

Koll på porr

*– skilda röster om sex,
pornografi, medier
och unga*

Koll på porr

*– skilda röster om sex,
pornografi, medier
och unga*

Innehåll

Förord	7
Vad är normalt? <i>Maria Bergström</i>	9
Genus, makt och pornografi – ungdomars attityder och förhållningssätt till porr <i>Thomas Johansson och Nils Hammarén</i>	25
Pornografi – och hur man får vara pojke <i>Daniel Foxhage</i>	49
Medierna och den pornografiska förtjusningen <i>Anja Hirdman</i>	69
Ungdom och pornografi – hur pornografi i media används, upplevs och påverkar pojkar respektive flickor <i>Carl-Göran Svedin och Ingrid Åkerman</i>	87
Vuxenvärldens oro <i>Christina Rogala</i>	103
Att återförening sexualiteten med kärleken <i>Annica Frithiof</i>	125
Författarpresentationer	145
Referenser	148
Noter	156

Förord

Medierådets arbete rör sig kring barns och ungas mediesituation, och hur de använder och påverkas av utbudet i film, TV, datorspel och Internet. Våld och pornografi skall ägnas särskild uppmärksamhet.

På frågan om vad som oroar föräldrar mest i medieutbudet blir svaret ofta: "Att de ska komma i kontakt med pornografi". Vi vet också att ungdomars tillgång till porr är större än någonsin, och att nästan alla tonårspojkar kommit i kontakt med pornografi. Samtidigt diskuteras begrepp som "sexualiseringen" av vår yttre miljö, dvs. den stora mängden av sexbilder och sexantydningar i till exempel dokusåpor på TV eller i reklamens budskap.

Men vad består oron av? Är det en moralisk oro eller är man rädd för praktiska konsekvenser för de unga? Vad vet vi egentligen om hur unga använder, upplever och påverkas av porr och sex i medierna?

Medierådet började med att låta företaget Glykol göra en inventering av vad som hittills skrivits på området i Sverige. Ytterst lite finns publicerat. Därför har Medierådet valt att göra en antologi, för att låta skilda perspektiv och experter komma till tals. Vissa av textförfattarna har klinisk erfarenhet av ungdomars sexualitet och funderingar kring denna, andra har genomfört vetenskapliga studier av ungdomars erfarenheter av sex och pornografi i medierna.

Komplexiteten på området framträder tydligt. Här finns information om flickors porrtittande, och om nya sex- och skönhetsideal som påverkar både mans- och kvinnorollen. Här berörs också djupa existentiella frågor, som vilken sexualitet vuxenvärlden anser "normal" eller önskvärd. "Är jag normal?" – är en allt vanligare fråga från ungdomarna.

Medierådet hoppas att rapporten med sin mångfald skall sprida ljus över ett område som alla undrar över – men få har kunskap om. Vi hoppas den ska finna läsare bland lärare och föräldrar, politiker och mediebransch – och bli ett redskap för samtal mellan vuxna och ungdomar kring sex, pornografi – och kärlek. Att de samtalen behövs är alla eniga om.

Inger Segelström
ordförande

Ann Katrin Agebäck
kanslichef

Vad är normalt?

av Maria Bergström

Inledning

Under de senaste åren har vi kunnat följa en allt livligare offentlig diskussion kring hur unga påverkas av sex och porr i media. Man har i dessa sammanhang ofta talat om en sexualisering eller pornofiering av det offentliga rummet. Protesterna har varit högljudda och har handlat om allt från utseende på barnunderkläder till hur män och kvinnor framställs i pornografin. Dessa samtal, som tidigare framför allt fördes i feministiska kretsar, har nu även hamnat på den politiska agendan. Senast kunde vi höra statsminister Göran Perssons utspel vid S-kvinnornas kongress där han efterlyste en ”motkraft till sexualiseringen av det offentliga rummet”. Vi har också hört allt fler röster från unga tjejer som protesterar mot hur kvinnor framställs i reklam, media och pornografi, att de i första hand framställs som objekt vars främsta uppgift är att behaga mannen med sin skönhet och sin sexualitet.

De diskussioner som förs kring sexualiseringen handlar många gånger om hur de unga påverkas av de bilder som förmedlas. Hur påverkar bildernas konservativa könsroller de ungas identitet? Kan unga som ser övergrepp i pornografin influeras att begå liknande brott? Frågor om hur unga påverkas av bilder är på intet sätt nya. På 1980-talet fördes liknade samtal kring våldsfilmerna. Vi har också dessa diskussioner kring TV- och datorspel. På dessa områden har forskningen nått längre och de flesta är nu överens om att det våld som förekommer i filmer eller i TV- och datorspel bör betraktas som en faktor bland andra som påverkar de ungas synsätt.

Många är de som vill motverka sexualiseringen av det offentliga rummet, även om både analyserna och metoderna varierar. Men i all välvilja så är det viktigt att noga fundera på vad i allt detta man vänder sig emot. Vad är det vi vill förändra och varför? Vi får aldrig hamna i en situation där vi slänger ut barnet med badvattnet. Låt inte följderna bli att öppenheten kring sexualitet beskärs, att vi får ett sexualfientligt samhälle där vi endast tillåter det vi betraktar som ”fin och normal sexualitet”. Men visst finns det många saker som vi borde förändra enligt mitt sätt att se på det.

Om normalitet

Begreppet ”norm” betyder ”det ’normala’ godtagbara beteendet”. Något vi betraktar som önskvärt och vanligt. Mot det normala står det onormala. Det går inte att tala om att något är normalt utan att i samma andetag peka ut något annat som onormalt, dvs. ovanligt och icke önskvärt. Men vad innebär det att vi lever med dessa normer? Det är svårt att tänka sig ett normlöst samhälle som fungerar. Vi behöver vissa normer för att vi skall kunna fungera ihop med varandra. I och med att vi betraktar en rad olika saker som normala respektive onormala så sätter vi upp gränser för oss alla. Föreställningar och normer kring könsroller och sexualitet begränsar människors möjlighet att forma sina liv. De som har makten i ett samhälle, exempelvis majoriteten, har även makt att definiera vad som skall betraktas som normalt. Det ”normala” är deras normer. De har makten att definiera vad som är ett godtagbart och önskvärt beteende.

Att vi hela tiden förhåller oss till en tänkt normalitet ställer till problem i människors liv. Vi kanske har svårt att förstå varandra och acceptera andra människors livsval eftersom de inte överensstämmer med den världsbild vi har. Människor tvingas också ständigt att se till hur andra gör istället för att känna efter vad som känns bra för dem själva och hur de vill leva. Kanske normen är så stark att man inte kan se att det finns andra alternativ och att man har möjlighet att göra olika val. Det är problematiskt. Det är också något jag ständigt möter i de frågeställningar som kommer till RFSU:s frågelåda.

Vem är jag?

Barn föds med ett stort ego. Ett barn kan exempelvis kräva att bli smekt på ryggen för att det känns skönt. De känner igen bra och dålig beröring och kan uttrycka sin vilja utifrån detta. Barnet som vill bli smekt bryr sig inte om att armen på pappa håller på att domna bort. Den egna tillfredsställelsen är viktigare och barnet försöker på olika sätt få sin vilja fram. I vår fostran av barnen försöker vi få dem att förstå att detta dock inte alltid är möjligt. Man måste också se till andra människors behov. Den egna tillfredsställelsen får inte inkräkta på någon annans.

Vi lär också barnet att följa de koder och normer som finns i ett samhälle. Vi lär dem hur man ”uppför sig”. Vissa normer finns där för att samhället skall fungera på ett bra sätt för så många som möjligt då vi le-

ver tillsammans i gemenskap. Det kan exempelvis handla om att vi i vårt samhälle inte ser våld som en lösning för att få sin vilja fram. Vi försöker istället visa barnen hur man kan lösa konflikter genom att prata med varandra och genom att komma överens.

Andra normer är delvis av ett annat slag. De är också konstruerade, men så väl förankrade i vårt inre att vi inte tänker på dem som normer. Vi kanske inte ens kan tänka oss att det skulle kunna vara på ett annat sätt. Ett sådant exempel är det vi äcklas av. Vissa saker i vårt samhälle betraktar de flesta av oss som äckliga. Exempelvis snor, spyor och svett. Att känna äckel är till stor del en inlärd reaktion, men likväl är vår upplevelse stark – både fysiskt och psykiskt. Äcklet är med andra ord en social konstruktion. Vi lär exempelvis våra barn att det inte är okej att peta näsan offentligt eftersom många upplever detta som äckligt. Det är inget som händer i kroppen när man blir äldre och slutar stoppa snorgubbar i munnen, utan vi har helt enkelt lärt oss att se det som något äckligt som man inte gör. Efter ett tag har vi tagit till oss denna norm och gjort den till vår egen.

De finns också normer som inte är samhällseliga, utan som endast gäller för en mindre grupp. Exempelvis så råder olika normer för olika åldersgrupper. Den här typen av normer kan ändras snabbt, men likväl kan de vara väl förankrade under den tid som de gäller. När det gäller kroppsbehandling så kan vi se att yngre generationer har ett annat förhållande till sitt kroppshår än vad många äldre har. Generationerna är uppväxta i olika tider med olika ideal. Det är mycket vanligare att unga idag rakar sitt kön än vad det var för bara tio år sedan. Det som började som en trend har lett till att många idag upplever det som ofräscht eller till och med äckligt med könshår. Upplevelsen hos individen är genuin – könshår är ofräscht. Är då denna utveckling något vi borde reagera mot och försöka förändra? Borde vi påverka de unga att tycka och göra annorlunda? Vi måste återigen ställa oss frågan: Varför? För att det är onaturligt? Är det ett skäl? För att det är skadligt? Inte heller där finner vi hållbara argument. Eller är skälet att unga kanske inte upplever att de har något val, att rakade kön har blivit ännu ett av dessa ”måsten”? Men är då just detta ”måste” värre än att man måste bära rätt kläder eller uppträda på ett visst sätt? Att bryta mot normer av olika slag och gå emot gruppen kräver mod och en självkänsla som räcker en bit längre än de flestas.

Centralt i många frågeställningar som kommer till RFSU:s frågelåda är funderingar kring vad som är normalt? Är mina tankar och känslor nor-

mala? Finns det fler som tänker och känner som jag och är det okej? Det är tydligt att strävan ”att göra rätt” är viktig, ibland till och med viktigare än att ta den egna känslan på allvar. Någonstans på vägen från barnets kunskap om den egna njutningen och kravet på att få bli tillfredsställd så blir omgivningens förväntningar allt viktigare.

Att forma en sexualitet

Vi har inte sex på samma sätt idag som vi hade för hundra år sedan. Vi har inte ens sex på samma sätt som vi hade för tio år sedan. Vi vet exempelvis att onani är vanligare idag än för 50 år sedan och att man är yngre idag när man onanerat för första gången. Vi vet också att många fler idag har erfarenhet av oral- och analsex. Sexualvanorna förändras ständigt, på samma sätt som samhället förändras i övrigt. Men trots att sexualiteten är föränderlig så fortsätter vi att betrakta vissa sexuella uttryck som mer normala än andra. För 150 år sedan var heterosexualitet något perverst. Då betydde begreppet att en man och en kvinna hade sex enbart för njutningens skull. Heterosexualitet var sex som inte kunde resultera i en graviditet, exempelvis avbrutet samlag eller samlag med en kvinna som redan var gravid. Idag betraktar vi inte sex för njutnings skull som något onormalt eller perverst.

Sexualiteten är föränderlig, både över tid i ett samhälle och för varje enskild individ under livet. Vår sexualitet påverkas både av intryck utifrån och av de erfarenheter vi får i livet. Under sin uppväxt får barn på olika sätt lära sig de normer vi har kring sexualitet. Normerna finns runt omkring dem och förmedlas exempelvis genom litteratur och barnprogram på TV. Vi vet att den enda samlevnadsform som förekommer i barnprogram och i barnböcker är den mellan en man och en kvinna. Hur skall barnen kunna betrakta andra samlevnadsformer som likvärdiga när de i stort sett är osynliga, förutom i de intellektuella resonemang som förs inom ramen för skolans sex- och samlevnadsundervisning?

De vuxnas uppfostran av barn innebär också att man visar på de normer vi har kring sexualitet. Föräldrar sätter exempelvis gränser för barn som upptäckt onani. Det flesta vuxna idag har ett avslappnat förhållande till barns onani, men visar barnet att det är något man gör när man är ensam. Så fungerar det i vårt samhälle. Vi onanerar inte under familjemiddagen när mormor och morfar är på besök – hur sugna vi än är.

Det är inte alltid lätt att som förälder eller annan vuxen person i barns

närhet veta hur man skall hantera frågor som rör sex och samlevnad. Många har ambitionen att prata med sina barn om detta, men tillfället dyker inte alltid upp. För när skall man ta upp det? Hur? På vilken nivå skall man lägga sig? Vilka frågor har barnet? Inkräktar det på barnets integritet om man tar upp något? I det vakuum som ibland uppstår i denna osäkerhet så är barnet i mångt och mycket utlämnat till att söka svar och information på egen hand. Sexualiteten skiljer sig på många sätt från andra företeelser. Den är till exempel inte lika synlig eller talbar som mycket annat. Vi kan inte titta runt omkring oss och se hur andra människor har det eller hur de löser sina problem. Den mångfacetterade bild vi säkert skulle få se finns där, men syns inte. Det vi istället ser, och hör talas om, är det som inte är laddat – det som är talbart och okej att visa upp. Det som betraktas som normalt. Det är också dessa bilder vi ser i media.

Bilder av sexuella handlingar

Bilder på explicita sexuella handlingar återfinns huvudsakligen inom pornografen. Pornografins särställning innebär sannolikt att de bilder som förmedlas i viss mån påverkar betraktaren. Många unga idag har konsumerat stora mängder pornografi innan de har egna sexuella erfarenheter att referera till. Hur påverkas de av detta faktum? Forskningen ger oss inte några säkra svar. Vi kan dock fundera på i vilken mån man kritiskt kan granska dessa bilder om de är de enda bilder man har att tillgå.

Vad är det då för bilder som dagens pornografi förmedlar? Kan man generalisera dessa bilder när utbudet är så pass omfattande? Om man koncentrerar sig på den pornografi som återfinns i kabel-TV-kanalerna, så kan det låta sig göras. Det man finner är att filmerna i stort sett är uppbyggda enligt samma koncept. Det är mannen som styr handlingen och det är hans lust som står i fokus. Det är kvinnornas blick som möter kameralinsen och betraktaren på andra sidan TV-rutan. Kvinnorna har viss möjlighet att ta sexuella initiativ, i rollen som fresterska, men makten ligger fortfarande hos mannen. Kvinnorna är ett objekt för mannens lust. Kropparna som förekommer i porren är också stöpta i samma form. Kvinnorna har stora bröst och rakade kön. Männen har stor penis, kan genomföra ett lååångt samlag och sprutar långt och mycket vid utlösning. För att sumera: porren förmedlar de normer och ideal som vi har i samhället i stort om än med tydligare schabloner och med mer inslag av våld.

Hur påverkas betraktaren av de könsstereotypa bilder som förmedlas? Hur påverkas betraktaren av de kroppsliga ideal som förekommer i porren? I vilken mån kan pornografins bilder leda till förändringar av människors sexualvanor? Vi vet att det på 1970-talet blev vanligare med oralsex samtidigt som detta var ett vanligt inslag i porrens bilder. På liknande sätt ser vi nu att fler människor har erfarenhet av analsex, samtidigt som det återfinns i porrens bilder och att fler människor idag konsumerar dessa bilder. Men även om vi ser ett samband så kan vi inte dra slutsatsen att det är porrens bilder som styr utvecklingen. Porren återspeglar också de normer vi har kring sexualiteten och svarar mot den efterfrågan som finns. Förändringar sker, som i allt annat, genom samspel mellan individ och samhälle. Påverkan är ömsesidig.

Det är intressant att jämföra porrens bilder med de bilder av sex som förekommer i vanliga spelfilmer. Händelseförloppet i en sexscen är i mångt och mycket uppbyggt enligt samma koncept. Mannen och kvinnan har samma roller och det är mannen som tar initiativet och styr händelseförloppet. Det vaginala samlaget är normen och de variationer som förekommer i spelfilmerna handlar i stort sett om att samlaget kan ske på olika platser. Man kan förstå en hel del om hur ”man skall ha sex” genom att se på vilken Hollywoodfilm som helst med en ordentlig sexscen. Kanske är sådana filmers möjligheter att påverka större än porrens, eftersom de inte ifrågasätts på samma sätt som porren. Spelfilmerna visar väl bara ”verkligheten”... eller?

Hur har man sex?

Är det meningen att man ska röra klitoris när man har sex? När jag och min pojkvän har sex så känns det inte så skönt som jag har trott och då undrar jag – gör vi något fel? Det gör inte ont, men jag njuter inte av att ha sex. För mig är det bara skönt när han rör vid klitoris och då får jag orgasm. Men hur gör jag för att det ska bli skönare när vi har sex? Ska man prova annorlunda ställningar? Är det meningen att man ska röra klitoris vid sexet, eller är det något annat som ska vara skönt? Undrar mycket ...

Kvinna 15 år

Det är inte konstigt att den här frågan ställs. Att hon, liksom många andra flickor och kvinnor, undrar över om något är fel då de inte njuter eller

får orgasm när penis åker ut och in i slidan. Vilka bilder bär hon med sig när hon har sex med sin pojkvän? Hur har de bilder hon sett skildrat kvinnors njutning? I filmens värld får kvinnorna orgasm genom att rida på mannen eller genom att ligga på rygg och bli penetrerad samtidigt som hon har sina händer på mannens rygg. Och visst kan det vara på det sättet, men det är trots allt bara ett av de sätt som kvinnor njuter på. Den del av kvinnans kön som är känsligast för beröring är klitoris, och det är genom smekningar av klitoris som de flesta kvinnor får orgasm. Den sortens sex är i stort sett osynlig i filmens värld.

Att "ha sex" är att ha samlag. Precis som flickan i frågan själv skriver. Ordet sex används också ofta synonymt för just det vaginala samlaget. Vad menar vi exempelvis när vi pratar om "sexdebut"? Inte är det onani vi syftar på, trots att detta för många är den första sexuella aktiviteten. Man har heller inte haft sin "sexdebut" om man haft petting med någon annan. I det dagliga talet så betyder sexdebut att man haft sitt första vaginalsamlag med penis i slidan. Ord kan också vara laddade på olika sätt och visa på vilket förhållningssätt man har. Ordet "förspel" är ett sådant exempel. Ordet förutsätter ett i förväg bestämt handlingsförlopp. Något kommer före och något kommer efter. Men "förspelet" är fortfarande bara ett förspel – det hör vi på namnet. De sexuella handlingar som man ägnar sig åt under förspelet reduceras till något som bara är en förberedelse inför "sexet". Det riktiga sexet. Det vill säga det vaginala samlaget.

Att det vaginala samlaget (penis i slidan) är normen för en sexuell relation mellan en kvinna och en man är tydligt. Heterosexuella par kan ägna sig åt annan sex som variation, men om det vaginala sexet inte fungerar då blir det ofta problem i relationen. Det spelar liksom ingen roll om man kan njuta tillsammans på en massa andra sätt. Det är för de flesta ändå viktigt att det fungerar att ha sex med penis i slidan. Hur lätt är det att välja bort vaginalsamlag och säga: "Jag har testat det men kommit fram till att det inte var något för mig – så nu har vi sex på andra sätt"? Varför betraktas inte vaginalsamlag på samma sätt som petting, anal- och oralsex? Ett argument som ofta framförs är att vaginalsamlag skiljer sig åt från annan sex på grund av dess koppling till reproduktionen – "det är det ursprungliga syftet". Men det är inget bra argument. Det är ju trots allt väldigt få gånger som reproduktion är syftet med den sexuella aktiviteten. Dessemellan får heterosexuella par planera för att det inte skall blir några barn. Då vore det ju rätt praktiskt att ägna sig åt annan sex som skänker njutning.

För personer som har sex med någon av samma kön är vaginalsamlag med penis i slidan inget alternativ. Vad innebär ett resonemang om vilken sex som är "naturligast" för synsättet att alla sexualiteter skall betraktas som likvärdiga? Kan man bli trovärdig i sådana samtal om man utesluter vissa genom att hävda att en viss form av sexuella handlingar (som inte alla kan ägna sig åt) är det ursprungliga syftet med att ha sex?

Att vara kvinna eller man

När vi fostrar våra barn så lär vi dem att det finns normer för hur flickor respektive pojkar skall vara. Vissa gör det utifrån en övertygelse att pojkar och flickor har olika behov därför att de är biologiskt olika. I andra fall sker det omedvetet därför att normerna är så väl förankrade i oss själva att vi har svårt att tänka och handla annorlunda. Men ibland sker det av välmening. Att gå mot normen kan leda till repressalier från omgivningen och man vill kanske undvika att ens barn råkar illa ut. Fostran till två olika kön och dess roller sker livet igenom och det är omöjligt att helt frigöra sig från dessa föreställningar. I all form av media är könsrollsmönstren tydliga. Vi kan bland annat se hur många dokusåpor använder sig av dessa schabloner i sina produktioner. Männen och kvinnorna som medverkar är handplockade för att passa in i dessa mallar och man spelar på olika sätt kring de manliga och kvinnliga schablonerna.

Mäns och kvinnors sexualitet beskrivs och framställs på olika sätt i media. Det kan exempelvis handla om vem som förutsätts vara subjekt och vem som är objekt, hur lusten beskrivs eller hur man beskriver en relation. Det är svårt att förhålla sig könsneutralt i beskrivningarna. Även om man vill fokusera på likheterna mellan könen så finns trots allt skillnader som man måste förhålla sig till. Pojkar och flickor har fostrats till två kön och lärt sig uttrycka sin sexualitet på olika sätt. Något som också återfinns i statistik och dylikt. Skillnaden ligger i hur vi väljer att förklara de skillnader som finns. Om de bottnar i biologiska olikheter, eller om de är socialt konstruerade av yttre påverkan. I RFSU:s frågelåda ser vi också många skillnader mellan flickor och pojkars frågor. Framför allt när det gäller vilka frågor som de ställer. Men det handlar också om deras egna beskrivningar exempelvis i frågor som gäller lust, kärlek och relationer:

Det har alltid känts som om jag varit lite trång. Slidan har känts för liten för samlag. Men nu har jag träffat en ny kille som jag är jättekär i och det känns inte på samma sätt längre, fast han har en stor penis. Är det min kärlek till honom som gjort att min slida förändrats?

Flicka 19 år

Flickor kopplar i högre grad än pojkar ihop sin lust och njutning med kärlek. Precis som den här flickan indirekt gör i sin fråga. Hon undrar över om det är hennes kärlek som gjort att hennes slida förändrats. Hon lyfter inte upp andra faktorer som är tänkbara, exempelvis teknik eller att hon känner sig trygg i relationen. Faktorer som vi vet är viktiga. En pojke i samma situation skulle sannolikt göra en annan beskrivning, trots att lusten kan se likadan ut oavsett kön.

Att se sin förmåga till njutning som ett resultat av den kärlek man känner är inte helt oproblematiskt. För vad händer i perioder då man inte känner något lust? Hur förklaras det? Beror den bristande lusten på att man inte är kär? Detta synsätt leder till att man ibland ifrågasätter sina egna känslor, trots att dessa funderingar inte funnits tidigare. I andra fall är man rädd att partnern skall tvivla på ens kärlek. Kanske man i sin strävan att bevisa motsatsen känner sig pressad att ha sex, trots att lusten inte infinner sig.

Vi vet också att flickors och pojkars sexuella utrymme ser olika ut. Flickor har inte lika stort handlingsutrymme som pojkar på sexualitetens område. Hotet att bli kallad hora eller slampa är ständigt närvarande i flickors liv. Något som följande frågeställare beskriver:

Problem med killen, sex och kärleken.

Jag vet inte hur jag ska börja. För ett tag sen var jag på en fest hos en kompis. En kille som jag är kär i var också där. Han och jag strulade lite – hånglade och så. Han kladdade rätt mycket också. Han gick och la sig efter ett tag och hans kompis kom och sa att han ville att jag skulle komma in till honom. Jag kände mig jätteblyg när jag gick in till honom. Han hade redan klätt av sig naken när jag kom in. Han hade nog förväntat sig att vi skulle ha sex. Men så blev det inte. Jag vågade inte röra honom och inte visa mig naken. Skäms för mina bröst. På måndag i skolan hade han sagt till hela klassen att vi strulat. Hans kompis som bett mig gå in till ho-

nom på festen sa att jag var en slampa. Det sägs att han (föremålet för kärleken, egen anmärkning) är en kåtbock, vilket nog stämmer. Vad ska jag göra? Han totaldissar mig! Hjälp!

Olyckligt kär

Tjej 16 år

Är jag normal?

Jag undrar om min penis är för liten? Den är bara ynka 15 cm, i erigerat tillstånd. Är det verkligen möjligt att ha fulländad sex i det läget?

Tack på förhand.

Pojke 16 år

Det kommer många frågor som denna till RFSU:s frågelåda. Under en period var det till och med en av de vanligaste frågorna. Även flickor har frågor kring utseendet på det egna könet, men det är inte lika vanligt. Frågor om penisstorlek kommer framförallt från pojkar i tonåren, en del från dem som ännu inte vuxit klart. De som skriver har ofta mätt sin penis och vi kan dra slutsatsen att de sällan avviker från det som är normalt. Precis som i exemplet ovan. Men upplevelsen hos frågeställaren är en annan. De upplever själva att deras penis är mindre än genomsnittet. Varför? Vad har de för referensram? Vilka jämför de sig med?

Eftersom penisen vanligtvis är slak är det inte helt lätt att jämföra sig med andra män. Det finns med andra ord få möjligheter för män att se andra mäns erigerade penisar. Och det är den erigerade penisens som mäts och som det frågas om. Ett av de få ställen där erigerade penisar förekommer är i porrens bilder. Man kan fundera över i vilken utsträckning de som ställer frågorna endast sett erigerade penisar i porren – där männen har en penis som är längre än de flestas. Vid en sådan jämförelse är det lätt att få intrycket att den egna är i minsta laget.

Även om det inte uttryckligen framgår att man gjort en sådan jämförelse i dessa frågeställningar, så vet vi att det ibland sker i andra sammanhang som rör utseendet på penisens. Som i de två frågorna nedan:

Min penis sprutar inte så mycket när jag får utlösning. Det spelar ingen roll om jag är kåtare vid vissa tillfällen. Det kommer ändå bara lite grann. Är det något fel på min penis eller sperma? Ska det vara så? Hur kommer det sig

då att killar i porrfilmer sprutar som bara den och för en annan kommer det bara en liten skvätt? Jag är orolig.

Pojke 15 år

Jag har små körtlar eller vad det nu kan vara under ollonkanten. Är detta normalt? Mitt ollon är heller inte lent som alla porrstjärnors verkar vara. Detta kan inte vara normalt. Det är inget som gör ont, men det ser dumt ut... om det nu inte är meningen att det ska vara så.

Pojke 17 år

En frågeställning som nästintill inte existerade i RFSU:s frågelåda för några år sedan, men som snabbt klättrat upp på 10-i-topplistan över de vanligaste frågorna, är den om ”penisförstorningar”. Vad har lett till detta plötsliga intresse? I viss mån kanske den medicinska utvecklingen har bidragit, liksom att pojkar och män idag är mer objektifierade än vad de var för några år sedan. Men dessa frågor gick också från 0 till 100 under en tid då spammejl från oseriösa företag formligen bombarderade e-postbrevlådor världen över. Många som skriver till frågelådan hänvisar också till olika länkar på Internet för att få RFSU:s bedömning om de metoder som beskrivs är effektiva. Kanske lyckades dessa företag skapa ett behov hos de män som vill leva upp till idealet om en stor penis?

Tvåsamhet och heterosexualitet som norm

Man möter kvinna. Kvinna möter man. Två och två går de genom livet. Kärleken och åtrån är två beståndsdelar i den allians de ingått och som de i vissa fall lovat varandra för livet. Men vad händer om man upptäcker att något annat känns rätt? Det visar sig att det inte alltid är lätt att gå emot normen och forma sitt liv i första hand efter sina egna önskemål och känslor. Hur många har ens ställt sig frågan eller funderat på om man kan leva på ett annat sätt?

Jag och min livspartner har pratat lite om att ha sex med andra. Min tjej vill prova att ha sex med en annan kille och jag kan också tänka mig att ha sex med andra tjejer än min flickvän. Vi tycker inte att det är otrohet, men vad ger ni för svar på detta? Är det otrohet eller?

Kille 27 år

Tvåsamhetsnormen är stark – så pass stark att man kanske till och med har svårt att lita till sina egna känslor och bedömningar. Som i det här fallet när två personer är överens om andra regler för relationen och ändå vill ha en utomståendes bedömning av om deras överenskommelse är okej. Men tvåsamhetsnormen råder inte alltid, även om den är stark. Bland unga idag är det relativt vanligt att man är ”KK” med någon. KK är en förkortning av ordet knullkompis och är en relation utan så många regler. Reglerna för relationen, i den mån det finns några regler, gör man upp på egen hand.

Synen på sexuella identiteter har i viss mån förändrats på senare år. Det är vanligare idag att man beskriver en nyfikenhet inför att ha sex med någon av samma kön. Att man vill prova därför att det är något man saknar erfarenhet av sedan tidigare. Bilder av homo- och bisexualitet är också mer närvarande i dagens media och det finns också fler förebilder att tillgå. Även om inställningen till olika sexuella identiteter förändrats något så handlar många frågor fortfarande om kopplingen mellan de sexuella handlingarna och den sexuella identiteten. Finns det några objektiva kriterier som kan tala om för en om man är homo-, hetero- eller bisexuell? Kan ens sexualitet definieras av en utomstående? Synsättet att man är sina sexuella handlingar är starkt förankrat i samhället.

En gång, när jag och en kompis fått tag på ett paket kondomer så testade vi kondomerna på samma gång medan vi såg på varandra. Ingen av oss tyckte det kändes pinsamt. Är vi bögar?

Pojke 15 år

Jag har alltid sett mig som heterosexuell. Jag har aldrig funderat på om jag skulle vara något annat eller ens fantiserat om att ha sex med en annan tjej. Men för ett tag sedan så var en kompis hemma hos mig och hon masserade min rygg för jag hade gjort illa mig på träningen. Jag blev jättekåt när hon gjorde det och det kändes jättejobbigt efteråt. Vi hade inte sex eller så, men det kändes på hennes rörelser som om hon ville samma sak som jag. Jag undrar vad som håller på att hända. Har jag varit homosexuell hela tiden, utan att veta om det?

Flicka 19 år

Föreställningar och normer kring kön, kropp och sexualitet finns runt om i samhället och reproduceras på olika sätt i all media. De bilder som förmedlas följer i stort sett samma mallar oavsett åt vilket håll man väljer att titta. Det kan därför vara svårt att ifrågasätta dessa normer och se dem som föränderliga. Normerna kontrollerar också individen. De premierar dem som lever upp till normen och bestraffar dem som kliver utanför. Men det är inget statiskt förhållande utan samhället och individerna är under ständig förändring. Vissa saker är lättare att förändra, medan andra är mer starkt förankrade och därigenom svårare att se och ifrågasätta. Men saker och ting kan förändras och människan kan bli mer fri att utgå från de egna önskemålen om hur livet skall levas. Att inte ta saker för givna och fortsätta ställa sig frågor om varför något ser ut som det gör är ett sätt att göra sig fri.

Genus, makt och pornografi

– ungdomars attityder och förhållningssätt till porr

Thomas Johansson och Nils Hammarén

Kropp, begär och exploatering

Idag är det mycket lätt att få tillgång till pornografiskt material i form av filmer, tidningar och andra produkter. Det stora utbudet av pornografi tyder på att efterfrågan och konsumtionen har ökat drastiskt. Det handlar helt klart om stora ekonomiska intressen. Enligt Brian McNair (2002) så kan man se en drastisk utveckling i USA från 1970 till 2000-talet. Man har uppskattat att pornografin omsatte cirka tio miljoner dollar 1972. Motsvarande siffra för 1996 var åtta miljarder dollar. Samma år släpptes 8000 nya porrfilmer, som distribuerades till 25 000 videoaffärer runt omkring i USA.

Internet har ytterligare bidragit till en drastisk ökning och spridning av pornografiskt material. En stor del av den tid som människor tillbringar på nätet rör sig om konsumtion av pornografi. I en svensk undersökning har man visat att nästan 60 % av männen mot drygt en tiondel av kvinnorna ägnar sig åt att titta på pornografiskt material (Månsson m.fl. 2003). Istället för att gå till videoaffären och utsätta sig för en potentiell offentlig förnedring, kan människor nu i hemmets trygga miljö ladda ner filmer och annat material.

Unga människor är idag väl bekanta med pornografi. Det är svårt att undvika att på ett eller annat sätt ta ställning till porr. Debatten och åsikterna kring detta ämne har varit hetsiga och böljande. Även om åsikterna skiftar och det är möjligt att inta olika positioner i diskussionen om porr, präglas det svenska samhället av en generellt negativ och kritisk hållning till pornografi. Samtidigt är det lätt att se att den politiska nivån inte korresponderar mot en lika återhållsam och negativ hållning hos dem som säljer och lever på pornografi. Ungdomarna lever på många sätt i ett samhälle där pornografin och den kommersiella marknaden kring sexualitet har en stark position. Det är inte ovanligt att man intar en liberal hållning till fenomenet, inte minst för att censur upplevs som ett mindre attraktivt alternativ till den öppenhet som präglar den fria marknaden.

I en ny dansk undersökning, som redovisades i dagstidningen *Berlingske Tidende* den 22 augusti 2005, kan man läsa att de flesta danskar mellan 15-65 år sällan reagerar negativt på pornografiskt innehåll i reklam

eller annan medieoffentlighet. Däremot upprörs många, främst mödrar, över att barn och ungdomar utsätts för sexuellt innehåll. Det förekommer också en stor diskussion idag i många länder kring vad som ofta kallas en sexualisering och ibland en pornofiering av den offentliga sfären. Vad som avses är att reklamvärlden hämtar sina influenser från porrindustrin och de framställningar av kroppar och sexualitet som råder inom denna kommersiella sfär. Det kan handla om mer eller mindre subtila influenser. Vissa bilder väcker endast en svag association till pornografi, medan andra är mer explicita till sin karaktär. Frågan är hur unga människor själva ställer sig till denna utveckling. Hur påverkas man av reklam och i hur stor utsträckning konsumerar man även pornografi? Stämmer bilden att detta är ett företrädesvis manligt fenomen? Är alla unga män positiva till och okritiska gentemot pornografins värld? Är alla unga kvinnor avståndstagande och negativa? Denna text syftar till att försöka svara på några av dessa frågor.

Texten baseras på material från en stor svensk enkätundersökning av ungdomars attityder till sexualitet, kropp och begär (Hammarén och Johansson 2001, 2002; Johansson och Lalander 2003). Den intresserade läsaren kan läsa mer om urval och metodfrågor i metodgenomgången (sid. 151). En närmare titt på denna och andra liknande studier av ungdomars attityder till pornografi visar att killar generellt är mer benägna än tjejer att ge uttryck för en positiv och mindre kritisk syn på porr. Samtidigt kan vi idag se hur könen delvis närmar sig varandra. I en svensk undersökning visar Centerwall (1995) till exempel att 35 % av de unga kvinnorna i åldersgruppen 18-24 år hade konsumerat porr under det senaste året, jämfört med 33 % av männen i åldersgruppen 50-65. Detta skulle kunna tyda på att porrkonsumenten håller på att anta en delvis ny skepnad. Vi återkommer till dessa förskjutningar i konstruktionen av porrkonsumenten.

Även om många unga män konsumerar porr, är det inget man är speciellt stolt över. Här följer ett citat från en gruppintervju med några tonårsskillar som författarna gjorde inom ramen för projektet "Ungdom, kön och sexualitet i gränslandet"¹⁷:

Fyller pornografien en viktig roll i människors liv?

Sebastian: Nej, nej, den gör dig bara kåt. Det är äckligt.

Andreas: Att man ser på porrfilm är inget man visar fram eller är stolt över.

Unga män är medvetna om att porrkonsumtion ofta ses som något smutsigt och närmast äckligt. Dessutom fördöms bruket av porr i medier och i politiska diskussioner. Detta gör det svårt att hantera och förhålla sig till porr. Det kraftiga samhälleliga fördömandet av porr kan ju också göra den intressant och lockande. Det kan bli ett verktyg i kampen mot det moraliska och tråkiga vuxensamhället, eller få andra funktioner. Porr kan också användas rent rituellt för att konstruera en hård kärna av manlig homosocialitet, eller som den engelska forskaren Janet Holland uttrycker det:

Pornography marks out a male terrain, and a resource for the collective construction of masculine identity defined in opposition to femininity.
(Holland et. al. 1998:77)

I pornografins värld är det vanligt att kvinnor objektifieras och fråntas sin subjektivitet. Det rör sig inte om någon romantisk och återhållsam världsbild, utan om att skapa en värld där organen och själva penetrationen står i fokus. Det är i mångt och mycket den ”manliga blicken” som definierar scenen och handlingsförloppet. Många unga kvinnor vänder sig med avsky mot porrens människosyn, men detta gäller långt ifrån alla, en växande skara unga kvinnor är positiva eller i varje fall mer liberalt tillåtande (Berg 1999, Hammarén 1998). Här följer ytterligare citat från ovan nämnda undersökning.

Är det bra med porr?

Rani: Nej.

Christina: En del människor tycker det är avskyvärt.

Maria: Jag vet inte.

Christina: Det finns ju de som gillar det, man måste ju låta dem titta ...

Maria: Det var inte så man tänkte att det bara var kvinnor, vad förnedrande, utan det var mer ”är det så det ser ut”. [...] Jag tänkte bara ”wow, får de in den”, de verkade så stora (skratt).

Om man studerar relevanta svenska undersökningar om ungdomars sexualitet är det uppenbart att sexuella livsstilar och mönster utvecklas relativt långsamt. Även om det går att notera förändringar, är det också tydligt att många mönster är tämligen stabila. Vissa tendenser är dock tydliga. Forsberg (2000, 2005) konstaterar t.ex. att antalet samlagspartners har ökat

kraftigt för både män och kvinnor mellan 1967 och 1996. På samma sätt har samlagsdebuten tidigare lagts. Forsberg menar också att man under denna tidsperiod (cirka 1970-2000) kan se en förändring mot en allt mer tillåtande och experimenterande sexualitet (jämför Lewin och Helmius 1983, Helmius 1990, Henriksson och Lundahl 1993, Frisell 1996).

En stor del av de förskjutningar och tendenser till förändrade mönster som går att iaktta är på ett eller annat sätt också relaterade till förändringar i maktbalansen mellan män och kvinnor. I takt med att jämställdhet har placerats på agendan i samhället och att det har skapats en ökad tolerans för olika sexuella livsstilar, har också människors beteenden och attityder förändrats. Detta innebär dock inte att dessa förskjutningar har upplöst maktförhållanden och orättvisor mellan könen; bara att balansen ständigt förändras. Sexualitet och erotik har ofta förknippats med transgression och frihet, men om vi skall förstå sexualiteten är det lika viktigt att se hur den hela tiden sammanflätas med maktförhållanden (Bataille 1957/1987, Foucault 1976).

Denna text inleds med en kort diskussion av hur man inom en del feministiskt tänkande har förhållit sig till och sett på sexualitet och pornografi. Därefter följer ett antal sektioner där det empiriska materialet från enkätundersökningen redovisas och analyseras. Texten avslutas med en konklusion och en metodgenomgång (sid. 151), där metodfrågor behandlas.

Pornografi och feminism

Under de senaste decennierna har debatten om pornografi varit intensiv och flertalet böcker och artiklar om pornografi har publicerats. Debatten har främst förts från feministiskt håll mellan liberala feminister och radikalfeminister.

Under 1960-talet kunde man i hög grad följa den liberala feminismens argumentation. Grunden var här yttrandefrihet och ett motstånd gentemot censur snarare än ett försvar av pornografin. Flera rättsliga processer hölls gällande böcker som *Lady Chatterleys älskare* och Henry Millers *Tropic of Cancer*. Man försökte få bort förbud mot import och försäljning av den här typen av böcker med argumentet att det var konst som befriade känslor. Många tyckte det var absurt att behöva smugla böcker från till exempel Frankrike (där de var tillåtna) till USA. Några liberaler gick längre och ansåg att skillnaden var obetydlig mellan böcker som i hög grad handlade

om sex, och pornografi där sex var det centrala (Assiter 1989).

”Tiden från det att porren släpptes fri [1972 vår anm.] och fram till mitten av 1980-talet då videon slog igenom kallas ofta ’the golden age of porn’. Man talar om att porren blev chic, och att ’the smart set’ köade i timmar för att komma in på biograferna.” (Håkansson 1999:36). *Långt ner i halsen* var exempelvis en sådan film som drog massvis med publik. Utanför biograferna stod limousiner i långa rader med väntande chaufförer.

Den radikala feminismens kritik mot pornografin tog dock fart på slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. Sexliberalismen avtog och pornografin giftstämplades åter. Författarna ansåg att mannens våld var roten till kvinnans underordning. Det heterosexuella samlaget sågs i huvudsak som en våldshandling, och man satte likhetstecken mellan penis och det förtryckande våldet. Pornografin illustrerade därigenom hur den heterosexuella sexualiteten förstärkte mäns våldsamma beteende.

Anti-porrfeeministen Andrea Dworkin och advokaten Catharine MacKinnon dominerade länge den feministiska debatten i Nordamerika och deras åsikter har fått stort genomslag i Sverige och tjänat som inspiration för flera organisationer mot pornografi. När de under 1970- och 80-talen gjorde sitt intåg i debatten med en rad andra feminister introducerades teorier som enkelt kunde sammanfattas i en annan feminists (Robin Morgan) slogan ”pornography is the theory, and rape the practice”. Dworkin utvidgade senare resonemanget till att gälla heterosexuella samlag i allmänhet. Dworkin menar att den patriarkala maktordningen genomsyrar alla heterosexuella relationer. Därför innebär egentligen all form av sex mellan könen oundvikligen ett manligt övergrepp. Så här beskriver hon pornografins grundvalar: ”Pornografins grundläggande scenario är våldtäkten. [...] Pornografins budskap är att våldtäkten har trängt rakt igenom hennes sociala fasad, så nu har vi den sanna kvinnan som, precis som alla kvinnor, vill våldtas. Som, precis som alla kvinnor, får sexuell tillfredsställelse av att plågas.” (Dworkin 1991:46).

I boken *Life and Death* citerar Andrea Dworkin Linda Marchiano/Lovelace (”stjärnan” i 1970-talsfilmen *Långt ner i halsen*): “[...] every time someone watches the film, they are watching me being raped” (Dworkin 1997:80).

Catharine MacKinnon har ett likartat resonemang kring pornografin. Pornografin är inte bara ett uttryck för kvinnans underordning utan även ett viktigt medel för upprätthållandet av denna. Pornografin visar hur den manliga makten ser på sex och kvinnan. I hennes *Ethics* kan man läsa:

Från pornografin vet vi vad män vill ha: kvinnor bundna, kvinnor slagna, kvinnor torterade, kvinnor förödmjukade, kvinnor förnedrade och besudlade, kvinnor dödade. Eller, för att göra rättvisa åt mjukporren, kvinnor sexuellt åtkomliga, tillgängliga, finnas där för dem, viljandes bli tagna och utnyttjade, med möjligen lite lätt bondage. Varje kränkning av kvinnor – våldtäkt, miss-handel, prostitution, sexuella övergrepp mot barn, sexuell trakasserier – görs till sexualitet, sexigt, roligt och till ett frigörande av kvinnors sanna natur i pornografin. (citerat ur Svensson 1993:12)

Det skulle komma att dröja ända fram till början av 1990-talet innan man åter drog fram porren i dagsljuset. Filmprofessorn Linda Williams (1989) genrestudie *Hard Core* fick ett starkt gensvar bland feminister i USA när den kom 1989. Boken var den första i sitt slag som undersökte pornografins historia och utveckling. *Hard Core* är en svidande vidräkning med porrmodståndarnas teorier som hon menar är en röra av deterministiska, biologiska och behavioristiska teorier, där mannens sexualitet till sin natur är våldsam och egoistisk och kvinnans solidarisk. Kvinnan sägs föredra ömhet före samlag och är egentligen lesbisk. Williams menar att detta är en konservativ, närmast viktoriansk könsuppfattning i nya kläder, där en kvinna som njuter av att ha sex med en man visserligen inte längre kallas ”dålig” men istället sägs ha indoktrinerats av ett falskt medvetande. Mot detta ställer Williams sin teori om social konstruktion, där det centrala är att försvara den sexuella mångfalden utan någon föreskriven syn på vad som är normalt. ”Det är nedbrytandet av själva idén att det skulle finnas en norm som jag ser som det mest fruktbara i en feministisk läsning av, och försvar mot, dagens filmpornografi.” (Williams 1999:68). Mot förväntan fann hon också denna mångfald i porrfilmen som hon först trodde var mer stereotyp. Hon menar visserligen att pornografin också förmedlar en sexism, men det, menar hon, gör de flesta kulturprodukterna i vårt patriarkala samhälle.

Liknande kritik för den amerikanska juridikprofessorn Nadine Strossen (1995) fram i sin bok *Defending Pornography*. Där går hon till angrepp mot puritanerna i kvinnorörelsen som med sitt moraliserande upprätthåller en traditionell syn på könen, där kvinnor alltid är offren och männen inget annat än vilddjur. Angreppet på pornografi är i verkligheten inte ett försvar för kvinnorna, utan ett förräderi mot dem, menar Strossen, eftersom det reducerar kvinnorna till svaga väsen som endast kan skydda sig

med förbud. Jämlikhet är en sak, att behandla kvinnor som barn, för vilka vissa saker inte bör visas eller sägas, är en annan, säger Strossen, som beskyller de puritanska pornografimotståndarna för att vara "erotofobiska" – dvs. att ha en fobi för erotik och sexualitet (se också Crosson 1998).

När författaren Alison Assiter (1989) frågar sig vad som är lösningen på problemet kring pornografi menar hon att den varken finns hos de liberalas idé om en fri marknad av idéer och var och ens rätt att tycka om eller förkasta pornografi eller de radikalas diskussioner kring patriarkatets makt. Assiter efterlyser en mer sammansatt syn där klass, ras och "big business" måste komma med i bilden. Denna fråga kan inte utesluta dessa sociala fenomen eller bli reducerad till en fråga om manlig dominans. Hon menar att vi endast genom att bekämpa maktförhållanden, baserade på kön, klass och ras, kan eliminera pornografins skadeverkningar.

Många andra böcker med en radikalt ny syn på pornografin och dess möjligheter har getts ut. Poängen i flera av dessa är att pornografin – oavsett syfte – synliggjort den kvinnliga sexualiteten och att de nu själva har en möjlighet att definiera sina lustar och individuella önsknings. "Porr-feministerna" menar således att pornografi och feminism inte alls är något oförenligt. Under 1990-talet har dessa blivit allt fler och fått allt större plats i media. Att vindarna vänt är bland annat ett resultat av arbetet från två folkligt förankrade subkulturer i USA: sex radicals och queers. Under slutet av 1980-talet reste sig horor, bögar, lesbiska, sadomasochister och andra upp för att ge sin grupp ett ansikte, tillvarata sina rättigheter och bekämpa fördomar. "I'm queer! I'm here! You'd better get used to it!" (Håkansson 1999:42), löd den slogan som spred sig över kontinenten.

Porr-feministerna är kvinnor som ibland själva producerar pornografi och bestämt hävdar att de inte är offer. I artikeln "Vi är de nya porr-feministerna" (Kvarning 1998) kan man läsa om bland annat Sandy som är professor i sexologi och som älskar porr eller Veronica som är prostituerad och galen i sex. Man ser positivt på sex, uppskattar porr och vill hellre tillåta mer än förbjuda något. För exempelvis Veronica är den viktigaste grundläggande feministiska frågan rätten till den egna kroppen: "När det gäller aborter säger vi att vi har rätt till vår egen kropp – men när det kommer till porr så äger vi plötsligt inte kroppen." (ibid. 1998:8).

Debatten om pornografi rör sig i huvudsak mellan ovan berörda läger, men också mellan en mängd schatteringar däremellan. Det är sällan extremerna i debatten möts, förutom i den gemensamma kritiken gentemot var-

andra. Vad man tar för ställning i debatten är ofta en fråga om vad man har för förståelse av sexualitet, samt syn på moral, jämställdhet, makt och kön. Det är också en fråga om olika livsval, livsstilar och möjligen estetisk smak.

Med denna debatt i bakhuvudet återvänder vi nu till diskussionen om unga människors förhållningssätt till pornografi. Hur positionerar sig egentligen ungdomar i förhållande till den komplexa samhälleliga debatten rörande pornografi? Anses pornografi vara förnedrande eller rent av frigörande? Kan man se en tydlig polarisering mellan könen eller finns det tendenser till nyordning? Nedan följer en redovisning och analys av det empiriska materialet från enkätundersökningen.

Den nyfikne konsumenten

Ungdomsåren präglas i mångt och mycket av ett sökande efter identitet och tillhörighet (Ziehe 1989). En viktig aspekt av detta sökande handlar förstås om kropp, begär och sexualitet. Ungdomen befinner sig i ett komplext spänningsfält av påverkansfaktorer. Studier visar att ungdomar idag uppvisar flera tecken på ett öppnare förhållningssätt till sexualitet än för bara något decennium sedan. "One-night-stands" har blivit vanligare, ungdomar har sex med fler partners än tidigare, debuterar i yngre år samt har en mer tolerant inställning till homo- och bisexuella (Herlitz 2001). Skillnaderna mellan könen i sexuellt beteende har också minskat, samtidigt som det förekommer stora variationer med avseende på olika typer av beteenden.

Det romantiska kärlekskomplexet har ersatt den äktenskapligt sanktionerade sexualiteten som kontrollorgan. Att vara kär, "mogen" och restriktiv på sina sexuella upptäcktsresor ses i allmänhet som en dygd från samhällets sida. Det finns således ett förhållandevis uttalat ideal i samhället som dirigerar hur unga människor, och framförallt tjejer, ska närma sig sexualiteten. Denna kärlessideologi, det vill säga synen att kärlek och förälskelse legitimerar sex, har enligt vissa studier en stark ställning i ungdomars sexualliv (Forsberg 2000, Helmius 1990 och Frisell 1996).

Ungdomar överlag säger sig ogilla tillfälliga förbindelser och på detta sätt blir kåthet en fråga om kärlek, dvs. att samlag blir synonymt med kärlek. Åtskillnaden mellan det fina, moraliskt uppbyggliga samlaget och det spontana, blott tillfredsställande samlaget bidrar i hög grad fortfarande till att strukturera ungdomars, och framförallt tjejers, sexuella livsrum.

Teorin om den goda sexualiteten är dock långt ifrån enkel att översätta till vardagsverkligheten. Sexuella handlingsprinciper och värderingar blir ofta föremål för förhandlingar och förskjutningar. Både killar och tjejer har ideal att ta hänsyn till, men för killarna finns det i praktiken fler frihetsgrader.

Ungdomars moral är präglad av den vuxna moralkodexen ”lagom är bäst” och i många avseenden också fortfarande en ”manligt” definierad sexualitet. Inte minst den dubbla bokföringen som uttrycker att unga tjejer är ”horor” om de legat med ”för många” killar belyser detta. Det existerar således en tämligen polariserad bild av den sexuella ungdomen, till viss del med rätta, där tjejer får stå för en mer restriktiv, relaterande och skuldtyngd sexualitet medan killarna framstår som de handlingskraftiga och sexistiska traditionalisterna.

Idag befinner sig således ungdomar i ett slags dragläge mellan flera olika sexuella positioner och föreställningar. För ungdomen utgör vardagsverkligheten ett spänningsfält innehållande olika fraktioner och nyanser, där en mer repressiv och restriktiv sexualmoral och en liberal frigjordhet utgör varandras motpoler. Samtidigt som förändring är ett nyckelord vid studiet av ungdom kan man också konstatera att många ”traditionella” mönster är svårföränderliga och att ungdomar i viss mån bidrar till att reproducera dessa sega kulturella mönster.

Ett område där de mer traditionella mönstren gör sig gällande är just pornografins värld. Den typiske konsumenten är en yngre eller medelålders man. Även i vår undersökning dyker detta mönster upp. Men lika intressant som att konstatera att det finns vissa idealtypiska mönster, är det att titta närmare på nyanser och schatteringar i dessa grova mönster. I den följande texten skall vi använda vårt material för att både visa på det generella och det mer specifika.

Nedan redovisas tre tabeller som rör konsumtion och upplevelser kring pornografiskt innehåll. Tabell 1 visar att en stor majoritet av de unga männen, jämfört med knappt hälften av de unga kvinnorna, har läst porrtidningar (de siffror som redovisas rör ungdomar i åldern 15-18 år). I tabell 2 har vi jämfört konsumtionen av pornografi dels mellan högstadieskolor och gymnasium, dels mellan könen. Här kan man se att medan männen tidigt stiftar bekantskap med porrfilmer, tilltar de unga kvinnornas konsumtion avsevärt under gymnasietiden. Över tid har alltså de flesta ungdomar oavsett kön konsumerat olika typer av pornografi. I ett medialiserat

samhälle är det svårt att undvika att ta del av olika typer av mediematerial. I och med att vi idag omges med bilder och att det är relativt lätt att hamna på en webbsida med sexuellt innehåll på nätet, är det nästintill omöjligt att undvika att ta del av bilder av sexualiserade kroppar.

Tabell 3 redovisar ungdomars upplevelser av det pornografiska innehållet. Blir man upphetsad eller ej? Först kan vi konstatera att det finns signifikanta skillnader mellan tjejer och killar. Det är fler unga män än kvinnor som anser sig bli upphetsade av denna typ av bilder. Samtidigt kan vi se hur populationen faller isär i åtminstone tre olika grupper: killar och tjejer som anser sig bli upphetsade, de som känner sig lite upphetsade och de som inte alls tycker att pornografi är upphetsande. Vi återkommer till dessa tre grupper.

Empiriskt nedslag I: Konsumtion och reaktion

Tabell 1. "Har du läst i en porttidning?"

Siffrorna anger %. (p < 0.000)

	Nej	Ja
Killar (n=625)	13,4	86,6
Tjejer (n=658)	54,6	45,4

Tabell 2. "Har du tittat på porrfilm?"

Uppdelat på högstadieskola respektive gymnasium samt på kön. Siffrorna anger %. (p-värde inom kategorin kille: p < 0.333; p-värde inom kategorin tjej: p < 0.000)

	Nej	Ja
Högstadieskola		
Killar (n=329)	8,5	91,5
Tjejer (n=312)	42,6	57,4
Gymnasium		
Killar (n=280)	6,4	93,6
Tjejer (n=345)	26,4	73,6

Tabell 3. "Pornografi är upphetsande."

Siffrorna anger %. ($p < 0.000$)

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer till en viss del	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Killar (n=624)	27,4	23,7	25,8	9,6	13,5
Tjejer (n=667)	6,3	7,8	19,0	17,5	49,4

Den franske medieteoritikern Jean Baudrillard (1977/1990) har fört fram tanken att vi idag lever i en medieimpregnerad värld, där det blir allt svårare att skilja mellan "verklighet" och "fantasi". Även om detta kan tyckas vara ett drastiskt sätt att se på mediernas inflytande, kan vi konstatera att det är närmast omöjligt att hålla sig utanför eller fri från de bilder som produceras och sprids via olika medier. Idag har vi också en diskussion om den s.k. pornofieringen av medieutbudet. Det handlar alltså om att det går att se hur porrindustrins estetik och sätt att framställa män, kvinnor och sexualitet influerar och impregnerar t.ex. reklam.

För och emot porr

Samtidigt som vår undersökning indikerar förekomsten av vissa traditionella drag pekar mycket också mot en förändring. Synen på killars och tjejers sexuella universum som vitt skilda har mer och mer förlorat mark till förmån för en syn som betonar och uppmärksammar motstridigheter, ambivalenser och sprickor. Tjejer och killar närmar sig varandra på många plan, samtidigt som vissa områden fortfarande präglas av starka tendenser till att bibehålla en traditionell könsbalans. Inställningen till pornografi och homosexualitet skiljer sig fortfarande i relativt hög grad mellan könen, samtidigt som man också kan se hur killars och tjejers resonemang överlappar varandra. Tjejer tittar idag i högre grad på pornografi och relativt många blir upphetsade av pornografi. Men tjejerna är också de främsta porrkritikerna, även om en majoritet av killarna upplever att porr till viss del är förnedrande (se tabell 5).

Förvånansvärt många unga män har en positiv inställning till pornografi (se tabell 4). Men om man tittar närmare på spridningen i svaren

framgår det att en fjärdedel av de unga männen är negativa till och tar avstånd till pornografi. Med hjälp av intensiva och djupgående studier skulle det vara möjligt att få mer information om hur de positiva respektive negativa individerna tänker och formulerar sitt ställningstagande. I vissa fall kan det handla om ett aktivt motstånd mot kvinnoförnedring, medan det i andra fall kanske handlar om att det kan ses som lite tufft att tycka att porr är bra. Det finns ingen enhetlig ”ung man” här, utan vad vi ser är snarare en skala där olika män uttrycker och står för olika typer av manlighet (Connell 2000).

Om vi studerar tabell 4 och 5 kan vi till exempel tänka oss en indelning i tre olika typer av manliga positioner. Förmodligen skulle vi med hjälp av andra metoder ytterligare kunna finfördela och få fram mer nyanser. Men detta kan ses som en början till en mer detaljerad analys av materialet. Följande tre grupper återfinns bland ungdomarna:

- 1. Porrentusiaster.** Denna grupp kännetecknas av att de är positiva till pornografi och att de inte anser att pornografi är förnedrande eller att man borde censurera och förbjuda sådant innehåll. Vi antar att när man väl börjar detaljstudera denna relativt stora grupp av unga män och den mindre gruppen unga kvinnor, så går det att finna nyanser och olika sätt att se på porr. Högst troligt skiljer också de unga kvinnorna som uppvisar en positiv inställning till porr ut sig på ett markant sätt från sitt eget kön.
- 2. Ambivalenta.** En ganska stor grupp – fler unga män än kvinnor – anser till viss del att yttrandet om att pornografi är förnedrande stämmer. Detta tyder på en viss ambivalens. På samma sätt hamnar också en ganska stor grupp – fler män än kvinnor – i kategorin ”ganska positiva till porr”.
- 3. Porrmotståndare.** En stor andel av de unga kvinnorna i vårt material tar avstånd från pornografi och anser att det är förnedrande och att man borde förbjuda denna typ av bilder och filmer. Här är det viktigt att notera att 37 % av de unga männen anser att pornografi är förnedrande.

Här finns all anledning att gå vidare för att kanske ytterligare fördjupa bilden av hur ungdomar tänker och förhåller sig till pornografi. Bakom de siffror som presenteras här finner vi alltså en större komplexitet. Vi kommer att återkomma till hur vi skall betrakta och se på dagens unga manlighet. Finns det en risk att vi allt för lätt avfärdar unga män som porrkonsumenter och manschauvinister?

Empiriskt nedslag II: Attityder till pornografi

Tabell 4. "Vad är din inställning till porr?"

Siffrorna anger %. ($p < 0.000$)

	Mycket positiv	Positiv	Ganska positiv	Ganska negativ	Mycket negativ
Killar (n=622)	19,0	21,7	36,7	16,2	6,4
Tjejer (n=656)	2,7	7,6	18,1	37,0	34,6

Tabell 5. "Pornografi är förnedrande."

Siffrorna anger %. ($p < 0.000$)

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer till en viss del	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Killar (n=628)	18,9	18,1	28,0	14,6	20,4
Tjejer (n=665)	48,0	20,6	20,3	5,1	6,0

Tabell 6. " Tjejer har lika stor rätt att titta på porr som killar."

Siffrorna anger %. ($p < 0.013$)

	Stämmer helt och hållet	Stämmer ganska bra	Stämmer till en viss del	Stämmer ganska dåligt	Stämmer inte alls
Killar (n=635)	89,4	2,8	1,6	1,4	4,8
Tjejer (n=674)	90,8	3,3	3,1	1,0	1,8

I tabell 6 kan vi se att ungdomar präglas av en liberal grundinställning till medialt innehåll och till människors rättighet att ta del av mediematerial. Trots att attityderna till porr annars varierar högst markant, finns det inga större skillnader mellan hur unga män respektive kvinnor förhåller sig till rätten att ta del av pornografiskt mediematerial. Även om det finns en signifikant skillnad, finns det inga större procentuella skillnader i svaren. De flesta ungdomarna, oavsett kön, menar att alla skall ha lika stor rätt att se på porr. Var och en skall själv kunna välja vad han eller hon vill se eller läsa. Samtidigt visar det sig att preferenserna för olika typer av mediematerial uppvisar stora variationer mellan könen.

Skam, begär och lockelser

I sin berömda studie *Sexualitetens historia* utgår Foucault (1976) från hypotesen om ett ökat sexuellt förtryck under den borgerliga epoken. Han menar inte att denna hypotes är felaktig, men att den behöver modifieras avsevärt. Foucault önskar ta sig bakom förtryckshypotesen och analysera de kopplingar mellan makt, sexualitet och kön som skapar de vardagliga njutningarna och som ger begäret dess kulturella former. Intresset för att tala om det sexuella ökar gradvis i det moderna.

Vad som är utmärkande för de moderna samhällena är inte att de har dömt könet att stanna i skuggan, det är att de ägnar sig åt att tala om det, samtidigt som de framhäver det som hemligheten (ibid: 48).

Den vetenskapliga ambitionen leder alltså vidare till skapandet av nya njutningar och intrikata samspel mellan kropp, sexualitet och kön. Att tala om njutning utanför eller bortom makten är enligt Foucault ett hopplöst projekt. Njutning, begär, makt och tvång vävs alltid samman till något som sedan kallas sexualitet.

Människors reaktioner på pornografiskt material kan därmed inte förstås utanför ett specifikt samhälle, där det råder vissa normativa synsätt och regleringar av sexualiteten. Inte ens de mest känslomässiga och spontana reaktionerna kan hållas fria från samhällets inflytande. Det kan vara svårt att medge att man blir upphetsad av något som man samtidigt föraktar. På samma sätt kan det betraktas som "manligt" att bejaka en viss typ av sexuell utlevelse. De tabeller som följer kan därför endast användas för att påbörja en diskussion om hur ungdomar reagerar och hanterar pornografi rent känslomässigt.

Empiriskt nedslag III: Lockelse och skam

Tabell 7. "Blir du upphetsad av att läsa erotiska noveller?"

Siffrorna anger %. ($p < 0.012$)

	Mycket upphetsad	Ganska upphetsad	Inte speciellt upphetsad	Inte alls upphetsad
Killar (n=578)	10,4	36,0	33,6	20,0
Tjejer (n=589)	5,4	36,0	35,0	23,6

Tabell 8. "Blir du upphetsad av att se på porrfilm?"Siffrorna anger %. ($p < 0.000$)

	Mycket upphetsad	Ganska upphetsad	Inte speciellt upphetsad	Inte alls upphetsad
Killar (n=609)	36,0	38,4	17,4	8,2
Tjejer (n=558)	7,9	24,7	26,7	40,7

Tabell 9. "Skäms du över att titta på porrfilm?"Siffrorna anger %. ($p < 0.000$)

	Ja, alltid	Ja, ofta	Ibland	Sällan	Aldrig
Killar (n=593)	5,4	6,9	23,6	28,0	36,1
Tjejer (n=451)	14,6	13,3	24,4	22,2	25,5

Studier visar att tjejer upplever tvehägsenhet och ambivalens över pornografins uttryck och effekter på den egna lusten. Sociologen Lena Berg (1999) tolkar exempelvis in en dubbelhet i unga heterosexuella kvinnors förhållningssätt till porr. Å ena sidan blir några upphetsade av porr, å andra sidan får de en känsla av obehag. Berg menar att tjejer lärt sig att tycka illa om porr, men att de trots detta kan ha svårt att värja sig för de olika effekter pornografiskt innehåll kan ha på dem.

En annan diskussion som återkommer med jämna mellanrum är pornografins eventuella påverkan på ungdomars sexuella vanor och attityder. I det samtida samtalet om pornografi uttrycks inte sällan en oro över om pornografi fungerar som sexuell normsändare och därmed påverkar ungdomars sexuella uttryck. Framförallt har det funnits en oro över huruvida män tvingar kvinnor till anala samlag, inspirerade av exempelvis pornografi. I en nyligen utkommen studie från RFSU-kliniken i Stockholm bland 300 män (16–25 år) fick killar som haft analsex (57 %) bland annat uppge vem som tagit initiativet till det senaste analsamlaget. Materialet visar att killarna själva hade tagit initiativet i 40 % av fallen och partnern i 33 % av fallen. Resten svarade "vet ej" eller "båda tog initiativ" (Rogala och Tydén 2001). Studier har nämligen visat att porrkonsumenter i högre grad haft erfarenhet av anal- och oralsex än människor som inte konsumerat porr (Rogala och Tydén 1999; Häggström-Nordin 2005).

I diskussionen om porr har man bland annat frågat sig om det är pornografin i sig som genererat vissa sexuella praktiker. Några hävdar detta medan andra ser konsumtionen av pornografi som en del i en större sexuell repertoar där också analsex och oralsex ingår. I vårt material har 59 % av killarna och 64 % av tjejerna haft oralsex. 15 % av både killarna och tjejerna har haft analsex. Av dem som inte haft analsex är det dessutom totalt 38 % av killarna och 8 % av tjejerna som skulle kunna tänka sig att ha analsex. Vidare uppger 11 % av killarna och 2 % av tjejerna att de haft gruppsex. Av dem som inte haft gruppsex är det totalt 54 % av killarna och 21 % av tjejerna som skulle kunna tänka sig att ha gruppsex. Det är svårt att svara på huruvida dessa skilda praktiker ökat bland ungdomar de senaste åren. När det gäller gruppsex verkar denna handling snarare ha minskat. Anal- och oralsex ser dock ut att ha ökat. Vid jämförelser med andra studier måste man emellertid reservera sig för undersökningarnas skilda tillvägagångssätt och urval (Se Forsberg 2000, där olika studiers resultat presenteras och diskuteras).

En vanlig åsikt är att det inte är pornografin i sig som orsakar ett visst beteende utan att porren istället fångar upp vanor som redan finns, skruvar till dessa och får dem att framstå som något högst vanligt förekommande. Kan man då fastställa att pornografi direkt skulle orsaka vissa sexuella praktiker? Nej, det blir svårt, men man kan se att vissa handlingar i högre grad utförts av dem som har sett på porrfilm jämfört med dem som inte har gjort det. Det visar också vårt material.

Empiriskt nedslag IV: Bilder och praktik

Tabell 10. Andel killar och tjejer som sett (eller inte sett) porrfilm och som haft erfarenhet av samlag.

Siffrorna anger %. (p-värde inom kategorin kille: $p < 0.000$; p-värde inom kategorin tjej: $p < 0.000$)

Kön	Sett porrfilm	Haft samlag
Kille (n=615)	Nej	14,9
	Ja	48,8
Tjej (n=657)	Nej	28,9
	Ja	62,0

Tabell 11. Andel killar och tjejer som sett (eller inte sett) porrfilm och som haft erfarenhet av oralsex.

Siffrorna anger %. (p-värde inom kategorin kille: $p < 0.000$;
p-värde inom kategorin tjej: $p < 0.000$)

Kön	Sett porrfilm	Haft oralsex
Kille (n=615)	Nej	10,6
	Ja	46,1
Tjej (n=654)	Nej	25,6
	Ja	60,3

Tabell 12. Andel killar och tjejer som sett (eller inte sett) porrfilm och som haft erfarenhet av analsex.

Siffrorna anger %. (p-värde inom kategorin kille: $p < 0.043$;
p-värde inom kategorin tjej: $p < 0.000$)

Kön	Sett porrfilm	Haft analsex
Kille (n=616)	Nej	2,1
	Ja	11,8
Tjej (n=655)	Nej	3,1
	Ja	13,4

Vi kan se att det finns ett uppenbart samband mellan porrfilmstittande och vissa sexuella praktiker. Vad som däremot orsakar den ena eller andra handlingen kan man som sagt endast spekulera om. Analsex och oralsex är dessutom relativt generaliserande begrepp och vi kan inte riktigt veta hur ungdomarna tolkat orden. Dels med avseende på vad som menas med "sex" i dessa fall, dels huruvida man varit "aktiv" eller "passiv" vid utövandet av dessa praktiker.

Vår studie visar flera samband mellan porrkonsumtion och attityder och sexualvanor. Ur materialet kan man utläsa att porrkonsumenterna i högre grad har haft samlag, onanerat, haft sex med någon av samma kön, haft sex för en natt etc. jämfört med dem som inte tittat på porrfilm. De som tittat på porr uppger dessutom i högre grad att de är nöjda med sin kropp, är sexiga/snygga, skäms mindre över onani, tycker det är "okej" att ha sex utan att vara kär, tycker det är "okej" med prostitution/pornografi

etc. Likaså är de som haft samlag mer nöjda med sin kropp och sitt utseende, de skäms mindre över onani, de har i högre grad tittat på och är mer positiva till porr, de har i högre grad haft oralsex/onanerat, de ifrågasätter det romantiska kärlekskomplexet i högre grad jämfört med dem som är oskuld. Ett undantag är att det är fler killar av dem som inte haft samlag jämfört med dem som haft det som upplever att porr är upphetsande och positivt, samtidigt som det är tvärtom för tjejerna. Förmodligen innebär sexdebuten för tjejer att de i högre grad vågar bejaka sina egna lustimpulser och därmed ibland också porr. För killarna å andra sidan har kanske porren många gånger varit ett substitut för samlaget, det vill säga porr blir mindre intressant ju mer erfarna de är.

Det finns många samband och exemplet med samlag kanske mer indikerar ålder än sexuell erfarenhet. Att således påstå att pornografin allena påverkar den enskildes sexualitets alla uttryck är förmodligen att tillskriva porren en för stor makt. Snarare ingår rimligen pornografin som en del i en större sexuell rymd och ett sexuellt experimenterande där analsex, oralsex och en mer utlevande sexualitet också kan ingå.

Unga män i gränslandet

Under 1990-talet publicerades en rad studier som ger en delvis ny och mer mångfacetterad bild av ung manlighet. Denna forskning har bidragit till framväxten av en mer komplex bild av ung manlighet (Connell 2000, O'Donnell och Sharpe 2000; Frosh m.fl. 2002). Vi ser en delvis ny utveckling. Unga kvinnor tar initiativ och är inte längre passiva åskådare. Manligt förtryck accepteras inte längre. I Fanzines och i andra sammanhang driver unga feminister med "vulgomannen". Han hånas och utsätts för brutala och ironiska skämt. Allt fler unga killar börjar också kalla sig feminister. Värderingarna förändras. Parallellt med detta diskuteras det omfattande sexuella förtrycket av unga kvinnor i skolmiljöer.

Är unga män självsäkra, maktfullkomliga och trygga i sin sexualitet? Här finns mycket att utforska. Bilden av den unge mannen har skapats utifrån föreställningar om manlighet som ofta inte är förankrade i den sociala verkligheten. De utgör snarare en del av samma ideologi som bidrar till att reproducera bilden av den passiva och underordnade unga kvinnan. För att finna trygghet söker sig den unge mannen till homosociala miljöer, där han kan umgås med män och stärks av en manlig gemenskap. I dessa mil-

jöer odlas ibland en machoattityd och i vissa fall är sexistiska skämt vardagsmat. Men bakom denna homosociala "yta" finner vi ofta en komplex manlighet präglad av osäkerhet och en rad sociala fobier. Hur många män har inte svårt att ställa sig i pissrännan, för att inte tala om de oräkneliga sexuella möten med kvinnor som slutar med fiasko och impotens.

Idag kan vi iaktta en ökande sexualisering av kroppen. Både män och kvinnor exponeras som könsobjekt. Vissa kroppsdelar fokuseras i större utsträckning än andra: bröst, magar och stjärtar. Kraven på att dessa köttsliga delar skall vara perfekt formade, hårda och estetiskt tilltalande ökar också successivt. Den könsuppdelning som bygger på olika egenskaper har ersatts av en kategorisering som baseras på en sexualisering av kroppsdelar (Johansson 1998). För många unga män innebär detta att en redan bräcklig könsidentitet och ett problematiskt förhållningssätt till den egna sexualiteten pålagras med ytterligare krav. Att magen numera bör se ut som en tvättbräda och att unga män i allt större utsträckning tittar värderande på varandras kroppar är en relativt ny utveckling. Denna strävan efter perfektion bidrar i värsta fall till att skapa en ny "manlig yta" som täcker över en skör sexuell identitet. I grund och botten speglar denna utveckling den ambivalens vi finner när det gäller skapandet av könsidentiteter. Det finns ingen entydig utveckling. Män fortsätter att utveckla strategier för att skydda sig och för att anta utmaningen att agera som "riktiga" män. Kategorierna "manligt" och "kvinnligt" fylls idag med nya och motsägelsefulla innebörder.

Många unga män kallar sig idag själva för feminister. Det handlar i grunden om att utgöra ett stöd för den kamp för jämställdhet och lika rättigheter som pågår i samhället. De unga männen har inte alltid någon självklar position. De får söka sig fram till en möjlig och bekväm handlingsposition. Detta innebär till exempel att de måste "göra upp" med sin egen bakgrund och identitet. En stor del av de unga männens energi ägnas åt självkritik och försök att omdefiniera sin "manliga identitet". Detta kan ta sig mängder av olika uttryck; alltifrån skamkänslor för att man är en del av patriarkatet, till en gemensam kamp för att bekämpa olika orättvisor.

I början av 2000 publicerades antologin *Pikstormerne* i Danmark. Skribenterna beskrev sin antologi som en uppföljare till bland andra den svenska och danska vågen av böcker där unga feminister gjorde sig hörda. Boken utgör ett försök att skapa ett forum för män att skriva fram alternativa bilder av manlighet. I boken skriver ett stort antal unga män om sin ång-

est, sina glädjeämnen och sin syn på kön. Avsikten är i mångt och mycket att göra feminismen till ett gemensamt projekt, över könsbarriärerna. Ett annat mål är att visa att även unga män kan engagera sig i dessa frågor, och aktivt driva kampen för ett nytt och mer jämställt samhälle. I inledningen till boken skriver redaktören att syftet med boken är att skapa ett utrymme för en pluralistisk bild av manlighet. Därmed avser man inte att ”göra män till kvinnor”, utan snarare att öka och bredda handlingsutrymmet. De unga män som engagerar sig i dessa frågor och som hyser en önskan om att skapa ett bättre samhälle, möter också mängder av motstridiga reaktioner; inte minst tvingas de konfronteras med sina egna ambivalenta bilder av manlighet.

Om man skall förstå ungdomars ställningstagande till pornografi och till andra sexualpolitiska frågor, är det viktigt att utveckla en dubbel blick. Dels kan vi konstatera att många unga män fortfarande har en ganska okritisk syn på pornografi, dels kan vi fastställa att en ganska stor grupp av unga män faktiskt är kritiska och negativa till pornografiskt innehåll och material. Dessa unga män känner sig äcklade, olustiga och förmodligen skamsna över det stora flödet av i deras ögon kvinnoförnedrande bilder och filmer.

Konklusioner

Det finns en omfattande forskning som pekar på att porrindustrin framför allt har sina konsumenter bland män i olika åldrar. Med tanke på hur omfattande denna industri är idag, torde användningen av pornografiskt material av olika slag vara ganska utbredd. Idag har också individers möjligheter att hemlighålla och dölja sin konsumtion ökat. Det är lätt att få tillgång till bilder och filmer, inte minst via Internet. I takt med ett förändrat medielandskap verkar också konsumtionen ha ökat.

Till att börja med kan vi konstatera att unga män helt klart har en mer positiv inställning än unga kvinnor till porr. Detta stämmer också överens med befintlig internationell forskning om ungdomars attityder och föreställningar om sexualitet. Många forskare har sökt förklaringen till unga mäns porrkonsumtion i manliga ritualer, homosocialitet och i den sociala konstruktionen av en hegemonisk manlighet. Samtidigt håller denna hårda kärna av manlig identitet på att krackelera, förändras och ta nya former. Det finns idag ett betydande motstånd bland män mot diverse gamla manliga beteenden och ritualer.

På ett sätt är det förvånande att så många av de unga männen i vår undersökning är såpass positiva till porr, att de känner relativt lite skam, inte tar avstånd från och inte anser att porr är kvinnoförnedrande. Samtidigt skall nog detta attitydmönster förstås mot bakgrund av åldersgruppens problematiska relation till sin "manlighet". Det finns ett brett stöd för bilden att unga män uppvisar stark homofobi och att de även uppvisar en rad sexistiska attityder och beteenden. I en svensk undersökning visar Maria Bäckman (2003) att de unga männen har svårt att tillgodogöra sig sexualundervisningen. De reagerar negativt då man tar upp ämnen som handlar om olika sexuella livsstilar. De unga männen har svårt att finna ett språk för att tala om och närma sig homosexualitet och sin egen ambivalenta "manlighet".

I denna text har vi haft för avsikt att problematisera denna vanligt förekommande och ganska negativa bild av ung manlighet. Även om en stor del av de unga männen bejaktar porrkonsumtion, tar också ett avsevärt antal aktivt avstånd från porr. Vi menar att det behövs forskning som dels tittar närmare på hur de unga män som vi kallat porrentusiaster fördelar sig och vilka variationer man kan finna inom denna säkert heterogena grupp i form av olika ställningstaganden. Sedan vore det bra och rimligt att studera den stora grupp av män som tar avstånd från porr. Vilka är dessa unga män? Hur skiljer de sig från den föregående gruppen? Slutligen finns det en grupp med unga män som är ambivalenta. De kanske inte riktigt har tagit ställning än. De kvinnor som konsumerar och är positiva till porr behöver också studeras. En vanlig föreställning är att det handlar om osäkra tjejer som närmast tvingas till att se på porr av sina pojkvänner. Men stämmer detta? Finns det en tendens att göra kvinnor till offer här? Det finns en del studier som tyder på att unga kvinnor bejaktar porr och inte nödvändigtvis är negativa till all porr.

Pornografi har alltid varit en kontroversiell företeelse. I Sverige uppfattas pornografi ofta som kvinnoförnedrande. Denna negativa uppfattning framkommer också tydligt i våra enkätsvar. Unga kvinnor har i regel en mycket negativ syn på pornografi. Däremot kan vi notera stora variationer i hur unga män förhåller sig till sexindustrin. Många ungdomar är också ambivalenta. De vet inte riktigt vad de skall tro och tycka. Detta är lätt att förstå. Samtidigt som många stör sig på pornografins bild av sexualitet och kön, så lever vi ett samhälle som präglas av en liberal ideologi. Tanken att människor själva skall få välja och ta ställning till om de önskar konsumera porr är stark. Detta märks också bland ungdomarna i det här em-

piriska materialet. I ett samhälle där olika krafter och föreställningar om pornografi ofta kolliderar, är det inte lätt att bilda sig en egen uppfattning. Ungdomarna får själva kryssa sig fram mellan porrfeminister, liberaler, radikala feminister, konservativa och ett antal andra åsiktsfalanger.

**Pornografi
– och hur man får vara pojke**

Daniel Foxhage

Inledning

Jag är sexualupplysare och har sedan 1999 varit anställd av RFSU Stockholm, som är en lokalförening av Riksförbundet för sexuell upplysning. Genom mitt arbete har jag besökt många skolor i framför allt Stockholms län. Sammanlagt har jag mött några hundra grupper med pojkar i samtal om sexualitet. Jag svarar också på frågor i spalten ”Kropp och Knopp” i tidningen Kamratposten och har tidigare arbetat med rådgivning på Internet.

Den här texten handlar framför allt om pojkar och pornografi. Jag kommer att beskriva vad pojkar kan säga om pornografi i gruppsamtal, samt skriva om pornografi som upphetsande respektive fascinerande. Jag kommer också att förmedla några av mina tankar om en speciell form av pornografi som används av såväl pojkar som flickor – webbkameraonani. Sedan kommer jag att skriva om begreppen ”sexuellt utrymme” och ”heteronormativitet” för att sätta in pojkars sexualitet och konsumtion av pornografi i ett sammanhang. Till sist kommer jag att resonera kring pornografi som ett slags ”hemligt utrymme”.

Gruppsamtal om pornografi

Alla gruppsamtal som jag lett har varit inom ramen för RFSU Stockholms skolinformationsverksamhet. Jag tänker ge en kort beskrivning av förutsättningarna för dessa möten, men hänvisar den läsare som vill veta mer till www.rfsu.se/stockholm samt till *Bland horor, bockar och bögar* (2002), som är en rapport av RFSU Stockholm som jag själv varit med om att skriva.

Riksförbundet för sexuell upplysning är en ideell organisation som sysslar med opinionsbildning och utbildning i frågor som rör sexualitet. I Stockholm finns en lokalförening (RFSU Stockholm) som sedan 1990-talet bland annat har erbjudit skolor ett komplement till den obligatoriska sex- och samlevnadsundervisningen. Detta komplement kallas ”skolinformation” och är en lektion som till stor del har formen av ett slags gruppsamtal. Vissa delar av lektionen sker snarare i föreläsningsform, men ef-

tersom den del som handlar om pornografi sker i formen av gruppsamtal kommer jag fortsättningsvis att använda mig av det begreppet. De personer som leder gruppsamtalen, ”skolinformatörerna”, är utbildade av RFSU Stockholm och har tillgång till handledning och fortbildning.

Ett pass med en skolinformatör från RFSU Stockholm är 90 minuter långt. Grupperna är aldrig större än 20 personer till antalet och de är könsuppdelade. Oftast möter en skolinformatör pojkarna i några klasser under en dag, medan en annan skolinformatör samtidigt möter flickorna. Inga lärare eller annan skolpersonal närvarar vid gruppsamtalen.

Skolinformatörerna förmedlar fakta kring olika områden som rör sexualitet samt leder diskussioner i gruppen. Kunskapen förmedlas i så stor utsträckning som möjligt i dialog med eleverna. Beroende på var eleverna i gruppen vill stanna upp kan tyngdpunkten på olika områden variera. Det finns dock en ”checklista” med de ämnen som alltid ska tas upp av skolinformatören. Ett av dessa ämnen är pornografi.

Vad säger pojkarna i gruppsamtalen om pornografi?

Vad säger egentligen pojkar om pornografi i de gruppsamtal som jag och andra skolinformatörer från RFSU Stockholm lett? I följande avsnitt ska jag beskriva vanliga teman och diskussioner som kommer upp. Citaten är hämtade från *Bland horor, bockar och bögar* och kommer från olika pojkar – kursiv stil markerar det skolinformatören sade. Samtliga pojkar gick vid tillfället för citaten i årskurs åtta.

Ett sätt att börja prata om pornografi i ett gruppsamtal med pojkar är att fråga vad de upplever kan vara bra respektive dåligt med pornografi. Min egen erfarenhet är att likheten mellan vad som framförs i olika pojkgupper är stor. Samtidigt ska man veta att det en pojke tycker är något bra, kan en annan pojke tycka är något dåligt. Och framför allt är det inte alls säkert att alla vill eller vågar säga vad de tycker. Med detta sagt är det min upplevelse att följande mönster kan urskiljas:

Upplevs som bra med pornografi:

- Man kan lära sig vissa saker om sex/kroppen
- Det kan vara roligt
- Det kan vara upphetsande

Upplevs som dåligt med pornografi:

- Man kan få fel uppfattning om vissa saker om sex/kroppen
- Det kan vara äckligt
- Det kan finnas förtryck/makt i pornografin

Vad lär man sig?

Att man kan lära sig saker genom pornografin är en uppfattning som pojkar har framfört i de allra flesta grupper jag har mött. Det vanligaste är uppfattningen att det finns saker som man lär sig "rätt", samtidigt som det finns saker man lär sig "fel" genom att titta på pornografi. Vilka är då de saker som man kan lära sig "rätt" enligt pojkarna? Så här sa några pojkar i en grupp:

- Ställningar.
- Var man ska tränga in i tjejen.
- Man lär ju sig kvinnokroppen också.
- Och hur många hål en kvinna har.

Det rör sig alltså om att få se nakna människor av det andra könet, om att få se hur ett kön ser ut och om att få lära sig olika sexställningar.

När det gäller detta med att lära sig "fel" saker är exemplen mer varierande och min uppfattning är också att pojkarna är mer oense när det gäller detta. Ett par pojkar svarade så här i ett gruppsamtal, på frågan om vad som kan vara dåligt med pornografi:

- Att de aldrig använder kondom.
- *Varför är det dåligt?*
- Då får man ju uppfattningen att man inte ska använda kondom.

Detta är ett exempel på vad som upplevs ge "fel uppfattning" – man "lär sig fel" helt enkelt. Många pojkar menar att det pornografiska sexet är an-

norlunda än det sex som folk ”har hemma” och uttrycker tankar om att det finns en risk att unga människor som ser pornografi tror att sex ser ut som i pornografin – eller tror att sex bör se ut som i pornografin. Här är det alltså egentligen två olika farhågor som kommer till ytan. Den ena farhågan handlar om att det kan finnas personer som felaktigt kommer att tro att ”så här har man sex” när de ser på pornografi. Den andra farhågan rör snarare risken att vissa personer felaktigt tror att det är så här man bör ha sex när de ser på pornografi. Det är vanligt att pojkarna anser att sexet i pornografin varken finns eller bör finnas i ”vanliga livet”. Så här resonerade några pojkar om sexet i pornografi:

- Det är in i munnen och fort, fort, fort, in och ut, in och ut. Inte mjukt och fint i sängen och så här.
- På en bänk.
- På en bänk eller vad som helst, i ett badkar. Det är inte trevligt, tycker jag.

Ovanstående citat kan tolkas på skilda vis och analyseras på olika nivåer. Kanske ger citatet framför allt uttryck för personlig smak – pojkarna vill se en annan sorts sex än vad de upplever att pornografin förmedlar. Man kan också se citatet som ett uttryck för föreställningar om vad som är ” normalt ” när det gäller att ha sex – pojkarna kan mena att pornografin ofta innehåller en sexualitet som är onormal till formen (”inte mjukt och fint”) och till sammanhanget (sexet utövas någon annanstans än i sängen). En tredje tolkning skulle kunna vara att pojkarna ger uttryck för att de upplever att det saknas en intimitet i den pornografiska sexualiteten, vilket de beklagar.

Men det finns också en helt annan slags diskussion om på vilket sätt man ”lär sig fel” genom pornografin. Den diskussionen handlar om makt, över- och underordning.

Om makt i pornografin

Följande citat är enligt min mening representativt för vad jag har hört sägas i många pojkgrupper:

- *Vad kan man säga är negativt [om pornografi] då?*
- Man kan få fel bild...

- Fel uppfattning ...
- Jag skulle vilja att ni preciserar lite ...
- ...
- Underkastelse!
- Kvinnans roll.
- ...
- Underkastelse... Vad var det som gjorde att det ordet kom upp?
- Nu kommer fistfucking med i bilden här igen.
- Berätta vidare... Hur tänker du?
- Äh, jag vet inte. Jag talar innan jag tänker.
- Det är väl brutalt.
- Underkastelse, vad betyder det ordet egentligen?
- (inget svar)
- Om man tar det här då... Kvinnans roll...
- Alltså i porrfilmer...
- Dom har inte mycket att säga till om där...
- Exakt.
- Det är inte särskilt romantiskt kanske.
- "Sära på benen din jävel!".
- Vem är det som säger till då?
- Regissören.
- Kuken. (skrattar lågt)
- I själva handlingen vem är det som bestämmer då?
- Stjärnan.
- Mannen.
- Kan stjärnan både vara en tjej eller en kille, [kan] det vara olika?
- Kille.

Många, ja kanske de flesta grupper jag har mött, har lyft fram vad man skulle kunna beskriva som över- och underordning mellan män och kvinnor som något negativt med pornografin. Jag vill poängtera att det har skett utan att jag har försökt leda in pojkar på detta ämne – det kommer fram utan att några ledande frågor ställs. Pojkar kan i detalj beskriva hur männen i pornografisk film tycks bestämma hur sexet ska gå till. De flesta menar att detta är något som är fel, att det är något orättvist helt enkelt. Det finns dock undantag från en jämställd syn på könen. Följande citat är hämtat från ett samtal om ömsesidighet och det är olika pojkar som talar:

- Mannen är man, förstår du? Kvinnan är kvinna.
- Gud gjorde killen mycket starkare för att han ska bestämma.

Denna uppfattning är dock inte den vanligaste, även om den förekommer.

Om upphetsning och obehag

Pornografi är något som har potential att upphetsa. Ett vanligt svar på frågan om på vilket sätt pornografi kan vara bra är:

- Kul.
- Det är bra runkvirke!

Samtidigt är det inte ovanligt att pojkar berättar att pornografi kan väcka äckel och avsky. Här finns det en skillnad beroende på hur gamla pojkarna i gruppen är. I lite äldre grupper – från trettonårsåldern och uppåt – talar pojkarna mest om vilka olika sorts pornografi som de inte tycker om. Många tar till exempel avstånd från pornografi med inslag av manlig homosexualitet. Det är också vanligt att man i dessa grupper tar avstånd från barnpornografi, våldspornografi, samt pornografi där djur ingår. I lite yngre grupper – upp till trettonårsåldern – är det vanligare att pojkar kan prata om att det kan vara äckligt att se pornografi överhuvudtaget. Uttryck för denna uppfattning förekommer knappast alls i pojkgropper som är lite äldre. De yngre pojkarna uttrycker också oftare att pornografi kan väcka en kombination av motstridiga känslor som upphetsning och äckel. Å andra sidan händer det att de äldre pojkarna uttrycker motsvarande erfarenheter av motstridiga känslor. Då handlar det ofta om att en pojke uttrycker att lustkänslor kan blandas med olustkänslor beroende på den maktutövning han ser i pornografin.

Pojkars konsumtion av pornografi

Vetenskapliga undersökningar har försökt ge en bild av hur många som konsumerar pornografi och hur ofta de gör det. Den stora sexualvaneundersökningen *Sex i Sverige* från 1996 (1998) ger siffror om hur pornografikonsumtionen ser ut bland befolkningen i sin helhet. Av männen uppgav 51 % att de hade sett en pornografisk film under det senaste året. Av

kvinnorna uppgav 20 % att de hade gjort det. Kabel-TV var det vanligaste mediet.

I sin avhandling *Worlds Apart?* (2005) skriver Elisabet Häggström-Nordin om pornografikonsumtion bland pojkar och flickor i övre tonåren. Av pojkarna svarade 98 % att de konsumerat pornografi. Av flickorna uppgav 78 % att de hade gjort det. Internet och kabel-TV var de vanligaste medierna. Det ska framhållas att tillgängligheten till Internet ökat mycket kraftigt under de senaste åren. Av pojkarna kategoriserades 30 % som "högkonsumenter", vilket innebar att de uppgett att de konsumerar pornografi varje dag eller åtminstone varje vecka.

Min erfarenhet är att det är norm bland pojkar att man ska ha konsumerat pornografi. Har man inte gjort det anses man som udda och oerfaren. När det gäller flickor är bilden inte densamma. En trolig förklaring till detta har att göra med det som i *Bland horor, bockar och bögar* kallas för "sexuellt utrymme". Jag återkommer till detta senare i texten.

Fascinationspornografi

Svaret på frågan vilken slags pornografi tonårspojkar ser idag är jag inte rätt person att ge. Det finns otroligt mycket pornografi på Internet och det är inte troligt att alla variationer kommer fram i den typ av gruppsamtal som jag brukar hålla. Och i den mån pojkarna pratar om olika sorters pornografi har jag ingen möjlighet att bedöma hur vanligt det är att man tittar på varje sort.

Även om jag utifrån min egen erfarenhet som sexualupplysare i grupper inte kan säga mycket om hur brett spektrumet är för den pornografiska konsumtionen bland pojkar, vill jag ändå hävda att det finns något man skulle kunna etikettera som en slags fascinationspornografi. Ryktet om en pornografisk webbplats kan spridas på en skola. Webbplatsen kan anses vara såväl "grym" (vilket betyder något positivt) som "vidrig" – eller bara fascinerande i största allmänhet.

För några år sedan fanns exempelvis en sida på webben med namnet kungen.nu. Sidan innehöll en filmsekvens av låg kvalitet där en man svängde med sin jättelika penis. I varje skola jag besökte vid den tiden talades det om "kungen" och om huruvida hans könsorgan var äkta eller om det rörde sig om en bildmanipulation. Till och med i lärarrummen talades det på sina håll om "kungen" med samma fascination.

I gruppsamtalen förekommer ibland en slags ”name-dropping” av pornografiska webbplatser som hos de flesta väcker äckel – och ibland en viss fascination. Till denna kategori kan räknas pornografi med inslag av exempelvis avföring, sex med djur, eller våldsamma övergrepp. Det är mycket enkelt att hitta sådana sidor på Internet, det gäller bara att kunna kodorden och sedan göra en sökning.

Min poäng är alltså att medan viss pornografi är upphetsande, är annan pornografi snarare fascinerande. Möjligen är det lättare att i grupp prata om fascinationspornografien, eftersom det man tänder på sexuellt är privat i hög grad.

I detta sammanhang vill jag framföra en tanke som rör svårigheten att få en tillförlitlig bild av pojkars konsumtion av pornografi. Kanske är det lättare för en pojke att berätta om den fascinationspornografi han har konsumerat, inte bara i gruppsamtal, utan även i enkätundersökningar och liknande. Kanske är den upphetsande pornografien så privat och hemlig att den kan vara svår att fånga ens med de mest anonyma enkätmetoder?

Till sist ska sägas att det självklart inte alltid finns en gräns mellan vad som är fascinerande och vad som är upphetsande. Det upphetsande kan förvisso vara fascinerande – och tvärtom.

Webbkameraonani

Jag vill nu lyfta fram ett fenomen som kan knytas till så väl pojkars som flickors sexuella praktik och som har beröring med pornografi. Fenomenet jag syftar på är vad man kan kalla för webbkameraonani – när människor webbkamerachattar med varandra samtidigt som de onanerar. Detta förekommer bland unga idag.

Att webbkamerachatta innebär att man i realtid kommunicerar skriftligt över Internet med någon, samtidigt som man har en webbkamera igång som sänder rörliga bilder.

Företeelsen webbkameraonani är egentligen inte särskilt märklig. Med hjälp av Internet och hemdatorer med webbkamera kan individer – mer eller mindre anonymt – vara sexuella med varandra. Många pojkar och flickor drömmer om och längtar efter att få ha sex med någon annan. Det är därför inte förvånande att unga människor använder sig av webbkameratekniken för sexuella möten över Internet.

Sexualitet och sexuell samvaro kan vara positiv såväl som negativ.

Självklart är det viktigt att arbeta för att göra förutsättningarna så goda som möjligt för att övergrepp och andra negativa former av sexualitet ska minska. Därför kan det vara viktigt att titta på webbkameraonanins nackdelar.

En nackdel är att det går att spara bilder till hårddisken vid webbkamerachattande och att det låter sig göras vare sig det sker i samförstånd eller inte. Det lättaste sättet är att spara en så kallad "skärmdump", en stillbild som föreställer det som finns på datorskärmen vid en viss tidpunkt. Om en skärmdump sparas vid webbkameraonani kan bilden på den utsatta personen spridas till människor i bekantskapskretsen eller i värsta fall ut på Internet.

I princip är det omöjligt att skydda sig mot skärmdumpar av ovan nämnda slag. Jag har hört berättas att det händer att framför allt flickor utsätts för detta med följderna att de får ett rykte som är mycket svårt att bli av med, kanske omöjligt. Detta exempel visar hur sårbar man kan vara i sexuella möten på Internet. Denna sårbarhet finns dock potentiellt vid all slags sexuell samvaro vid närmare eftertanke.

En fördel med webbkameraonani är att det kan vara lättare att avbryta om man ångrar sig eller inte tycker det känns bra. I vissa situationer kan det ändå vara svårt, kanske för att man övertalas eller inte vill såra. Men jag tror ändå att det ofta är lättare att avbryta framför sin dator än i verkliga livet.

I någon mening tvingar chattandet fram en kommunikation mellan individerna om det man vill visa och det man vill se. Detta kan vara en bra övning inför "riktiga" sexuella möten. Många har svårt att formulera vad som känns bra och vad som inte känns bra. Webbkameraonani kan vara ett sätt att prova sina egna gränser i samspel med en annan person.

Du som läsare frågar dig kanske om det inte är ett fattigt sätt att göra sina – ibland första – sexuella erfarenheter med en annan människa framför en dator? Är det inte en sexualitet som saknar intimitet och känslor?

Är inte webbkamerachattande helt enkelt något som vi vuxna måste förkasta och motarbeta?

Mitt eget svar är nej. Det är alltför lätt att falla för frestelsen att fördöma något som kanske känns främmande. För inte så länge sedan var det norm att "vuxenvärlden" fördömde ungas sexuella liv hur det än såg ut. Unga skulle helt enkelt inte ha något sexuellt liv! Såväl sex före äktenskapet som onani är sexuella företeelser vanliga bland unga som vuxenvärlden sagt nej till långt in i vår tid.

Säkrare sex handlar om att ta hand om sig själv

Unga är sexuella, med sig själva och i samspel med andra. Att få vara sexuell är en viktig del av en människas liv. Som vuxna måste vi förhålla oss till detta. Ett förhållningssätt kan vara att förmedla vissa värden. Ett sådant värde kan vara det positiva med sexualitet där människor njuter och mår bra. Vårt ansvar som vuxna är att inte vara fördömande och att vara beredda på att lyssna och prata om svåra frågor. Snarare än att låta sig förfasas av sexuella handlingar som sker i samförstånd bör vuxna i olika roller istället stödja detta och kanske komplettera med samtal om hur man kan ha sex på ett så säkert sätt som möjligt.

När man hör begreppet "säkrare sex" tänker nog de flesta på hur man ska kunna skydda sig mot könssjukdomar och oönskade graviditeter. Men när det gäller webbkameraonani måste begreppet få ett något annat innehåll. Kondomer och andra preventivmetoder är inte relevanta vid webbkameraonani. Men precis som vid traditionellt "säkrare sex" handlar det faktiskt om att välja risknivåer och att ta hand om sig själv. Med den inställningen kan vuxna i olika roller samtala med unga om detta. Hur kan man skydda sig mot att bli utnyttjad? Vilka positiva aspekter kan finnas med webbkameraonani?

Webbkameraonani som pornografi

Webbkameraonanins beröring med pornografi är naturligtvis att företeelsen syftar till att väcka sexuell upphetsning hos den andra personen samtidigt som samspelet sker genom kameror och text. På så sätt menar jag att webbkamerachattandet fyller alla rimliga kriterier för att kallas pornografi. Det nya med denna form av pornografi är att den till stor del konsumeras och produceras av unga. Det kan vara en skrämmande tanke, men mitt budskap är att det inte behöver vara så illa om man lär sig att ta hand om sig själv.

Sexuellt utrymme

Även om jag skriver om pojkar i denna text, måste något sägas om skillnader mellan pojkars och flickors villkor.

När vi under arbetet med *Bland horor, bockar och bögar* började analysera de ljudband vi hade från inspelningar i såväl pojk- som flickgrupper insåg vi att det fanns ett återkommande, underliggande, men centralt tema i elevernas samtal. Temat var närvarande i samtal om alla ämnen på check-listan, pornografi inräknat. Detta tema kallade vi ”sexuellt utrymme”. Vad är då sexuellt utrymme för någonting?

Hur får man egentligen bete sig?

Man kan tänka sig att vi alla har ett begränsat utrymme när det gäller hur vi kan bete oss socialt. Utrymmet ser olika ut beroende på i vilket samhälle vi lever och på vilken ställning vi har i samhället. Det finns regler och normer som bestämmer var vårt utrymme tar slut. Vi kan räkna med andra människors fördömanden om vi går utanför dessa regler och normer. Det kan handla om allt från att tränga sig i köer till att rapa på restauranger till att döda människor.

Genom begreppet ”sexuellt utrymme” kan man analysera hur kön och sexualitet påverkar utrymmet en individ tillåts ha. Ordet sexuellt i begreppet ”sexuellt utrymme” har samma innebörd som det har i begreppet ”sexuella trakasserier”. Det betyder att sexuellt syftar på såväl sexualitet som kön.

Mönstret vi såg i vårt arbete med *Bland horor, bockar och bögar* var tydligt – pojkars respektive flickors utrymmen såg olika ut. Vissa saker var inte tillåtna i lika hög grad för båda könen. En flicka som gjorde samma sak som en pojke kunde råka ut för fördömanden medan han klarade sig utan och tvärtom.

Horan och bögen

Vi upptäckte att det fanns väldigt konkreta former för dessa fördömanden. För flickorna tog fördömandet formen av ett ”horrykte” eller ”horstämpel”. För pojkarna tog fördömandet formen av en slags ”bögighetsstämpel”. Hotet om att tilldelas någon av dessa stämplor begränsar naturligtvis flickorna och pojkarna. Om pojkars och flickors respektive utrymmen skulle

liknas vid två kohagar, vore hor- respektive böghetsstämpeln elstängslet runt hagarna.

Pojkar och flickor bidrar själva till att definiera och upprätthålla gränserna för det sexuella utrymmet, även om det inte alltid sker medvetet. I gruppsamtal märks detta på vilka frågor som ställs (och inte ställs), på vilka ämnen som väcker diskussioner och på vad som är okej att säga utan att någon annan i gruppen reagerar.

Sexuellt utrymme i samtal om sexualitet och pornografi

Det är viktigt att veta att det sexuella utrymmet inte bara handlar om vad man tillåts göra sexuellt som pojke eller flicka. Det kan handla om hur mycket man får prata, om på vilket sätt man får visa känslor – eller om vilka företeelser som helst där pojkar och flickor bedöms med olika måttstockar. Men eftersom den här texten handlar om pojkar, sexualitet och pornografi, exemplifierar jag med skillnader som har att göra just med pojkars och flickors sätt att förhålla sig i samtal om sexualitet och pornografi.

När man i en grupp med pojkar samtalar om pornografi, riskerar ingen pojke att bli stämplad om han säger att pornografi kan var upphetsande. Som ni redan sett är kommentarer som ”bra runkvirke” något som kan sägas utan risk för fördömanden bland pojkar. När ämnet pornografi tas upp i en grupp med flickor är det ovanligt att någon säger att pornografi är bra för att det är upphetsande. Varför? Jo, det kan räknas som ”horigt” att tycka en sådan sak bland flickorna. Bland pojkarna finns inte risken att vara ”horig” överhuvudtaget.

När pojkgrupper fritt får associera kring ordet sex kommer i genomsnitt dubbelt så många ord upp jämfört med flickgrupper. Flickor ger dessutom färre synonymer på könsord än vad pojkar gör. Varför? En möjlig förklaring är att det rent allmänt är mer tabu för flickor att prata om sex över huvudtaget – det sexuella utrymmet är mindre för flickor på detta område.

I samtal om homo- och bisexualitet är inställningen ofta fördömande i grupper med pojkar. I grupper med flickor är inställningen generellt mer accepterande. Varför? Kanske för att pojkarna måste skydda sig från att hamna utanför sitt tillåtna sexuella utrymme och därigenom drabbas av böghetsstämpeln. Någon sådan stämpel finns inte för flickor (en ”fla-

tighetsstämpel” existerar inte) och de har därför inte samma behov av att markera avstånd.

Kön har betydelse

Läsaren kan alltså konstatera att kön har betydelse, kön gör skillnad. Min egen utgångspunkt är att skillnaden är socialt konstruerad. Vid närmare eftertanke är det ganska självklart att något som ”sexuellt utrymme” knappast kan grunda sig i exempelvis biologiska skillnader. Det är föreställningar om manligt och kvinnligt som ligger bakom dylika fenomen, föreställningar om hur pojkar respektive flickor bör vara. Dessa föreställningar kan forma människor på djupet. En viktig pusselbit för att förstå något om dessa föreställningar heter *heteronormativitet*.

Heteronormativitet

Heteronormativitet är ett ganska nytt, men inte så svårt ord. Heteronormativitet är nämligen ett begrepp som beskriver att heterosexualitet tas för given i vårt samhälle, att heterosexualitet är normen – det man utgår från. Det man utgår ifrån blir det normala, och det som inte är normalt blir avvikande. Det normala värderas högre än det avvikande.

Är du heteronormativ?

Heteronormativitet är inte bara något abstrakt, utan tar sig konkreta uttryck. Jag ska ge några exempel som du som läsare kan testa dig själv med:

Du pratar med en kvinna och får reda på att hon är ensamstående mamma. Vilket kön tänker du att den frånvarande föräldern har?

Din son berättar förtjust att han har fått en fråga-chans-lapp i skolan och att han tänker säga ja. Vilket kön tänker du att lappskrivaren har?

Du träffar en ny arbetskamrat som berättar lite hastigt om sig själv. Hon berättar att ”vi har just varit på en fantastisk smekmånad” samt att ”om några veckor ska vi få vårt första barn”. Blir du förvirrad av att din nya

arbetskamrats mage är platt som en plank? Eller tänker du att hon och hennes man nog ska bli adoptivföräldrar?

Det är lätt att ta heterosexualitet för given. Till en del beror det kanske på att vår kultur i stort sett har lagt in i själva definitionen av de två könen att de attraherar varandra. På så sätt kommer det att ingå i "att vara pojke" att man tänder på flickor, och tvärtom.

Dagligen återskapas heteronormativitet i samhället – av de flesta av oss. Skolan är en miljö som inte skiljer sig från andra miljöer i det avseendet. Det gäller på raster och håltimmar, men också på lektionstid. RFSL Ungdom genomförde under 2003 en granskning av de 15 vanligast förekommande biologiböckerna för grund- och gymnasieskolan. I en del av dessa läromedel lyste homosexualitet med sin frånvaro vilket är ett tydligt uttryck för heteronormativitet. Dessutom förekom felaktiga och kränkande texter om homo- och bisexuella.

Heteronormativitet i samtal om sexualitet

Sex- och samlevnadsundervisning är ett område där heteronormativiteten ibland blir väldigt tydlig. Det är viktigt att vara uppmärksam på detta. Inte minst gäller det att som lärare/sexualupplysare kunna urskilja gruppens heteronormativitet och förhålla sig aktivt gentemot denna. Men det är också viktigt att rannsaka sina egna normer och utgångspunkter.

Sammanlagt har jag träffat tusentals pojkar i gruppsamtal om sexualitet. Av dessa pojkar är det bara en enda som öppet beskrivit sig som något annat än heterosexuell. Visserligen är det inte alla som redovisar sin sexuella läggning. Men de som öppet beskrivit att de är intresserade av flickor är uppskattningsvis något tusental. Slutsatsen? Knappast att det knappt finns några pojkar med en homo- eller bisexuell identitet. Nej, det beror på att heteronormativiteten är stark som tusan i pojkgupper! Jag ska återigen exemplifiera från *Bland horor, bockar och bögar*.

Jag har många gånger använt mig av en associationsövning som går till så att gruppen får säga vilka ord de vill som "man kan komma att tänka på när man hör ordet sex". Jag ska inte här gå in på syftet med denna övning, utan kan bara konstatera att jag skriver upp alla ord på tavlan, vilket brukar bli ganska många.

I en grupp sa en pojke:

- Bög.
- Omedelbart blev han ifrågasatt av en annan pojke i gruppen som sa:
- Men alltså är det ordet du tänker på när du hör "sex"?!!
- I en annan grupp sa en pojke:
- Kuk.
- Detta fick en gruppkamrat att något skämtsamt respondera:
- Bögjääävel!

Även om sexualupplysaren säger att det är fritt att säga vilka ord som helst, så är det inte så enkelt. Det föds en slags självcensur i gruppen. I citaten ovan kan vi se att ord som "bög" och till och med ord för det egna könsorganet kan vara över gränsen för det tillåtna. Sex ska ha med flickor att göra. Blanda inte in bögar och kukar i detta, tycks den självcensoriska gruppen signalera dem som gick lite över gränsen – gränsen för det sexuella utrymmet.

Heteronormativitet finns som synes i allra högsta grad med i bestämningen av pojkars sexuella utrymme. Det är inte för inte som deras straff för att ha gått utanför det tillåtna sexuella utrymmet är att få en "bögighetsstämpel".

Pornografin som hemligt utrymme

Det sexuella utrymme som beskrivits tidigare i texten är begränsande. Finns det någon tillflyktsort, något andningshål, någonstans där utrymmet kan överskridas utan risk för bestraffning? I böcker, filmer, pjäser och musik finns sådana alternativa utrymmen. Även vissa kända personer tillåts överskrida gränserna. Så här samtalade några pojkar i en diskussion om vad som ansågs "bögigt":

- Vem går runt i kjol?
- Det är fan bögigt alltså.
- Man kan fan inte gå omkring i kjol och sminka sig utan att vara bög.
- Men DiLeva, han är inte bög, eller hur? Han har klänningar och så!
- Jamen han är ju grym!
- Han är speciell.

Populärkulturen och deras representanter kan alltså, åtminstone ibland,

existera i ett slags alternativt sexuellt utrymme som är vidare än det som gäller för unga människor till vardags. Frågan är om även pornografin kan fungera som ett alternativt utrymme?

Framför allt kan pornografin beskrivas som ett utrymme lite vid sidan av. Det gäller den upphetsande pornografin i högre grad än fascinationspornografin. Om den upphetsande pornografin kan man inte prata så mycket. Den är "otalbar" eftersom den är så privat – som ett hemligt utrymme. I bästa fall ger detta hemliga utrymme rebelliska bilder av manlighet. I sämsta fall förstärks de bilder som råder i det vanliga, trånga, sexuella utrymmet.

Vi vet egentligen inte hur Internet med all sin pornografi påverkar de generationer som växer upp med den. I vilken mån påverkar exempelvis pornografin en pojkes sexuella fantasier, preferenser och praktik? Elisabet Häggström-Nordin (2005) har i sin avhandling fått fram resultat som tyder på att unga män som är högkonsumenter av pornografi fantiserar om och provar att genomföra sådant de har sett i pornografin i högre grad än icke-högkonsumenter. Men eventuella orsakssamband när det gäller pornografi och sexuell praktik är inte tydliga.

En annan fråga rör risken att förlora sig i det där hemliga utrymmet. Sexualiteten kan bli tvångsmässig – porrberoende är ett begrepp som ibland används. Porrberoende drabbar vissa, men troligen långt ifrån de flesta som konsumerar pornografi.

Även om upphetsande pornografi som ett "hemligt utrymme" säkerligen har negativa sidor, kan det också finnas positiva. Webbkameraonanin är ett exempel på hur pojkar och flickor kan överskrida sina trånga sexuella utrymmen. Webbkameraonanin underlättar för två pojkar att kunna vara sexuella med varandra utan att en böghetsstämpel utdelas. Webbkameraonanin ger flickan chansen att få vara sexuell utan att bli en hora. Det hemliga utrymmet blir i det här sammanhanget en tillflyktsort där heteronormativiteten kan utmanas för ett ögonblick, ett andningshål där det sexuella utrymmet för en stund blir lite vidare.

Men att ta sin tillflykt till ett hemligt utrymme är en tillfällig lösning på problemet med det trånga sexuella utrymme som pojkar och flickor – faktiskt också kvinnor och män – lever med idag. För en mer permanent lösning måste vi göra upp med vår syn på kön och sexualitet.

Pojkars sexualitet är mångfacetterad men också skiftande. Alla pojkar är inte likadana. Alla pojkar har inte samma erfarenheter i livet – och alla

pojkar vill heller inte ha samma erfarenheter. Det som en pojke upplever som något bra, upplever en annan som något dåligt. Detta gäller självfallet i lika hög grad flickor.

Vi vuxna måste kunna se detta – se det individuella – för att kunna stödja varje ung människa att kunna utvecklas utan att behöva begränsas av sitt kön. Paradoxalt nog kan vi för denna uppgift ha hjälp av att titta på hur större mönster ser ut, mönster som begrepp som heteronormativitet och sexuellt utrymme hjälper till att beskriva.

Just att beskriva sådana mönster är en av sexualupplysningens viktigaste uppgifter idag. Att tillsammans förändra mönstren är en viktig uppgift för oss alla.

**Medierna och den
pornografiska förtjusningen**

Anja Hirdman

Inledning

Ofta sker förändringar under en längre period vilket får till följd att de sällan uppfattas som förändringar, utan som naturliga och följdriktiga skeenden vid en viss tid.

Om vi frös en bit av den offentliga miljön, säg en större gata i centrala Stockholm, och studerade de bilder och texter i form av löpsedlar, utomhusreklam för kommande och pågående TV-program och andra mediala budskap som omger oss skulle några saker vara slående: vi lever i en mediekultur som är besatt av en viss ung kvinnokropp, en mediekultur där denna kropps artificiella bröst diskuteras som nationella nyheter, där underhållning ständigt pressas mot gränserna för vad som ses som etiskt, och där själva utmanandet av det etiska är det underhållande.

Den här texten ska handla om medier, pornografi och ungdomar. Ett stort område och ett område jag menar att man inte kan förstå om det inte sätts in i ett större mediekulturellt sammanhang. Framförallt kommer det jag kallar den mediala "playmaten" att diskuteras.

Om information tidigare var ett honnörsord hos många medier är underhållning den nya devisen. Allt ska vara "underhållande". Public service har deklarerat att de ska erbjuda publiken minst fyra skratt om dagen. Program, nästan oavsett genre, värderas efter om de är underhållande eller ej. Och intressant nog verkar vi tycka att det är just det oetiska som är underhållande – efter att vi vant oss och den upprörda kritiken använts som publikdragare – det är ju underhållande att se människor bryta ihop eller skämmas ut inför våra publikögon och juryteam. Se dem bli utröstade, svettas av obehag, gråta av utmattning, vara livrädda inför operationer eller kräkas av fylla. För det är ju inte bara det vi får se, vi får också se glädjen och lyckan hos dem som klarar sig, de som vinner, de som blir omgjorda och tillfredställda, de som får nya hem, snällare barn, nya kärlekspartners och nya kroppar. Och detta både/och är i mycket en av grundbultarna i det mediala utbudet. Jag tycker vi kan tillåta oss att prata om "medierna" och det "mediala" i dessa generaliserande termer eftersom medier, inte minst i Sverige, är en homogen institution. De diskuterar mer eller mindre samma saker, visar samma bilder av världen och följer samma dramaturgiska berättelsemönster.¹⁰

Det som är mediernas fundament, det som legitimerar deras position i samhället och i våra privata liv är att de tas på allvar. Premissen för en mediekultur är att vi uppfattar medier som de uppfattar sig själva – som fönster ut mot världen, som själva världen. Och det gör vi. Politiken anpassar sig efter medierna och deras krav; som deltagare i olika program eller intervjuer svarar vi på deras frågor och lyder instruktionen om att inte titta direkt in i kameran. Att vara i medier medför ofta en viss kulturell status, att uppmärksammas av medierna är att vara i världen...

Så, medier är viktiga och viktigast av allt är att upprätthålla premissen att medierna är viktiga, att de är världen.¹¹ Samtidigt är och har underhållning alltid varit den styrande premissen såväl för nyhetsprogram som för fiktion. "Infotainment" kallade Postman (1986) paketeringen av information som underhållning, idag är trenden snarare att underhållning paketeras som nyheter. Undersökningar visar också att fyra av tio medborgare i Sverige anser att medierna ger en snedvriden verklighetsbild (Carlsson 2005).

Att diskutera om medierna ger en sann eller falsk bild av verkligheten leder i sig knappast vidare, även det utgår från att mediernas uppgift är att visa "den sanna bilden", och följer den objektivitetsdoktrin de själva satt upp, att det är medierna som kan eller bör kunna detta och om de inte gör det har de misslyckats. Vi bör ställa oss mycket skeptiska inför en institution som påtar sig detta uppdrag, utan annat mandat än det de gett sig själva.

Vad vi kan titta på är vad världen enligt medierna är vid olika tidpunkter. Och idag är världen: "[...] fashion, gossip, lifestyle, consumerism and celebrity, and `news` is private, visual, narrativized and personalized" (Hartley 1996:17), och "sexualized" kunde tilläggas.

Såsom den frusna ögonblicksbilden ovan visar är medierna minst sagt förtjusta i en viss typ av ung kvinna. Kvällstidningarna fyller sina löpsedlar med berättelser om deras kroppar (bröst och läppoperationer, bantning osv.), dryckesvanor och sexuella förhållanden, det är dem dokusåpor söker som deltagare, och det är deras kroppar och ansikten som vi ska lockas av på reklambilder.¹² Och de är inte minst symboler för en offentlig medial intimisering där sexualitet i olika former är ett prioriterat ämne.

Medialiserad sexualitet

Sexualitet är numer ett av de mest gångbara och använda mediala teman. Från att ha ansetts vara ett område för män som hölls undan allmänheten med hjälp av restriktioner, har det sexuella invaderat nyhetsrummen och dominerar på underhållningssidorna.

Att, vilket ofta görs, definiera vår tids utbud som en sexualisering av media, ser jag som missvisande. Det utgår från att sexualitet finns som något statiskt och fastslaget som medier sedan återger. Föreställningar om vad som är sexuellt skapas genom bilder, sätt att beskriva och tala om det i en kultur vid en viss tid. Vad vi ser är därför snarare en medialisering av sexualitet. Det mediala, offentliga, översvämmas idag av tal och bilder om sexualitet, som alla är med och definierar vad som är sexuellt.

1990-talets ökade form av sexualisering kan ses som ett uttryck för flera tendenser, där talet om sexualitet följer två mönster. Det första är att det mest privata av det privata, sexuella aktiviteter, har blivit heta nyheter, vare sig de förekommer i text eller bild. Detta kan ses som ett uttryck för en slags medial logik, där det privata hela tiden blir mer och mer intimt, samtidigt som gränserna för vad som är intimt flyttas fram i den mediala offentligheten.

Denna medialisering av sexualitet skapar samtidigt en paradox. Sexualitet är inte längre privat utan hyperoffentligt, det är det som till stor del fyller det offentliga (Hirdman 2002). Det har också fört med sig flera positiva aspekter såsom synliggörandet av homosexuella, sexuella trakasserier och så vidare, men det har även blivit kommersialismens främsta kännemärke. För trettio år sedan sågs pornografi, eller sexualisering, som något frigörande, då skrevs pornografiska böcker, hölls sex-happenings och flera ledande liberaler hävdade behovet av att låta gamla unkna konventioner försvinna, så att den naturliga sexualiteten kunde blomma fritt. Njutning och personlig tillfredsställelse var de utopiska visionerna kring det som skulle komma om restriktionerna kring pornografi försvann. Idag används pornografi i olika former snarare (vilket de förtjusta rösterna och debattörerna från sextioalet nog inte kunde föreställa sig), för att skapa konsumerande publiker, knappast sexuellt frigjorda.

Medial inverkan

Frågan om pornografi, och inte minst unga och pornografi, är numera ett debatterat ämne bland både politiker och allmänhet. En anledning är att vi anses leva i ett genomsexualiserat samhälle, i en pornifierad offentlighet. Den andra anledningen är att pornografi, mer eller mindre uttalat, ses som ett problem ur jämställdhetssynpunkt. Och den tredje är att ungdomar traditionellt ses som en utsatt och mer lättpåverkad grupp.

Återkommande i debatten lyfts mediernas negativa betydelse för unga kvinnor fram som orsaksförklaring, något som är frånvarande när unga män diskuteras (vilket de förvisso sällan görs som grupp). Som medieforskare är denna syn inte helt oproblematiserad. Frågan om mediers inverkan på människor är svårt att både bevisa och avfärda empiriskt.

En av de få teorier som utvecklats kring medial inverkan är kultivationsteorin (se Gerbner 1986). Denna var baserad på en longitudinell studie kring människors TV-vanor och syn på omvärlden. Här kunde man konstatera att personer som konsumerade mycket TV hade en benägenhet att inta vad som kallades en televiserad uppfattning av omvärlden.¹³ Forskning har genom åren visat att exponering inför olika typer av visuella mediebudskap inverkar på individers uppfattning om det egna jaget (se bl.a. Kellner 1995). Personer med låg självkänsla har här konstaterats vara mer sårbara inför mediebilder och mer utsatta för negativa effekter, såsom att internalisera dessa värderingar och ideal, än personer med högre självkänsla.

Kritiker mot dessa slutsatser menar att alltför många faktorer påverkar en individs identitet vid olika tidpunkter för att man ska kunna hävda eller urskilja medier som en central faktor (se McNair 2002). En annan invändning gäller den sändar- mottagarmodell man menar att teorier om mediers inverkan ofta vilar på. Det finns inte en betydelse som enkelt kan överföras till mediekonsumenter, utan hur ett utbud tolkas är beroende av en mängd variabler (ålder, kön, social status, erfarenhet och så vidare). Mot detta pluralistiska perspektiv har hävdats att det trots allt finns en förredragen läsning hos medieproducenter, vilken vi som publik förvisso kan förhålla oss till på skilda sätt och inte behöver acceptera, men som finns där. Och som därmed kan studeras.

Mer än någonsin tidigare är frågor kring identitet medialt förmedlade. Därför är det självklart att unga (liksom andra grupper) influeras – i mer eller mindre grad – av attityder och värderingar kring detta med att

vara människa. Ungdomar är som medial målgrupp mycket eftertraktade av den globaliserade medieindustrin idag – de är stora mediekonsumenter samtidigt som de utgör framtidens publik och därmed marknad (Carlsson 2005). Alltmer innehåll riktas direkt eller indirekt mot dem, där en sexuell retorik är ledmotivet.

Med Internet har vi delvis en ny situation där tillgängligheten till pornografiskt material, såväl hård- som mjukpornografiskt, aldrig varit så stor som idag. Detta gäller även anonymiteten där vi som publik inte längre behöver ge oss ut för att hyra eller köpa det vi vill se, utan kan sitta tillbaka vid våra datorer i hemmet eller på arbetsplatsen och ”surfa” runt. Men frågan är om det är det hårdpornografiska utbudet som ses som det största problemet? Debatten handlar ofta om just sexualiseringen av det offentliga rummet, det vill säga de budskap via bilder vi möter vare sig vi vill eller inte i form av reklam, löpsedlar eller i olika TV-program, liksom i kvälls- och veckopress. Överhuvudtaget har pornografin blivit offentlig i en aldrig tidigare skådad omfattning. Den är en etablerad del av mediekulturen där pornografiska koder och konventioner inkorporeras. Men då sammanhangen ofta inte är pornografiska (dvs. syftar till sexuell upphetsning) tenderar deras betydelse som pornografi att tas bort eller bli något suddig, vilket gör att gränsen mellan pornografi och icke-pornografi har blivit problematisk.

Sexualisering inringas alltså av att vara ett framförallt visuellt material fyllt med pornografiska koder hämtade både från hård- och mjukpornografin, men som inte ingår i ett traditionellt pornografiskt sammanhang utan fyller olika funktion i olika medier.

Pornografi är i sig en medial, offentlig iscensättning av sexualitet, eller snarare av idéer om sexualitet. För att vi ska definiera något som pornografiskt krävs en betraktare, en publik, någon som gör och någon som ser. Den medieteknologiska utvecklingen och pornografin har ofta följt varandra. Alltifrån tryckkonsten, kameran, videon och Internet, har just det pornografiska varit det ämne som dominerat, åtminstone i ett inledningskede (undantaget TV och radio).

Trots att pornografi funnits i massproducerad form under de senaste 150 åren är den inte lätt att definiera som kategori. En början är att skilja mellan hård- och mjukpornografi. I de försök som gjorts har det slagits fast att ett pornografiskt material ska innehålla två delar: ett sexuellt motiv och ha som syfte att vara sexuellt upphetsande. Den konventionella formen av

mjukpornografi är en person i bild som ska ge sexuella associationer. En bild vi idag möter i en stor del av medieutbudet (och allt som oftast visar en ung kvinna). I vanligt språkbruk och allmänna värderingar ses inte dessa bilder som pornografiska trots att de ”återger ett sexuellt motiv”.

Om mjukpornografiska bilder knappast väcker några ramaskrin gör hårdpornografin det desto ljudligare. I hårdpornografi visas olika sexuella handlingar med två eller flera personer, och erigerade manliga könsorgan. Utmärkande är också denna genres anspråk på realism, att det som visas är verkligt. Med användandet av diverse realistiska uttrycksformer ska publiken övertygas om att det som visas verkligen har hänt, eller händer, att personerna faktiskt ligger med varandra. Detta görs bland annat med hjälp av synliga bevis på mäns utlösning (s.k. cum- eller moneyshots). Nästan alla pornografiska filmer och bildserier avslutas med denna vätskeuppvisning. Till skillnad från denna synlighet är kvinnors lust inte lika enkelt ”bevisad”. Här använder man sig istället av ansiktsuttryck, kroppsposer och muntliga eller textuella ”bekännelser”.

På samma gång som hårdpornografi utger sig för att vara realistisk ska den fungera fantasieggande för publiken. Denna sammanblandning av realism och fantasi är en stor del av dess lockelse och samtidigt det som skapar tudelningen mellan motståndare kontra förespråkare.

Medan den ena sidan ser dess uttrycksformer som kvinnoförnedrande då det är verkliga personer som så att säga lånar ut sina kroppar för publikens tillfredställelse, anser den andra att pornografi bör betraktas som en fantasiupplevelse. Och som sådan lika mycket riktad till kvinnors lust som till mäns. I det första fallet leder det till ett ifrågasättande av genren utifrån dess realistiska produktionsprocesser. Verkliga människor agerar, eller är snarare inbegripna i det vi ser utspela sig. Det är även i realismanspråken som påverkan på publiken anses ligga. Särskilt hos unga män, som får se vad kvinnor ”vill” och vad män ”ska” göra. Den andra falangen berör istället frågor om rätten till sexuella fantasier av vilket slag det än må vara, sexualitetens normalitet, yttrandefrihet etc.

Den sexualitet som en stor del av pornografin visar upp är fylld av konventioner. Till skillnad från den ofta lanserade självbilden att man är frispråkig och tabubrytande, kan vi se hur den traditionella heterosexuella pornografin är fylld av strikta regler för vad som får visas och inte – den icke-presterande mannen är lika frånvarande som hyperpenetrering är ständigt närvarande sedan 1980-talet. Pornografi är inte heller en sak, den

ser olika ut beroende på form eller medium: böcker, tidningar, filmer eller Internet. Det som ses som pornografiskt vid en tid behöver heller inte göra det vid en annan. Bilder som under 1960- och 1970-talet tangerade pornografi är i dag kutym inom en rad mediegenerer. Hårdpornografi är inte heller det som präglar det mediala mainstreamutbudet utan det mjukpornografiska, vars syfte också är betydligt mer komplext än att enbart skapa sexuell upphetsning. Här handlar det snarare om att väcka en mängd andra begär; konsumerandet av varor, medieutbud och idealiserade självbilder.

Den nya pornokroppen

De senaste tjugo åren har pornografins kulturella status förändrats drastiskt såväl i Sverige som i västvärlden i stort. En av orsakerna är utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknologin. Med Internet, mobiltelefoni samt satellitkanaler ser vi, som sagt, inte bara ett ökat utbud utan även en ökad tillgänglighet följt av möjligheter för ökad anonymitet hos användaren. Pornografins förändrade status hänger också samman med att ett visuellt mjukpornografiskt och sexualiserat innehåll förekommer i en rad mediegenerer och har därmed uppnått en social acceptans. Det är en slags pågående "clean-up"-process där pornografiska koder dyker upp i nya sammanhang och får en ny betydelse kopplad till mode, musik och livsstilar (se Sörensen 2003).

Vi ser otaliga exempel på detta i en medial ungdomskultur; musikvideos och reklamkampanjer med scener som tagna ur pornografiska filmer men utan samlag (se t.ex. klädmärket Sisleys kataloger), suddiga bilder i kvällspressen med kopulerande par under täcken, t-shirts med texter som "pornostar", annonser där man kan sms:a för att få sitt "pornostar-namn" (i vanliga tidningar som Frida, riktade till en mycket ung publik av tjejer), uttryck bland tonåringar såsom att "porra sig" vilket inte syftar på att man haft sex med någon utan snarare att man använder en viss typ av attribut som vissa klädesplagg, en viss typ av rörelser osv.

Detta visar, bland mycket annat, att pornografins status och funktion verkligen har blivit en annan. Det handlar inte längre, eller inte bara, om sexuell upphetsning och tillfredställelse utan om anammandet av koder, ett slags iklädande av ett pornografiskt scenario. Pornografi är inte längre i första hand tittandet på material som visar sexuella aktiviteter, det är snarare kopplat till en viss estetik – kläder, gester, utseende – till en *pornokropp*.

Och denna pornokropp är den unga kvinnokroppen med överdimensionerade implantatbröst som paraderar förbi oss i TV, och i kvälls- och veckopress. Denna "playmate" är den nya mediala kelgrisen som vi både ska lockas av och förfasas inför.

Här ser vi kanske den största eller mest genomgripande förändringen idag. För medan pornografin förr diskuterades som uttryck för manlig sexualitet – den ibland unkna onanerande gubben – fungerar den nu i populärkulturen som tecken för kvinnlig sexualitet.

Pornografin har förvisso alltid haft det kvinnliga könet (på senare år rent bokstavligt) i fokus. Men pornokroppen var tidigare likställd med konsumenten av porr.

Den mediala playmaten

När den nya sexualmoralen florerade och debatterades på 1960-talet i Sverige tog den sig uttryck i en ny medial formel – herrtidningen med sina bilder på lättklädda kvinnor. Med anor tillbaka till amerikanska Petty Girls, tecknade kvinnor i tidningar riktade till män på 1950-talet, till det makalöst framgångsrika koncept som lanserades i tidningen *Playboy* med den "lekande pojken" och hans "lekkamrat" (the playmate), etablerades en sexualdiskurs som både var kommersiellt framgångsrik och genusnormativ.¹⁴ *Playboy* salufördes med tyngdpunkt på bildmaterialet med kvinnor vilka gick under benämningen: "male-pleasing nude-study" (Dines 2003).

Här erbjöds den manliga publiken idén om en livsstil som involverade konsumtion av en mängd varor, kläder, bilar, stereoapparater, som ett sätt att få den ultimata varan – den attraktiva unga kvinnan. Den allmänna framgången har förklarats med playmate-bidernas estetiska betoning, vilket skulle ta udden av det nakna. Strategin var med andra ord att paketera dessa bilder inom ramen för vad den övre medelklassen kunde acceptera som kittlande men inte stötande pornografi. Konceptet med att inte bara erbjuda en manlig publik utlösning utan också en sexualiserad konsumtionslivsstil har sedan dess fortsatt att vara en lyckad medial strategi.

Playmaten företräder en feminin sexualitet definierad i termer av "kvinnlighet" (icke-krävande och följsam), och det moderna i "manliga" termer (frigjord och utmanande). Hon ska vara den delaktiga, tillgängliga partnern som tryggar en sexualitet utan skuld känslor för betraktaren.

Eftersom budskapet är att hon inte gestaltar en önskan om kvinnlig tillfredsställelse utan om att väcka en åtrå som i sig är källa för tillfredsställelse – såväl för honom som för henne – ska hon inte få en man att känna sig otillräcklig. Ofta har dessa visuella framställningar av kvinnokroppar lanserats som del av en progressiv tids frigörelse från gamla moraliska konventioner. Den sexuella individen har här alltid varit självklart manlig liksom talet om en egen kvinnlig sexualitet varit självklart frånvarande. I dess fotspår har den utopiska visionen om en fri manlig sexualitet, löst från konventionens bojar och utan skuld eller krav, följt (Hirdman 2002).

Samma grundidé återfinns i den nya genre av ”grabbtidningar” vilka lanserades i Sverige under 1990-talet med *Café* i spetsen. Även här har det handlat om att företräda en ny pornografi som inte ska förknippas med tidigare herrtidningar, utan med en slags pornografisk glamour parad med en idé om maskulinitet som enkel och rättfram: bärs, brudar och bilar – men allt med en medelklassestetisk touch, och kända the-girl-next-door-utvik.

Få bilder är så sexuellt laddade som prototypen för utvikiningsflickan, playmaten. Hon som genom att bara definieras av sin ålder, sitt kön och sin förmåga att attrahera intar en slags egen social ställning. Den kvinna som cirkulerar såväl i medier riktade till heterosexuella män som i andra genrer är specifikt paketerad idag: blond, storbystad, infantil i sin framtoning utan kroppshår och med retuscherad hud som för tanken till glansigt dyrt fabriksmaterial. Hon symboliserar såväl det som ska begäras som en hårt inrutad föreställning om könsens positioner i det sexuella mötet. Vad denna bild säger är: jag vill att Du tittar och jag vill visa upp mig och jag gör det såväl för Din som för min skull.

Denna typ av bilder diskuterades förr utifrån deras funktion och syfte för den tänkta manliga publiken, idag handlar det om deras funktion för de avbildade kvinnorna. Och här är den uppvisade kvinnliga utvikiningskören samstämmig i sina bedyranden av att de *vill* visa upp sina kroppar, att de inte skäms, att detta inte är pornografi utan estetiskt vackra bilder. Detta understrykande av delaktighet, av exhibitionism och narcissism som naturliga tecken för kvinnlig sexualitet, uppvisar alla de ingredienser som är playmatens fundament.

Inbäddat här återfinns på samma gång en föreställning om tjejers sexualitet som något självständigt, där exhibitionism lyfts fram som tecken på frigörelse. Att inte skämmas, att våga och vilja visa upp sig. Men det handlar inte om den autonoma sexualitet som 1970-talets kvinnorörelse gjorde

anspråk på, utan snarare illustrerandet av en sexualitet där njutning sker för och på grund av betraktaren.

Det som verkligen bidragit till playmatens nya status är emellertid hennes genomslagskraft i andra medier, vilka sedan 1990-talet med förtjusning tagit denna bild till sig. Och att bli sedd och uppmärksam i medier är idag något eftersträvansvärt i sig, en väg till lycka eller i alla fall till att lyckas.

Frågan vi kan ställa oss för att komma förbi den normerande tolkning som lätt görs när särskilt unga kvinnor och deras uppträdande ska bedömas är; vilka scener är det som erbjuds och premieras för unga kvinnor, scener där de kan möta uppskattning, uppmärksamhet och bli sedda?

Medial bedömningskultur

En central del i den samtida mediekulturen är bedömningar. Att som publik välja, rösta och värdera det som visas är det tema som en mängd av dagens reality-TV och dokusåpor cirkulerar kring. Tävländet har långa anor som medial underhållning med frågesportprogram osv. Idag är tävländet dock ofta underställt själva bedömningselementet som kan vara en explicit del i program eller implicit del i handlingen. *Nannyakuten* (om familjer vilka måste ha hjälp med sina ostyriga barn), *Par på prov* (där fruar byter familjer med varandra), *Biggest Loser* (överviktiga personer som ska gå ner i vikt) är bara några exempel på det senare. Här ska publiken inte aktivt delta och rösta ut eller rösta på deltagarna. Däremot är bedömandet av dem, som föräldrar, makar eller bantare i olika situationer det element som programmen rör sig kring. Mer explicit bedömande ser vi i alla de "dating"-program där partner söks eller där utseende (främst hos kvinnor) ska rangordnas, av vilka det finns en uppsjö; *Who wants to marry my dad*, *Bachelor*, *Bachelorette*, *The Swan*, *Top Model* eller den nya s.k. "sexsåpan" *Paradise Hotel*. Här klassificeras och värderas deltagarna inom programmet med utröstningar som följd, baserade på personlig kemi, uppförande och utseende. I den tredje formen har publiken själv en "röst" att lägga, som i *Big Brother* och *Robinson*.

Vad är då detta ständiga bedömande som underhållningstema ett tecken på eller snarare vad medför det? Å ena sidan ger det i sin explicita form publiken åtminstone en känsla av direkt involvering, vilket ska stärka identifikationen med ett visst program och få publiken att "tune in" re-

gelbundet, att vara del av det som sker framför kamerorna. Å andra sidan naturaliseras värderandet av individer och beteenden, vilket intressant nog är en direkt motsats till den liberala doktrinen kring alla människors lika värde. Vi ska inte vara lika. Det är uppdelandet, indelandet, avskiljandet som är mottot, vilket även följer en mer dramaturgisk medielogik där få nyanser finns och där individers sociala förmåga, eller snarare mediala förmåga, skapar fördelar. Och för unga kvinnor är playmate-scenen en av de ”scener” som erbjuds i den mediala offentligheten och som skapar fördelar i denna värld.

Samtidigt bör man komma ihåg att det finns andra mediescener; den debatterande unga feministen som får sina krönikospalter, programledaren, nyhetsankaret, TV-hallåan. Så detta är inte den enda scen som erbjuds även om man ibland kan få den känslan när man ser den anstormning av unga tjejer som skickar in bilder på sig själva i traditionellt förföriska poser, som opererar sina bröst för att få vara med antingen som utvecklingstjejer i tidningar som *Slitz* och *Moore*, eller som deltagare i TV-program väl medvetna om den förredigerade roll de ska kliva in i och inta. I ingen annan roll får heller unga tjejer samma utrymme.

Vilken funktion har då denna playmate i de olika medierna?

Jag tror att det är flera. I tidningar riktade till män är hon en figur som symboliserar sexualitet – som förkroppsligar såväl idéer om en kravlös sexualitet som en ideal och följsam femininitet överlag. I TV:s dokusåpor är hennes roll mer mångfacetterad men alltid knuten till kroppen och sexualitet i någon form. I kvällspressen formas hon till mediematerial på flera nivåer: inte minst på grund av symbiosen mellan dessa tidningar och dokusåporna.

Vi har förvisso under senare delen av 1900-talet haft ett hav av kända kvinnor vars liv varit visuella berättelser i medier världen över: Marilyn Monroe, Jackie Kennedy, prinsessan Diana, Madonna m.fl. Men i takt med en alltmer ökad fokusering på kända personer i allmänhet och kvinnor i synnerhet har en ny persona skapats – den lite kittlande pornografiska mediecelebriteten. Skapad i och av medierna själva, och med status bestämd av deras dramaturgiska behov, är det som utmärker henne i dag pornokroppens dubbla funktion av lockelse och förfasning.

I Sverige har vi under varje dokusåpasåsong en Emma, en Carolina, en Olinda, en Linda, en Natacha vars liv och leverne eller snarare kropp och byst blir nationella nyheter. Medierna visar och frågar, frågar om kroppen,

om läppoperationer, om pojkvänner, aborter, alkohol. Hur kan de ha sex i TV? Hur kan man operera in två kilo material i varje bröst? Varför gör hon/de allt för att vara med i *Playboy*? Hur kan man som mor göra detta? Så rasar berättelserna och bilderna vidare vilket ett axplock av de senaste rubrikerna visar: "Pappa betalade mina bröst" (Expressen 050924), "Natachas pappa berättar: Därför betalade jag min dotters bröst" (Expressen 050925), "Killarna åt Natachas godisbehå" (Expressen 050927), "Hon vill bli en playmate" (Expressen 050923), osv. Deras status kan förvisso förändras – de kan få egna TV-program, ta tillbaka det som tidigare sagts eller gjort, tillåtas få en mer seriös framtoning. Men faktum kvarstår; dessa kvinnor utgör ett specifikt underhållningsmaterial, får ett eget utrymme där de blir som en klass för sig – den accepterade pornokroppen.

Till skillnad från andra länders användning av playmaten eller pin-upan såsom i den brittiska tabloiden *The Sun*, vilken sedan 1970-talet haft sin "page-three-girl", placerar de svenska kvällstidningarna dessa bilder i en annan kontext. Syftet sägs aldrig vara att bara visa bilderna som blickfång för en manlig publik, utan det ska handla om allt annat utom detta faktum. Det som gör svenska mediers användning av playmaten bedräglig är att hon här – både i kvälls- och veckopress – draperas i en retorik som hämtar bränsle från jämställdhetspolitikens krav om självförverkligande och lika värde blandat med det kommersiellas stenhårda logik. Vi erbjuder dig platsen och den har sina regler. Du bestämmer själv hur långt du vill gå och vad du är beredd att göra. Valet är ditt.

Hur kan vi då förstå att playmate-scenen lockar så många unga tjejer idag? Den bild som förr fanns på mittuppslagen i tidningar riktade till män, har de senaste åren blivit kutym i tidningar riktade till en ny publik – närmare bestämt unga kvinnor. Det är här detta med att vara begärlig har lanserats som en värdefull egenskap för unga kvinnor, det är här playmate-idealet har införlivats som en positiv självbild som säger att så blir man värd att betraktas, det är här kroppens utseende förklaras vara vägen till lycka och framgång, med strama push-ups och fuktigt läppglans.

I *Veckorevyn*, som är en av de mer tongivande tidningarna för unga kvinnor mellan 15-25 år (även fast deras publik i många fall är yngre), kan vi se hur den granskande blick som sedan 1990-talet riktats ut mot publiken, pareras med en alltmer ingående bedömande ton mot andra kvinnor, företrädesvis välkända från medievärden. Bilder på inringade kroppsdelar med texter som "... de liknar skelett", "... hennes perfekta bakdel har

skavanker”, ”Kolla hennes rynkiga lår... och svullna överläpp” osv., skapar en föraktfull blick som var frånvarande för tio år sedan.¹⁵ Publiken ska granska andra kvinnors kroppsdelar och förfasas (eller glädjas?) över deras icke-perfektionism. Varför är det, här eller i *Cosmopolitan*, inte det motsatta könets kropp som gås igenom bit för bit, med tanke på att det är till heterosexuella tjejer man i första hand vänder sig? Tidningar riktade till unga män skulle klassificeras som homosexuella om samma visuella besatthet och fokus på andra mäns kroppar fanns här.

Vad som internaliseras i denna mediekultur är ett värderande seende där vi lär oss bedöma kroppar och moralisera över deras utseende. Och här går det inte att komma ifrån att det framförallt är den kvinnliga kroppen som är placerad på dissektionsbordet, dvs. publikens ”egna” kropp.

Men det är inte alltid män som ligger bakom dessa sakers tillstånd. Tvärtom är olika redaktioner fyllda av kvinnor som skapar medier för andra kvinnor. Så kvinnor lär andra kvinnor vilka kläder de ska bära, hur ansiktet ska sminkas, kroppen formas, det motsatta könet lockas och det egna fyllas av avund. Med en blandning av smicker och uppläxning granskar de värderande sin publik och påpekar alla de ”brister” de ser.

Denna mediala kvinnovärld bygger på två premisser: att detta med att vara kvinna är något som måste läras ut, och att det får sin betydelse i förhållande till andra. För att godta den första premissen (utlärandet) måste synen på femininitet som ett arbete, en uppgift, accepteras, att den är något som ständigt kan och bör förändras och förbättras. Att få sin betydelse i förhållande till andra innebär att vara beroende av andras omdömen, att uppmuntras till att se sig själv såsom andra ser en och att det är denna bild-av-jaget som räknas. Därför är kvinnan en bild som alltid är i behov av betraktarens reaktion för att komplettera sin betydelse: för att annonskvinnor ska framkalla varubegär, för att den unga playmaten ska uppfattas som sexig och så vidare.

Att vara den som blir sedd, tillräknas inom flera fält större betydelse än att vara den som ser. Men detta bär på en nödvändig dualitet. I en medial kultur där detta med att bli sedd, att vara visuellt definierad, har ett högt värde är den som ser utrustad med en specifik makt – bedömandet. Vi kan inte nå positionen av att bli sedda, tittade på, om ingen tittar. Den bedömningskult som utmärker så mycket medieutbud idag, visar just hur den som ser tilldelas en central roll som bedömare, som den som röstar ut, röstar in och förklarar värdet av det visuellt uppvisade subjektet.

De senaste femton åren präglas medieutbudet riktat till unga tjejer av förändrings- och förbättringsretoriken. Skönhetsideal för kvinnor har förvisso funnits under lång tid. Det som är nytt idag är att det vi ser som allmänmänniskliga behov – att bli älskad, framgångsrik, vara del i en gemenskap osv. – knyts till kroppen och dess uppvisande.¹⁶ Den bearbetas allt tidigare och alltmer ingående för att passa den mall som satts upp i det mediala och offentliga rummet.

Den retuscherade kropp som visas upp både i utbudet riktat till tjejer och i andra medier är samtidigt alltmer okroppslig, med borttaget hår, utan synliga porer och med två stora, högt lyfta, runda bröst. Det är om något en bild av en bild, omöjlig att uppnå utanför bildens värld.

Eller är den det?

Själva poängen idag med den uppmärksammade playmate-kroppen är att den är omgjord. Det är inte stora bröst i allmänhet som kommer i fokus, utan just de *artificiellt skapade brösten*, den mer fiktiva kroppen – den som förr bara fanns i tecknad form, såsom de amerikanska figurerna Petty Girls och Betty Boop – innan den dök upp i pornografin under 1990-talet.

Det är inte heller hårdpornografin som varit playmatens hemvist utan medelklassens godtagbara ”male-pleasing female-nude”, som Hugh Hefner karakteriserade henne på 1950-talet. Hårdpornografin har alltid definierats som de icke-offentligt accepterade sexuella uttrycken, medan det mjukpornografiska alltid har varit det som vid vissa tider varit just offentligt godtagbart. Och playmaten har sedan 1960-talet figurerat i ett kittlande gränsland men alltid inom ramen för det socialt acceptabla. Här reproduceras också några av de mer konservativa myterna om feminin identitet och sexualitet, såsom tillgänglighet, kravlöshet och beroende av bedömning, beröm och blickar.

Om vi ska påvisa en manifesterad inverkan som mediekulturen har, i detta fall på unga kvinnor, är det i anammandet av playmaten. Det visar det faktum att så många unga tjejers ambition är att få vara med i svenska och utländska mittupplagor. Att de modellerar om sig själva för att kliva in i en kropp som etablerat sig som ett av den moderna populärkulturens mest framgångsrika sätt att förkroppsliga femininitet. Och det är en kropp formad efter en föreställning om vad heterosexuella män vill ha, eller bör vilja ha.

Vad vi, både kvinnor och män, unga och gamla, dagligen i flera olika format (stillbilder, rörliga bilder), får veta och se är att en viss typ av

kvinnor *är* sex, att deras kroppar *betyder* sex. Samtidigt finns en paradox. I dessa bilder konstrueras kvinnan som både sexuell och avsexualiserad. Sexuell då denna bild definierar den feminina statusen som begärlig, avsexualiserad då den inte talar om hennes lust utan om förmågan att väcka andras begär i olika former.

För trots allt tal om sexualitet lever föreställningarna om vilka skilda uttryck kvinnor och mäns sexualitet ska ta sig kvar med oförminskad styrka, särskilt i det offentliga rummet. I vår kommersiellt sexualiserade kultur är den inbjudande playmaten acceptabel så länge hon figurerar som en projektionsdröm för betraktarens njutningar, eller säljer lösnummer. När tjejer promenerar utanför denna bild faller domen hård. Vissa beteenden i det offentliga, t.ex. att vara berusad och klädd på ett visst sätt vid vissa tidpunkter och platser, innebär fortfarande att du-får-skylla-dig-självm-något-händer: se gärna ut som en våt dröm men uppträd sedesamt.

Och alltmedan medierna fortsätter att ägna spaltmeter och TV-tid åt den unga kvinnliga pornokroppen med en aldrig sinande begeistring, förblir en fråga aldrig ställd: vad är det för idéer om maskulin sexualitet som fyller denna kropp?

Det finns, om vi tittar oss omkring, ett tydligt motstånd både kring att synliggöra svårigheterna för män i relation till sexualitet, som att diskutera de föreställningar maskulin sexualitet konstrueras kring och utifrån (se Hirdman 2005). Debatten kring sexualisering rör sig nästan genomgående om kvinnor och femininitet, med frågor som vilken syn på kvinnor den förmedlar och hur det påverkar unga kvinnor osv.

Den franske filosofen Foucault menade att om vi ska förstå vad talet om sexualitet egentligen handlar om vid olika tidpunkter ska vi leta efter det som aldrig sägs – det som är frånvarande. Och i dagens mediala besatthet kring sexualitet är det som inte nämns eller diskuteras föreställningar om manlig sexualitet, trots att så många bilder talar till idén om denna sexualitet.

Avslut?

Som jag inledningsvis påpekade ser jag detta med medier och pornografi som ett stort och komplext område. Kanske har detta att göra med att det sexualiserade eller pornografiska används på så många sätt och fyller så många funktioner i medier idag. Att det berör frågor om genus, etnicitet, klass, kommersialism, medielogik, intimitet och offentlighet. Frågor

som inte alla har varit möjliga att ta upp här. Visst finner vi i medier också varierade ämnen och perspektiv. Men den trend som diskuteras är dock minst sagt utbredd.

För att knyta ihop perspektivet kring medierna och playmaten kan vi verkligen fråga oss – och medierna själva – varför detta är den figur som premieras? Inga andra grupper av unga kvinnor ges ens tillnärmelsevis samma utrymme. Och är verkligen enorma bröst med implantat av nationellt intresse?

Svaret från producenthåll brukar vara att man bara ger folk vad folk vill ha, och att "sex" säljer. Detta är ett tunt och ihåligt argument från en så mäktig institution.

Kvällstidningar och andra säljer inte mer nu än de gjorde för 15-20 år sedan, vårt TV-tittande har förvisso ökat men det brukar tillskrivas den större andelen kanaler, inte själva innehållet. Det finns inte heller ett stort varierat utbud av medier – vi måste alla välja från samma mediala spelplan. Medierna skapar ett slags slutet system; de formar berättelser, utformar en kultur där olika konventioner och teman är rådande vid olika tider, och allting görs enligt dem i publikens namn. Men "folket" och "publiken", dessa anonyma och relativt intetsägande begrepp, utformar inte medierna, de tar del av den produkt som levereras. Däremot är själva idén och argumentet att detta görs för folk, för publiken, avgörande för deras existens. När kritik sedan riktas mot utbudet i allmänhet och kvällstidningarnas löpsedlar i synnerhet (där flera matvarubutiker vänt dem upp och ned), hänvisas (upprört) till yttrandefrihet. I dessa fall får plötsligt publik-argumentet vika för demokrati-argumentet: vi säger vad vi vill. Och visst får de det.

Det är däremot dags att mediernas anspråk på att vara fönster mot världen och språkrör för oss – vare sig det gäller politik eller föreställningar om hur vi är, bör vara eller vad vi vill se eller inte, ses för vad det verkligen är; en inblick i *deras* värld. Och vad vi ser där är ett alltmer förtjust medelklassflirtande med pornografiska koder, långt från de ibland högtravande programförklaringarna om den egna verksamhetens syfte. En sanning åtminstone många unga tjejer insett och som klargörs av den senaste i raden av mediala playmates; "Brösten är min bästa investering" (Aftonbladet 050530).

Ungdom och pornografi

– hur pornografi i media används, upplevs och
påverkar pojkar respektive flickor

Carl-Göran Svedin och Ingrid Åkerman

Inledning

Internet har inneburit en radikal förändring av människors möjligheter att på eget initiativ eller av en slump få tillgång till pornografiskt material. Det som tidigare krävde en aktiv handling, som t.ex. att gå till kiosken och köpa en porrtidning eller att besöka en biograf som visar pornografisk film, kräver idag ingen ansträngning utan vem som helst kan få tillgång till pornografi genom en enkel sökning eller ibland helt oavsiktligt genom ett s.k. pop-up fönster.

Alla som använder Internet någorlunda regelbundet har fått pornografiskt material på sin bildskärm eller erbjudande om var det finns att tillgå. Förändringen har skett på mycket kort tid. Ungdomar födda på slutet av 1970-talet hade vid 10 års ålder i allmänhet inga datorer hemma. På TV fanns Malena Ivarssons lördagsnöje "Erotik i sommarnatten" som visade en mycket romantiserad pornografi. Pornografin var mer svåråtkomlig och de som ville se mer fick själva försöka få tag i tidningar eller filmer. Ett handlande som troligtvis var främmande för de flesta barn i denna ålder. Generationen född cirka 5-10 år senare har i samma ålder tillgång till Internet och hela det digitala utbudet där man när som helst på dygnet utan större kunskap kan få tillgång till pornografiskt material från skir romantik till sexuella handlingar som omfattar analsex, gruppsex och filmer och bilder där det förekommer sex med djur. Barn och ungdomar är flitiga Internetanvändare.

Enligt SAFT-undersökningen (2003) hade 87 % av alla barn i åldern 9-16 år tillgång till dator hemma¹. Enbart Lunarstorm, en av de populära ungdomssajterna, hade under hösten 2003 1,4 miljoner medlemmar. Varje dag besökte 350 000 av dessa Lunarstorm. 82 % av ungdomarna var i åldern 12-14 år och de var uppkopplade i snitt 46 minuter per dag². Utvecklingen har också inneburit att barn och ungdomar exponeras för pornografiskt material av allehanda slag. SAFT-undersökningen visade att 18 % av barnen i 10-årsåldern frivilligt eller ofrivilligt sett pornografiskt material och vid 15 års ålder var motsvarande andel 70 %. I åldrarna mellan 9-12 år uppgav 26 % av de tillfrågade barnen att de av misstag kommit in på pornografisk sajt när de surfade på Internet. 20 % av dessa önskade

att de aldrig sett vad de såg. I samband med surfandet riskerar barnen inte bara att exponeras för pornografiska filmer och bilder utan de kan också bli kontaktade av personer som kommunicerar sexuella budskap och förslag till gemensamma sexuella aktiviteter. Internationella studier av bl.a. Finkelhor m.fl. 2001³ visar liknande siffror. Siffrorna visar också att av de barn som ofrivilligt exponerats för pornografiskt material i form av filmer, sexuella inviter m.m. så känner nästan 40 % obehag inför vad de upplevt på Internet. Ju äldre barnen blir desto mindre obehag känner de inför vad de ser. Både SAFT-undersökningen och Finkelhors undersökning visar också att barnens föräldrar är mycket lite insatta i vad barnen ser och upplever på Internet. I Finkelhors undersökning framgår också att barnen inte avslöjar för föräldrar vad de exponerats för. En del pratar inte ens med sina vänner om det.

En svensk undersökning

Mot denna bakgrund känns det särskilt viktigt att veta hur barn och ungdomar själva berättar om när, med vem, hur ofta och hur man reagerar när man ser på pornografi. Detta är frågor som ställdes i Utredningen för kunskap om sexuellt exploaterade barn i Sverige (SOU 2004:71). Inom ramen för utredningens kunskapsinsamling fick avdelningen för barn- och ungdomspsykiatri vid Lunds Universitet uppgiften att ta fram och genomföra en enkätundersökning angående ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter av sexuell exploatering. Undersökningen ingår i ett internationellt forskningsprogram inom Östersjöstaternas råd. Ett representativt urval av 5623 elever i tredje årskursen i gymnasieskolan i Stockholm, Malmö, Luleå, Haparanda och Falköping motsvarande 52,3 % av samtliga elever i dessa fyra städer var med i undersökningen. 4343 elever besvarade enkäten.

Tabell 1. Undersökningsgrupp

		Stockholm	Malmö	Luleå	Haparanda	Falköping	Totalt
Antal elever i 3:e årskursen i gymnasiet		6 847	2 639	789	118	358	10 751
Urval	N %	3 429 50	1 404 53	435 55	90 76	265 74	5 623 52
Besvarade enkäten	N %	2 778 81,0	1 118 79,6	191 43,9	76 84,4	214 80,8	4 377 77,8
Ofullständigt besvarade enkäter	N	23	9	0	2	0	34
Slutligt urval	N %	2 755	1 109	191	74	214	4 343 77,2

Enkäten innehåller sju frågeområden med 65 huvudfrågor och sammanlagt 400 följdfrågor. De sju områdena omfattar bakgrundsinformation, frivilliga sexuella erfarenheter, erfarenhet av sexuella kränkningar/övergrepp, erfarenhet av att ha utsatt andra för sexuella kränkningar/övergrepp, attityder till sexualitet, erfarenhet av pornografi och erfarenhet av sexuell exploatering⁴. Denna text handlar i första hand om ungdomars erfarenheter av pornografi.

Hur ofta kommer ungdomar i kontakt med pornografi?

Nästan alla elever i undersökningen, 97,6 % av pojkarna och 76,3 % av flickorna, svarar att de någon gång läst en porrtidning, sett en porrfilm eller tittat på porr på Internet. Denna skillnad mellan pojkar och flickor är statistiskt säkerställd. Jämför man dessa svar med befolkningsundersökningen Sex i Sverige från 1996⁵, där 76 % av männen respektive 35 % av kvinnorna i ålder 18-24 år svarade att de någon under året sett pornografi, så kan man konstatera att det idag är betydligt fler flickor som ser på pornografi än tidigare, men det är stora skillnader mellan pojkar och flickor när det gäller hur ofta man ser på pornografi. Detta stämmer väl överens också med andra studier.⁶ Som framgår av ungdomarnas svar så svarar majoriteten av flickorna att de sett pornografi en gång eller att de ser pornografi någon enstaka gång om året. Bland pojkarna uppger däremot nästan 65 % att de ser på pornografi minst en gång i månaden. Inte mindre än 37 % av pojkarna

uppgger att de ser på pornografi någon gång i veckan eller i stort sett varje dag jämfört med 1,5 % av flickorna.

Tabell 2. Hur ofta ser pojkar och flickor på pornografi?

Hur ofta har du sett på pornografi?	Pojkar %	Flickor %	Totalt %
Aldrig	7,6	31,9	20,6
En gång	3,7	33,3	19,6
Ett par ggr/år	23,8	28,2	26,2
Någon gång/månad	27,9	5,0	17,7
Någon gång/vecka	27,0	1,3	13,3
I stort sett varje dag	9,9	0,2	4,7

Vilken är källan till ungdomarnas kontakter med pornografin?

Alla distributionsformer av pornografi var signifikant vanligare bland pojkar än flickor. Det vanligaste sättet att se på pornografi bland pojkar var via Internet (86 %), följt av kabel/satellit-TV (81 %) och porrtidningar (75 %). Bland flickorna var kabel/satellit-TV (61 %), porrtidningar (40 %) samt Internet (30 %) de vanligaste sätten på vilket de kom i kontakt med pornografiskt material. Att hyra eller låna en videofilm var betydligt ovanligare bland såväl pojkar (31 %) och flickor (16 %). Att besöka en bio för att se en pornografisk film förefaller inte vara en form som ungdomar nyttjar. Endast 3 % av pojkarna och 1 % av flickorna hade sett pornografisk film på biograf.

Vilken sorts pornografi tittar ungdomarna på?

Ungdomarna fick också svara på vilka olika typer av pornografiskt material de sett, dvs. vilka olika sexuella aktiviteter som förekommit i den pornografi de sett. Det vanligaste för både pojkar och flickor är att ha sett på heterosexuell porr, dvs. sex mellan en vuxen man och en vuxen kvinna, se tabell 3. Näst vanligast är för såväl pojkar som flickor att ha sett på sex mellan flera vuxna personer, gruppsex. Cirka hälften av pojkarna och en tredjedel av flickorna har sett på homosexuell porr. De mer avancerade eller avvikande formerna av sex såsom sex med våldsinslag (vålds-

pornografi), sex mellan vuxna och barn (barnpornografi) samt sex med djur (djurpornografi) är det i huvudsak pojkar som kommit i kontakt med. De ungdomar som sett sex mellan vuxna och barn, barnpornografi, är få. Detta kan förklaras med att barnpornografi inte är lika lätt att få tag i och att det krävs kunskap om olika sökvägar och att det ofta kostar pengar att komma in på barnpornografiska sajter. Skillnaderna mellan pojkarnas och flickornas val av vad man tittat på är statistiskt säkerställd.

Tabell 3. Vilken typ av pornografi tittar man på?

Vilken sorts porr har du sett?	Pojkar %	Flickor %	Totalt %
Sex mellan en vuxen man och kvinna	92,2	69,5	80,1
Sex mellan flera personer	65,9	42,5	53,4
Sex mellan två vuxna av samma kön	51,8	36,4	43,6
Sex med våld eller tvång	11,9	3,6	7,5
Sex med djur	11,7	3,2	7,2
Sex mellan vuxna och barn	4,3	0,7	2,4

Vem ser man på pornografi tillsammans med?

När pojkar tittar på pornografi gör de det ensamma i mycket större utsträckning än flickor. Flickor ser i större utsträckning än pojkar på porr tillsammans med sin partner. De ser också lite oftare än pojkarna på porr tillsammans med en kamrat av samma kön. Skillnaderna mellan könen är tydliga och statistiskt säkerställda.

Tabell 4. Vem brukar du se på pornografi med?

Med vem brukar du se porr?	Pojkar %	Flickor %	Totalt %
Ensam	84,6	29,3	54,9
Med din partner	13,3	20,1	16,9
Med kompisar av båda könen	11,7	14,7	13,3
Med enbart tjejkompis	2,8	14,9	9,3
Med enbart killkompis	11,6	2,3	6,6
Med någon/några andra	3,0	3,2	3,1

Ungdomarnas attityder till pornografi

De flesta pojkar och flickor ser, eller har någon gång sett på pornografi, men attityderna till pornografi skiljer sig signifikant mellan pojkar och flickor. Pojkar tycker till skillnad från flickor att porr skall vara lättillgängligt, medan en tredjedel av flickorna tycker att porr skall förbjudas eller i stort sett förbjudas och två tredjedelar tycker att den skall begränsas. Pojkar tycker i större utsträckning än flickor att porr kan stimulera människors sexliv, att porr är underhållande och inspirerande.

Tabell 5. Ungdomarnas attityder till pornografi

Svarsalternativ	Pojkar* %	Flickor* %
Jag tycker att porr skall vara lätt att få tag i	32,9	7,4a
Jag tycker porr skall förbjudas	10,4	35,6a
Jag tycker porr skall finnas men begränsas	45,2	63,5a
Jag tycker porr kan stimulera människors sexliv	68,5	47,6a
Jag tycker porr är underhållande	40,7	11,9a
Jag tycker porr är inspirerande	30,3	10,3a
Jag tycker porr är kvinnoförnedrande	27,7	57,3a
Jag tycker porr är mansförnedrande	11,7	29,1a
Porr är ett av de viktigaste sätten för ungdomar att lära sig något om sex	19,9	3,5a

*Svarsalternativ helt och hållet eller delvis a = p<.001 (skillnad mellan könen)

Samma skillnad finns mellan könen beträffande upplevelsen om pornografin är kvinno- och mansförnedrande. Drygt hälften av flickorna instämmer nästan eller helt och hållet i att pornografi är kvinnoförnedrande jämfört med knappt en tredjedel av pojkarna. Uppmärksammias bör dock att en femtedel av flickorna inte instämmer eller nästan inte instämmer i att porr är kvinnoförnedrande. Flickorna uppfattar även pornografin som mer mansförnedrande än vad pojkarna gör. Fler pojkar än flickor tycker att porr är viktigt för ungdomar när de skall lära sig något om sex men endast cirka 20 % anser att det är den viktigaste kunskapskällan.

Hur påverkas ungdomar av den pornografi de ser?

Pojkars och flickors upplevelser av pornografi beskriver två helt skilda världar. Pojkarna beskriver att de tycker pornografi är spännande, att de blir upphetsade, och får lust att prova det de ser. Drygt en tredjedel av pojkarna instämmer i påståendet att de också provat vad de sett. Flickorna uppger att de inte tycker att pornografi är spännande eller upphetsande och de får inte lust att prova. De tycker istället att pornografi är avtändande och äckligt. Flickor instämmer i större utsträckning än pojkar i påståenden som att de blir arga eller nedstämda när de ser pornografi.

Tabell 6. Hur påverkas pojkar och flickor av den pornografi de ser?

Hur tycker du porr påverkat dig?	Pojkar* %	Flickor* %
Upphetsande	67,2	30,6a
Spännande	40,5	15,9a
Äckligt	17,5	53,7a
Avtändande	15,1	50,4a
Likgiltig	11,9	19,0a
Jag blir nedstämd	7,7	23,1a
Jag blir arg	6,9	21,0a
Får lust att prova det jag ser	54,7	18,1a
Jag har lärt mig saker	28,7	14,6a
Intressant att se hur man kan göra	47,1	29,1a
Jag har provat sexuella handlingar	31,2	16,1a
Den porr jag sett har inte påverkat mig alls	29,2	41,7a

*Svarsalternativ helt och hållet eller delvis a = p<.001 (skillnad mellan könen)

Vi har alltså ett scenario där nästan alla pojkar vid 18 års ålder ser på pornografi. De ser på pornografi som visar sex mellan man och kvinna, sex mellan personer av samma kön och gruppsex. De flesta pojkar uppger att de sitter ensamma och tittar på pornografi. De blir upphetsade. De tycker pornografien är spännande och får lust att prova vad de ser. Flickor har mindre erfarenhet av att titta på porr, uppfattar oftare pornografi som avtändande, äckligt och kvinnoförnedrande. De känner inte lust att prova

det som förekommer på filmerna. När flickor ser på pornografi så är de tillsammans med sin partner eller person/er av samma kön.

Att titta på pornografi är enligt pojkar en källa till kunskap. Hur använder de då den kunskapen när de skall skapa en sexuell relation med en flicka? Hur påverkar pornografi, som de flesta flickor tycker skall förbjudas eller begränsas, flickornas syn på sig själva och på sexualiteten? Kan unga som idag är exponerade för pornografi ha en jämlik sexuell relation, eller ställer man upp på sexuella handlingar som man egentligen inte vill? Hur påverkas ungdomarnas attityder till sexualitet? Kommer normerna att förändras så att det som tidigare har ansetts vara onormalt och förbjudet blir normalt?

Vad kännetecknar en storkonsument av pornografi?

I undersökningen svarade knappt 10 % av pojkarna, eller 200 stycken, att de tittar på pornografi i stort sett varje dag. Dessa kom i undersökningen att kallas storkonsumenter. Flickorna å andra sidan tittade inte alls lika frekvent på pornografi varför gruppen storkonsumenter bland flickorna definierades som de som "tittar på pornografi någon gång per vecka". Gruppen storkonsumenter bland flickorna kom trots denna vidare definition endast att utgöra drygt 3 % eller 35 flickor. I det följande beskrivs bara pojkarna beträffande storkonsumtion av pornografi.

De pojkar som var storkonsumenter av pornografi studerades med avseende på olika bakgrundsfaktorer, livsstilsfrågor som tobaks- och alkohol-användning, gränsöverskridande eller asocialt beteende, psykisk hälsa och hur man upplevt sina föräldrar under uppväxten. Dessutom ställdes frågor av sexuell natur som ålder för den sexuella debuten, om man varit utsatt för sexuella övergrepp, utsatt någon annan samt om man sålt sexuella tjänster.

Pojkar som betraktades som storkonsumenter av pornografi hade i ungefär lika stor utsträckning som de övriga pojkarna samma etniska ursprung dvs. var i lika stor eller liten utsträckning födda i eller utanför Sverige med eller utan svenskfödda föräldrar. Inte heller fanns det någon skillnad beträffande föräldrarnas yrkesaktivitet eller deras socioekonomiska gruppering. De storkonsumerande pojkarna gick i lika hög utsträckning (68 %) som andra pojkar (65 %) på ett allmänteoretiskt eller ekonomiskt gymnasieprogram. Det fanns dock en skillnad beträffande boendeform, såtillvida att de storkonsumerande pojkarna signifikant oftare inte bodde med bägge

sina föräldrar och att de signifikant oftare bodde i storstad (Stockholm/Malmö) jämfört med övriga pojkar.

Ungdomarnas hälsobeteende i form av aktuella tobaks- och alkoholvanor studerades, liksom hur de upplevt sin psykiska hälsa den senaste veckan. Beträffande hälsa och hälsobeteende hade de pojkar som var storkonsumenter av pornografi i stort sett samma rökvanor som övriga pojkar men drack betydligt mer alkohol. De berättade också om att de hade en sämre psykisk hälsa vid undersökningstillfället, framför allt av depressivt slag.

Ungdomarna tillfrågades också om gränsöverskridande handlingar eller vad man skulle kunna beskriva som ett socialt avvikande beteende under uppväxten. De storkonsumerande pojkarna hade under uppväxten i större utsträckning än andra pojkar stulit något värt mer än 1000 kronor. De hade oftare gjort inbrott för att stjäla samt oftare stulit en motorcykel eller bil. Storkonsumenterna hade dessutom oftare blivit inkallade till rektor för att de gjort något dumt. De storkonsumerande pojkarna missbrukade också droger i större utsträckning. Detta gällde såväl hasch eller marijuana som tyngre droger som kokain, heroin, amfetamin eller ecstasy. Ett index för allvarliga beteendeproblem under det senaste året konstruerades och inkluderande bl.a. flera av de ovanstående frågorna. Detta index ger en uppfattning om en mer pågående antisocial problematik. Inte överraskande fann vi att signifikant fler av de storkonsumerande pojkarna kunde beskrivas ha allvarliga beteendeproblem.

Då det gällde sexualitet och sexuella erfarenheter visade det sig att de storkonsumerande pojkarna inte skilde sig signifikant från övriga pojkar då det gällde åldern för första samlaget eller hur många olika partner de haft samlag med. De skattade att de inte hade större sexuell erfarenhet än andra men att de hade en betydligt större sexuell lust än andra pojkar.

Pojkarna hade inte oftare varit utsatta för sexuella övergrepp i dess olika former inklusive mer avancerade former som penetrerande övergrepp (samlag, analsex eller oralsex). Å andra sidan var det vanligare att de pojkar som var storkonsumenter av pornografi begått sexuellt gränsöverskridande handlingar/sexuella övergrepp mot andra. Detta gällde alla former av övergrepp inklusive penetrerande övergrepp. Till detta kom att de såväl sålt som köpt sex oftare än övriga pojkar.

Pojkarnas attityder till pornografi studerades också utifrån samma frågor som i tabell 5.

I samtliga frågor var skillnaden mellan grupperna signifikanta. De stor-

konsumerande pojkarna tyckte således i högre grad att pornografi skulle vara lättillgänglig, att porr är underhållande, stimulerande, kan stimulera människors sexliv samt att det är ett av de viktigaste sätten att lära ungdomar något om sex. De tyckte i mindre utsträckning att pornografin skulle förbjudas eller begränsas eller att pornografin var kvinno- eller mansförnedrande.

Tabell 7. Storkonsumerande pojkars attityder till pornografi

Fråga	Storkonsumerande pojkars* %	Övriga pojkars* %
Jag tycker att porr skall vara lätt att få tag i	70,9	28,6a
Jag tycker porr skall förbjudas	4,5	10,9a
Jag tycker porr skall finnas men begränsas	30,2	46,8a
Jag tycker porr kan stimulera människors sexliv	84,4	66,7a
Jag tycker porr är underhållande	75,8	36,6a
Jag tycker porr är inspirerande	63,8	26,5a
Jag tycker porr är kvinnoförnedrande	15,2	29,1a
Jag tycker porr är mansförnedrande	9,6	11,9 a
Porr är en av de viktigaste sätten för ungdomar att lära sig något om sex	38,1	17,8a

*Svarsalternativ helt och hållet eller delvis a = p<.001 (skillnad mellan grupperna)

Har det någon betydelse om man ser på avvikande pornografi?

496 ungdomar, 359 pojkars (17,8 %) och 137 flickor (5,9 %) hade någon gång sett på våldspornografi, djurpornografi eller barnpornografi. Frågan som var intressant att belysa var om just denna grupp uppgav att de hade påverkats av den pornografi de sett. För det första går det att konstatera att de ungdomar som sett på avancerad pornografi oftare tillhörde gruppen storkonsumeranter. Pojkar som sett på avancerad pornografi tittade i större utsträckning dagligen på pornografi (22 % jämfört med övriga 7,3 %) samt att de flickor som sett på avancerad pornografi i större utsträckning tittat på pornografi någon gång per vecka eller oftare (6,6 % jämfört med övriga 1,2 %).

För det andra framgår det av tabell 8 att de ungdomar som sett på

avancerade former av pornografi i större utsträckning än andra ungdomar tycker att pornografin de sett är upphetsande och spännande, men bland pojkarna finns det också de som tycker att den är äcklig och avtändande. Fler storkonsumerande pojkar och flickor uppger att de får lust att prova det de sett och de har provat vad de sett inom pornografin i betydligt större omfattning än andra ungdomar.

Tabell 8. Hur påverkas de pojkar och flickor som sett avancerad pornografi jämfört med övriga ungdomar?

Hur tycker du porr påverkat dig?	Pojkar* Avancerad/övriga %	Flickor* Avancerad/övriga %
Upphetsande	75/65a	46/29b
Spännande	54/37a	38/25b
Äckligt	22/17b	48/55
Avtändande	20/14b	40/51
Likgiltig	12/12	14/20c
Jag blir nedstämd	8/7	24/23
Jag blir arg	7/7	31/31
Får lust att pröva det jag ser	59/41a	30/17b
Jag har lärt mig saker	41/26a	19/14
Intressant att se hur man kan göra	61/44a	44/27a
Jag har provat sexuella handlingar	48/27a	25/15a
Den porr jag sett har inte påverkat mig alls	19/31a	23/43a

*Svarsalternativ helt och hållet eller delvis a = p<.001, b = p<.01, c = p<.05

Sammanfattning och jämförelse med tidigare undersökningar

Svenska föräldrar uppger att 87 % av barn och ungdomar 6-16 år använder Internet (SAFT, 2003). I *Sex i Blandängen* (2000)⁷ uppgav 86 % av pojkarna och 65 % av flickorna att man tagit del av porr i någon form. Man hade sett porr både på TV, i tidningar och på Internet, men TV var det dominerande mediet 1999. I Hammarén och Johanssons⁸ studie av 1331 ungdomar från Göteborg och Kalmar ingick 650 elever från årskurs 3 på gymnasiet (2002). I deras undersökning hade 94 % av pojkarna och 74 % av flickorna i årskurs

3 på gymnasiet sett på porrfilm och 88 respektive 51 % hade läst en porr-tidning.

I vår undersökning hade 98 % av pojkarna och 76 % av flickorna någon gång sett på pornografi. Det har således skett en påtaglig utveckling där pornografin flyttat från porrbiografer, tidningar, videofilmer och betal-kanaler för att nu sannolikt i huvudsak förmedlas via Internet, framförallt då det gäller pojkar. Denna utveckling har inneburit att såväl tillgången som anonymiteten i tittandet ökat drastiskt.

Det går inte att bortse ifrån att det finns en påverkansfaktor då det gäller pornografiskt tittande. Hammarén och Johansson (2002) redovisade i sin studie att 74 % av pojkarna och 53 % av flickorna uppgav att det var upphetsande att se på en porrfilm. I denna undersökning är det 67 % av pojkarna och 31 % av flickorna som uppger att de påverkats så att de känt sig upphetsade. I samtliga påverkansfrågor var det en markant skillnad mellan flickor och pojkars svar.

En inte ringa mängd unga människor ser ofta på pornografi. I *Sex i Blandängen* uppgav 30 % av pojkarna och 3 % av flickorna att de var ”hög-konsumenter” av pornografi dvs. enligt studiens definition att de såg på pornografi minst en gång i veckan. Det är ungefär i samma storleksordning som i vår undersökning, där 36,9 % av pojkarna och 1,5 % av flickorna uppgav att de såg på pornografi minst någon gång per vecka. Skillnaden mellan hur ofta pojkar och flickor tittar på pornografi är statistiskt säkerställd.

Häggström-Nordin m.fl.⁹ visade i sin undersökning av elever på en gymnasieskola i Västerås att de elever som ofta ser på pornografi, ”hög-konsumenter”, hade en tidigare sexualdebut, hade i större utsträckning än andra praktiserat analsex samt haft sex med en vän. De visade också att 71 % av eleverna ansåg att pornografi påverkade det sexuella beteendet samt att 29 % av dem ansåg att de själva påverkades.

I vår undersökning visar det sig att storkonsumenterna bland såväl pojkar som flickor skiljde sig från övriga ungdomar på många olika sätt. De kom oftare från storstäder och bodde inte lika ofta med båda föräldrarna, deras konsumtion av alkohol och droger var högre. Deras psykiska hälsa var sämre och de hade en bakgrund med betydligt mer asociala handlingar och hade i större utsträckning allvarliga beteendeproblem. Pojkarna hade inte oftare varit utsatta för sexuella övergrepp men hade å andra sidan utsatt andra för sexuella gränsöverskridanden och sexuella övergrepp ofta-

re än andra jämnåriga pojkar. Den sexuella lusten skattades högre än för jämnåriga och det fanns ett signifikant samband mellan sexuell lust och frekvensen av tittande på pornografi. Sammanfattningsvis får vi en bild av att de unga pojkar/män som dagligen tittar på pornografi som grupp utgör en belastad grupp när det gäller hälsa och social anpassning.

Bilden blir än mer oroande då vi studerat de ungdomar som sett på mer avancerade former av pornografi som våldspornografi, barnpornografi och djurpornografi. Dessa ungdomar uppger oftare än alla andra att de upplever pornografin som upphetsande och spännande samtidigt som en stor andel (50 % bland pojkarna och 30 % bland flickorna) får lust att prova det de ser (behöver inte bara vara avancerade former av pornografi), samt i nästan lika stor utsträckning provat sexuella handlingar de tagit del av via pornografin. Detta innebär inte automatiskt att man kan säga att det finns ett samband mellan pornografiintresset och t.ex. utövandet av sex med våldsinslag eller med barn men det väcker till eftertanke och många funderingar kring den påverkan och de konsekvenser som ett frekvent tittande på pornografi och ett intresse för avancerad eller avvikande pornografi utgör. Detta bör föranleda mer forskning beträffande de som dömts för barnpornografiinnehav eller sexualbrott mot barn. Om, av vad och på vilket sätt har de tagit intryck av olika former av pornografi? Vad har eventuellt initierat och styrt deras beteende?

Vuxenvärldens oro

Christina Rogala

Bakgrund

Vad ungdomar sysselsätter sig med, vad de gör och vad de inte gör har alltid varit något som vuxna har haft åsikter om och oroat sig för. Denna oro gäller inte minst när ungdomar är involverade i sexuella handlingar. Men denna oro gäller också vad som händer med barn och ungdomar när de kommer i kontakt med beskrivningar av sexuella handlingar i pornografin. Ungdomars sexualvanor och den policy som finns för frågor som rör ungdomars sexualitet reflekterar det sociala, historiska och samhälleliga sammanhang de befinner sig i (Darroch 2001). Detta är inte något nytt. Redan på 1700-talet användes beskrivningar av sexuella beteenden som argument för eller emot teorier om människans så kallade naturliga sexualitet (Bergenheim 1997).

Pornografin i samhället

Enligt svenska akademins ordlista betyder pornografi ”sexuellt retande framställning i ord och bild”. Ordet pornografi kommer ursprungligen från det grekiska ordet *porno* som betyder ”sköka” och *graphos* som betyder bild/skriva. Någon entydig definition av pornografi existerar inte, begreppet är subjektivt och skillnaderna i hur det används och tolkas är stora, alltifrån erotik till ”hårdporr” (Fukui, Westmore 1994). Erotik förklaras enligt Nationalencyklopedin utifrån grekiskans *erotikos* (hörande till kärleken), sexualitet med tonvikt på de sinnliga, sensuella inslagen i mötet mellan människor. I vår kultur tillmäts erotiken stor betydelse som ett instrument för att uttrycka känslor av lust, ömhet, tillgivenhet och kärlek i en relation.

Nästan alla kulturer har perioder av gyllene tider fyllda med framgång och framförallt nöjen av alla de slag, inte minst sexuella. Ett exempel är avbildningar av människor involverade i sexuella handlingar från såväl den antikt grekiska som den romerska kulturen. Ett annat exempel är *Kama-Sutra*, ett indiskt verk med erotiska illustrationer från 300-talet. I Japan finns mycket konkreta erotiska verk från 1200-talet och den erotiska konsten har utvecklats över årtusendena. Det var vanligt med sexualmanualer som mångfaldigades på 1600-talet. Såväl *Kama-Sutra* som de japanska

sexualmanualerna är undervisningsverk där syftet var/är att ge människor kunskap om hur man kan uppnå sexuell njutning. Fotografiet växte fram under 1800-talet och det dröjde inte länge innan bilder föreställande helt eller delvis nakna unga damer fanns till försäljning. När filmen började utvecklas för cirka 100 år sedan var nakna kvinnor och kopulerande par bland det första som marknadsfördes. Därefter har distributionen och produktionen gått hand i hand med teknikens utveckling, från 1900-talets arkadspel, 30-talets hemprojektor, 50-talets 8-mm-film, 60-talets 16-mm-roller, 70-talets video, 80-talet med betalkanaler och 90-talet med den explosionsartade tillgången till pornografi via Internet. Förändringen har skett från lättklädda damer till närbilder på könsorgan i rörelse. Det manliga könsorganet är i centrum, ingen annan del av kropparna berörs och sperma ejakuleras utanpå kvinnokroppen och då ofta i ansiktet. Flera män som utför sexuella handlingar med samma kvinna är ett annat återkommande scenario. Kvinnor som utför oralsex på män och blir penetrerade analt är något som ingår i nästan alla dagens produkter från porrindustrin. Detta är en kortfattad beskrivning av det vanligaste innehållet i pornografiska filmer där heterosexualitet är normen. Utöver detta finns en mängd olika genrer av porrvideos där det förekommer olika våldsinslag, sex med djur, att aktörerna urinerar på varandra, med mera. På Internet finns i stort sett alla typer av pornografi att tillgå.

De erotiska och/eller pornografiska skildringar som producerats genom tiderna har förväntats användas av en vuxen publik. Idag ges alla med en dator och en Internetuppkoppling eller en TV med satellitabonnemang denna möjlighet. Detta innebär att barn och ungdomar har en helt annan möjlighet att se dessa skildringar. Idag tar pornografin mer eller mindre plats i ungdomars liv.

Samtidens förhållningssätt till ungdomssexualitet

Pornografin skildrar huvudsakligen sex mellan anonyma personer som är okända för varandra, det spelar ingen roll vilka de egentligen är – de är utbytbara och har inga förpliktelser mot varandra. Att sexualitet handlar om något annat än könsorgan i rörelse framgår inte av pornografiska skildringar. Detta stämmer inte med vad samhället har diskuterat och lärt ut till unga sedan 1970-talet, nämligen ömsesidighet, jämställdhet, frivillighet, känslor och att båda parter har samma makt – makten att säga ja eller nej.

Ungdomssexualitet är ett brett begrepp och dess uttryck är mångfacetterat, alltifrån förälskelse till samlag och vad som kan rymmas däremellan och före. Sedan 1970-talet har RFSU och andra sexualupplysare medverkat till att framhålla det som ideal för unga att experimentera och utveckla sin sexualitet med flera monogama förhållanden innan de går in i livslånga förhållanden. Ett av delmålen i den svenska sexualvaneundersökningen från 1996 var att särskilt mäta förekomst och samlad erfarenhet av sexuella beteenden förenade med hälsorisker. Syftet med dessa studier kan då anses vara att få kunskap om den sexuella verkligheten för att bedriva ett hälsobefrämjande förebyggande arbete. Sedan 1986 har attityder, kunskap och beteenden relaterade till hiv/aids studerats i Sverige (Herlitz 2004). Den senaste uppföljningen gjordes år 2003. Dessa studier över tid visar att sexualvanor till en viss del har förändrats. Åldern för det första samlaget har dock visat sig ligga oförändrad vid drygt 16 år de senaste 20 åren i Sverige (Häggström 2005).

Ett sätt att värna om ungdomars sexuella välbefinnande är att ge dem tillgång till sexualundervisning och service. I Sverige har vi haft obligatorisk sexualundervisning sedan 1955. Både formen och innehållet i den svenska sexualundervisningen har förändrats över tid. Med dagens värderingar var undervisningen på 1950-talet moraliserande, restriktiv och traditionell i hur de två könen behandlades, och den förespråkade att ungdomar skulle vänta med samlag tills de var mogna och helst gifta (Danielsson 2001).

I den läroplan som kom 1977 fanns mål formulerade för vad undervisningen skulle innehålla. Undervisningen blev mer tillåtande till ungdomssexualitet och engagerade ungdomar i diskussion kring sexualitet och samlevnad. I början av 1990 reformerades skolväsendet, och ansvaret för undervisningen decentraliserades. Skolverket gav ut allmänna riktlinjer och läroplaner för undervisningen. Detta förändrade förutsättningarna för dagens sexualundervisning. Istället för detaljerade instruktioner som fanns i läroplanen från 1977 gav Skolverket ut riktlinjer för sexualundervisningen. Säkrare sex har hög prioritet när det gäller att förbättra ungdomars hälsa enligt experter på ungdomsmedicin. Säkrare sex prioriteras också i den nationella handlingsplanen för förebyggande av sexuellt överförda infektioner som Folkhälsoinstitutet tagit fram för åren 2000-2005.

Ungdomsmottagningarna, som tillkom i början av 1970-talet, ger service till ungdomar i frågor som rör sexualitet och samlevnad samt speglar

samhällets intresse av och ansvarstagande för ungdomars sexualvanor. De ungdomar som söker sig till en ungdomsmottagning är sexuellt aktiva och har oftast haft sitt första samlag (Persson och Jarlbro 1992). Det som saknas idag är hur vi informerar och diskuterar med ungdomar om pornografi och annan medialisering av sexualitet och kommunikation på Internet.

Medieutbudet speglar sin tids värderingar och normer. Innehållet i sexualundervisningen är normerande. Värderingsfri och opartisk sexualundervisning som kan vägleda ungdomar är idealet och något som RFSU förespråkar ska bli en del också i lärarnas utbildning. I skolan bör olika uppfattningar belysas så att eleverna kan välja sitt eget förhållningssätt till sexualitet.

Artikel 17 i Barnkonventionen handlar särskilt om massmediernas roll, bland annat att staten ska uppmuntra och utveckla riktlinjer för att skydda barn mot information och material som är "till skada för barns välfärd". Sexuella rättigheter handlar om att staten inte ska lägga sig i människors privata liv. Men samtidigt är det staten som sätter upp reglerna för vad den ska lägga sig i eller inte. Alice Miller (jurist och professor som arbetar med folkhälsofrågor vid Columbia University, USA) säger att "i den bakomliggande ideologin vad gäller statligt ingripande i sexuella frågor handlar det i de flesta fall om att vara förmyndare för kvinnor och att kontrollera mäns sexualbehov". I praktiken finns staten redan där och kan bestämma vad som är bra och dålig sexualitet till exempel genom lagstiftning. Staten har därför ett stort ansvar att värna rätten till människors frihet att välja att vara den man är.

Sex, kultur och normalitetsbegreppet

De vanligaste frågorna som ställs i sexualundervisningen är fortfarande frågor om "vad som är normalt". Det kan tolkas som att man vill veta om man duger. I denna fråga kan också finnas att man jämfört sig med något annat som till exempel kan vara bilder av hur man ser ut i pornografin eller vad man sett för sexuella handlingar i pornografin. Sexualundervisningen har därför ett stort ansvar för vad som man normaliserar eller förklarar avvikande från normen. Lärare, men också personal på ungdomsmottagningar som barnmorskor och läkare, spelar en viktig roll genom att stödja, uppmuntra och normalisera.

I det kliniska arbetet kommer också frågor upp om vad som är normalt

eller inte. Jag har arbetat så länge som barnmorska att jag minns när ingen kvinna var rakad i underlivet. Verkligheten idag är att det är ovanligt att träffa någon som inte rakat sig. Idag träffar vi inte bara unga kvinnor med rakade underliv utan även unga män. Diskussionens vågor om rakning eller inte rakning av underliv har gått höga och man har använt sig av olika argument för att komma åt denna "skadliga ovana" som oftast beskrivits som ett krav från unga män som sett pornografi. Det finns inga egentliga medicinska bevis för att rakning skulle orsaka underlivsproblem för unga kvinnor. Det finns kulturer där detta förekommit länge utan att det har haft koppling till pornografi. Att i Sverige koppla rakning till pornografin är nog inte helt fel men att säga att det är medicinskt skadligt är att undvika det egentliga problemet som vi tror finns, nämligen att unga kvinnor och numera även unga män söker efterlikna de kön de ser avbildade i pornografin.

Den nya "kroppskulturen" finns inte bara i pornografin utan kan ses som "behov" skapade av kommersiella krafter där kroppen omskapas med hjälp av olika produkter, som till exempel att raka bort hår från kroppen. Kvällstidningar, veckomagasinens reportage, TV och inte minst reklamen för olika varor hjälper till att skapa behov.

Grundproblemet, eller i varje fall en avgörande fråga är; gör ungdomarna verkligen det här av fri vilja och har de i så fall blivit lurade av pornografin? Tänk om de tycker om det? Är de lurade då också?

Inom feministisk forskning har kvinnors intresse för skönhetsartiklar oftast analyserats i termer av exploatering. Susan Faludi (1999) driver tesen att objektifiering och den "ornamenterade kulturen" nu också nått männen och att manlighet idag mer kopplas till utseende än bedrifter. Att män har ett ökande intresse för skönhetsbehandlingar och utseende kan förutom att även de nu objektifieras vara ett tecken på en underminering av motsättningarna mellan vad som är rätt och fel för män och kvinnor, gränserna suddas ut eller förflyttas.

Sexualvanor förändras över tid och oralsex är ett sexuellt beteende som är väl etablerat bland dagens unga i västvärlden. analsex är en annan sexuell handling och något som sannolikt ökat de senaste åren. En betydande generationseffekt visas i den senaste svenska sexualvanestudien, där erfarenhet av såväl oralsex som analsex är vanligare bland de yngre än bland de äldre (Lewin red. 1998). Om det finns en koppling till pornografi eller inte kan man inte med säkerhet fastställa men det är inte otroligt att det

även här finns ett samband mellan vad som avbildas i pornografin och vilka sexualvanor som prövas och som sedan blir etablerade sexualvanor. Inte sällan fördöms dessa förändrade sexualvanor med medicinska förtecken utan egentliga belägg för att de skulle vara skadliga.

Män och kvinnor svarar olika på frågor om sina sexuella erfarenheter. Om detta är ett uttryck för samhällets normer för hur män och kvinnor ska vara eller om det är ett uttryck för olikheter, är frågeställningar som förs fram i samband med den svenska sexualvaneundersökningen (Lewin red. 2003). Det har funnits och finns kanske fortfarande en tendens till att försöka förskjuta samlagsdebuten med argument som att man inte är mogen för sex i tonåren eller att flickor utnyttjas av pojkar utan att själva kunna njuta (Zillmann 2000). Dubbla budskap kring sexualitet är inte något ovanligt. Budskapet till unga kvinnor är att de ska vara sexuellt aktiva inom en relation men att de ska avstå från sex om de inte har en fast relation (Bergenheim 1996).

Om man utgår från att ungdomars sexuella förhållningssätt och vad de gör är kulturellt styrt, så bör den individuella sexualiteten kopplas till ett större socialt och kulturellt sammanhang. I Nätsexprojektet (Månsson 2003) är det vuxna som studerats men man kan ponera att barn och ungdomar också påverkas och förändrar sina vanor. Nya sexuella normer och beteendemönster och upplösning av köns- och generationsmönster är några iakttagelser från denna studie.

Det dagens samhälle inte har gjort är att skapa sig ett tydligt förhållningssätt till den pornografi som faktiskt existerar och används av väldigt många i samhället. Hur ska vi kunna förvänta oss att barn och ungdomar ska kunna göra det när inte vuxenvärlden gör det – de gör ju som vuxna; använder porr i smyg. Sällan har de unga någon att ställa sina frågor till när det gäller innehållet i pornografin. Här fyller RFSU:s frågelåda på nätet en stor funktion.

Könsroller och det sexuella utrymmet

Kön och makt är centrala element i pornografin. Det råder oenighet om hur man ska tolka pornografins köns/maktperspektiv, att män står för dominansen och förtrycker kvinnorna eller att även män blir förtryckta genom att det fokuseras på penisstorlek, sexuella tekniker och att alltid kunna prestera erektion. Det är alltså inte bara kvinnorna som alltid ska vara villi-

ga, storbröstade och kunna prestera utan det ställs också krav på männen.

I varje samhälle och vid varje tid omges män och kvinnor av olika grad av tillåtelse, förväntningar och de uppmuntras till olika attityder gentemot sexualitet eller till att involvera sig i olika sexuella beteenden. Dessa genus specifika förväntningar kan vara uttryckliga eller underförstådda, men hur de än är påverkar de människorna i ett samhälle. Det finns till exempel könsskillnader mellan vad man anser om sexuellt aktiva män och kvinnor; kvinnor som beskrivs som de sexuella initiativtagarna uppfattas mer negativt än mindre sexuellt aktiva kvinnor. Lena Berg skriver i sin licentiatavhandling: "Enligt min analys av tjejernas berättelser om heterosexuell samvaro och pornografi är det av betydelse för de intervjuade tjejerna att passera som lagom sexuellt aktiva" (Berg 1999).

Inte bara män utan även kvinnor konsumerar pornografi. Enligt den svenska sexualvaneundersökningen från 1996, hade 20 % av vuxna kvinnor och 51 % av männen sett en pornografisk film det senaste året (Lewin red. 1998). Unga kvinnors konsumtion av pornografi betraktas ofta som något de blir utsatta för utan att själva ha valt det. Detta bör nog sättas in i sammanhanget att kvinnors sexuella utrymme inte ser likadant ut som för män. Bland unga kvinnor 14-24 år som besökte RFSU-kliniken hade 84 % någon gång sett eller läst pornografi jämfört med 99 % av de unga männen (Rogala, Tydén 1999). Mot bakgrund av gjorda studier är det rimligt att anta att fler kvinnor idag har erfarenhet av porr än tidigare (Forsberg 2000, 2005; Häggström 2005; Edgardh, Levin, Nilson 1999; Hammarén, Johansson 2001). Det är kanske en bild av en samhällsförändring där män och kvinnor närmar sig varandra i mångt och mycket men också att utbudet har förändrats och pornografi blivit alltmer lättillgängligt.

Hur förhåller sig ungdomar till den pornografi de exponeras för?

Pornografi kan bland annat ses som en källa till information. Bland en grupp collegestuderenter i USA uppgav en fjärdedel av studenterna att de såg eller läste pornografi en gång per månad, vännerna var dock den källa man fick mest kunskap om sex ifrån. Männen uppgav att pornografien är en stor kunskapskälla när det gällde oralsex, analsex, onani, teknik, homosexualitet, sexuell attraktion och sexuell död (Duncan 1991; Duncan, Donnelly 1991; Li & Michael 1996).

I en annan grupp av universitetsstudenter i USA rankades pornografi som 3,5 på en skala av 6 alternativ som källa till kunskap om sexualitet. Det var en skillnad mellan manliga och kvinnliga studenters upplevelser av pornografin. Manliga studenter rapporterade i större utsträckning än kvinnliga studenter att pornografi var en källa till sexualupplysning medan kvinnor ansåg sig få mer specifik kunskap om till exempel oralsex och analsex (Duncan, Donnelly 1991).

Det finns en del svenska studier där unga män och kvinnor tillfrågats om sin syn på pornografi, och de svar man fått är ganska liktydiga (Rogala och Tydén 1999; Häggström 2005; Tydén, Olsson, Häggström-Nordin 2001; Rogala 2001; Berg 2000). Pornografin är en källa till kunskap och inspiration men den skapar också en oro för hur andra ungdomar ska påverkas negativt av pornografin. Man tror inte att man själv blir särskilt påverkad. En studie gjord i Sverige bland ungdomar i årskurs 9 visar att ungdomars attityder till pornografi är kritisk, men de tror inte på förbud och är tveksamma till censur (Svensson, Larmén, Forselius 1993).

Det som var slående i en intervjustudie genomförd vid RFSU-kliniken var unga kvinnors ambivalens till pornografi och att de blev fyllda av olustkänslor när de blev jämförda med de kvinnor som agerar i pornografin (Rogala 2001). Det fanns en tydlig kluvenhet till pornografin; å ena sidan kunde man lära sig något nytt – å andra sidan kunde pornografin utgöra en negativ påverkan. Att inte veta vad samhället egentligen tycker om pornografi gjorde det svårt att ta ställning.

Ambivalensen till pornografi framkom bl.a. i uppfattningen att det inte var lika tillåtet för kvinnor som för män att se pornografi men också i vad som var pornografi, där de som svarade skiljde på erotik och pornografi.

Här följer några citat från intervjuerna:

"Ja det finns tjejer som tittar på det, men inte att de pratar med sina kompisar om det, de har det privat ... Lite mera personligt, de vet att det är fel och ändå gör de det.

Fast jag vet inte. Nej det är inte alls skam. Kanske är det skam att man vill det eller för att man gjort det för att man verkligen vill. Fast alla som jag känner, i alla fall tjejer, har bara gjort det av samma anledning som jag, liksom att man har råkat titta eller var med när de andra tittat och sett lite grann."

"Om man tänker på de här riktiga hårdporrfilmerna, jag tycker inte att de har något bra budskap. Jag tycker att man får en fel bild när man ser, eller jag tror att folk kan få en fel bild av hur sex ska vara när man ser en sådan hård porrfilm. Sedan finns det ju erotiska filmer som kanske är fina, alltså som är lugna och så där."

"Det är väl mera de här porrfilmerna som är vanliga porrfilmer. Sedan finns det ju mjukporr som jag vet att de har sänt på TV någon gång och så. De räknar jag inte riktigt in. Ja, mjukporr i så fall. Det tycker jag är mer okej. Det är på något sätt mera realistiskt."

"Ja, som barn tyckte jag det var fantastiskt intressant, jag menar det fanns ju inget annat riktigt sätt man kunde få reda på sådana saker, det var ju väldigt spännande."

"Att man kanske gör vissa saker som man kanske inte skulle ha gjort annars om man inte sett det. Det kan vara både positivt och negativt. Nej, jag tycker att då kan man prova och sedan om man inte tycker om det så ska man inte fortsätta. Man kan prova om man vill."

Vilka känslor väcktes hos de unga kvinnorna då de såg pornografi? Olustkänslor var något som ofta beskrevs. Men också känslan av att kvinnor förnedras, behandlas och framställs som objekt var vanligt i beskrivningarna av upplevelser av porrfilmer. Känslor av upphetsning var något som inte kom upp så många gånger, men om det gjorde det, var det ofta tabubelagt:

"Känsla ... visst, ibland kunde det kännas så där lite upphetsande någon gång, men då kunde det vara väldigt oskyldiga saker, ingen råpornografi utan mjukpornografiska saker... Alltså väldigt... Ibland var det äckligt också (skrattar)... det är ju så mycket för mannens njutning och hon bara ligger där och så... det händer inte lika mycket när det går för henne ungefär, men killarna ska domdera och det ska spritsas hit och dit gärna över hela hennes ansikte och såna saker, det är jätte-osmakligt och sånt tror jag killarna lär sig från porrfilmerna."

"Det var inget roligt, det var obehagligt och så där, det var någon kompis som sa man kan lära sig för att få bättre förhållande i sängen, men det stämmer inte. Jag hade en kille förut som sa vi göra onal ... vad heter det... oralsex på honom och då sa jag men jag är inte så bra på det och så... men han sa du kan ju göra, jag har sett på porrfilm då tar dom in hela och hon njuter, och då kände jag mig jättedålig för jag kanske inte kan som hon kan. Så det var jättejobbigt. Att han jämför mig med det är... jag blev jättesur och ledsen."

"Jag tycker inte om det sådär direkt utan jag tänker att det är lite äckligt. Det är ju bara sådär pang på. Det är inte så där... Jag kan tycka om det ifall det är en porrfilm som är lite romantisk och lite så där istället för att det är jätteljust och så pang på så är det klart. Jag tror att det är det, killar tycker ju om när det är pang på, tror jag."

Förhållningssättet till pornografi var avvaktande. De unga kvinnorna trodde inte att pornografin kan eller ska förbjudas men att det vore bra med begränsningar så att den inte blev så lättillgänglig för barn. Det var vanligt att de unga kvinnorna uppgav att de kommit i kontakt med pornografi första gången av en slump. Det skedde vanligen i förpuberteten eller tidig pubertet i 10-13 årsåldern och då via en äldre pojke eller man. Nästan alla beskrev att de sett en pornografisk film i tonåren hemma hos en killkompis och/eller tillsammans i ett gäng. Att detta inte var en unik beskrivning av hur unga kvinnor kommit i kontakt med pornografi stöds av flera svenska arbeten från 1990-talet (Berg 1999; Svensson, Larmén, Forselius 1993; Rogala och Tydén 1999; Forsberg 2005; Häggström 2005; Edgardh, Levin, Nilson 1999; Tydén, Olsson, Häggström-Nordin 2001; Rogala 2001). De flesta uppgav att de inte brukade titta på porr men å andra sidan beskrev de längre fram i intervjuerna olika tillfällen då de sett porrfilm. Få sa att de hade sett porr för sin egen skull men flera att de kunde tänka sig att se "fin porr" tillsammans med en partner. Fin porr eller erotisk film beskrevs som en film med handling, romantik och ett heterosexuellt par som har samlag och tycker om det. Dessa resultat var samstämmiga med de resultat som framkom i *Lagom är bäst*, en studie som undersökt unga kvinnors attityder till pornografi (Berg 1999).

Pornografins existens och närvaro i det samhälle som är de unga kvinnornas verklighet kontra känslan av brist på initiativ och därmed kontroll

över fenomenet blev tydlig i de intervjuer som genomförts. Brist på kontroll i olika situationer i livet kan vara negativt och vi vet inte hur detta påverkar känslomässiga reaktioner i framtiden (Häggström 2005). Att inte själv ha initiativet är ofta negativt men det kan också vara ett sätt att slippa ta ställning när det råder osäkerhet kring hur accepterat ett fenomen som pornografi är i samhället. Kvinnor och män kommer ofta och tidigt i livet i kontakt med pornografi. De unga kvinnorna verkade ha en känsla av att det inte var tillåtet att titta på pornografi, men det var inget som de diskuterade med andra vänner eller som de fått diskutera med vuxna eller i skolans sexualundervisning (Häggström 2005).

Bidrar pornografi till att flickor och pojkar påverkas till att passa in i den ”rätta mallen”, dvs. såsom män och kvinnor i pornografin framställs? Detta skulle då vara ytterligare en faktor till att efterlikna de män och kvinnor som de möts av i medieutbudet av reklam för kläder eller andra konsumtionsvaror som riktar sig till barn och ungdom. Medialiseringen av sexualitet i till exempel ungdomskulturens musikvideos har de senaste 10-15 åren genomgått en påtaglig förändring där pornografiska/sexualiserade budskap ofta används – de har blivit rumsrena (Sörensen 2003). Vad ges ungdomar för utrymme att lyssna inåt efter vad som är bra för dem? Vi vuxna har en tendens till att offerförklara unga kvinnor utan att egentligen mena det, avsikten är väl snarare att skydda dem. Bidrar kommersialiseringen av kroppen till att flickor själva förstärker bilden av dem som offer, passiva varelser snarare än aktiva unga kvinnor kapabla att själva göra val och fatta beslut om den egna sexualiteten?

Samhällets förväntningar och attityder rörande sexuella beteenden

Regeringen har i februari 2005 givit bidrag till föreningar och organisationer för att bekämpa det som regeringen benämner ”sexualiseringen av det offentliga rummet”. I skriften *Sexuell exploatering av barn i Sverige* (2005) beskriver man det sexualiserade samhället som ett samhälle där sexualiteten fått en alltmer dominerande plats. Budskap laddade med sex vänder sig till allt bredare målgrupper, inte minst barn och ungdomar. Man pekar på att sexualiteten får stort utrymme i den samhälleliga debatten och man nämner homosexualitet som ett område som lyfts fram i många olika sammanhang under senare år. Vidare skriver man att en stor mängd artik-

lar finns om den normala sexualiteten. Frågan som ställs är hur barn och ungdomar ska veta vad som är normalt, när gränsen för det normala hela tiden förskjuts? Menar de att homosexualiteten tagits upp för mycket och att den inte är normal? Jag kan inte låta bli att förundras...

Man skriver vidare att det vore naivt att tro att sexualiseringen inte påverkar barn och ungdomars uppfattning om hur män och kvinnor bör vara och om vad som är sund sexualitet respektive utnyttjande och exploatering. Man uppmärksammar också att det för många människor är svårt att tala om sexualitet trots den öppenhet som råder i samhället om sexuella frågor. Barn och tonåringar har ofta inte ord för att beskriva sådant som har med sexualitet att göra. Just därför anser jag det vara särskilt viktigt att de har möjlighet att diskutera det i skolan och om möjligt även i hemmet.

Samhället har förväntningar på att ungdomars sexuella beteende ska vara det "rätta", och vad som är rätt beror på vilket samhälle de lever i. Dessa förväntningar följer emellertid vuxenvärldens modell, som inte alltid är användbar för ungdomarna. Det som ofta saknas i sexualundervisningen är en öppen och förutsättningslös diskussion om pornografin. När pornografin tas upp i undervisningen så görs det oftast utifrån en redan förutbestämd uppfattning som läraren förmedlar till barn och ungdomar om vad man får tycka i denna fråga. En diskussion om pornografi behöver kopplas till jämställdhetsfrågor och där frågor om män och kvinnors rätt att vara den man är tas upp, vilket också självklart måste inkludera HBT-personer (homo-, bi- och transpersoner).

Den radikala förändring som Internet har fört med sig för barns och tonåringars möjligheter att komma i kontakt med pornografi innebär att varken föräldrar eller skolan har mer än en mycket begränsad kunskap om hur det ser ut i den digitala världen. Möjligheterna med Internet till så väl information som kommunikation där sexualitet på olika sätt finns med, utgör ett lockande fält för barn och ungdomar där många föräldrar hålls okunniga om vad som pågår. En naturlig del av tonårslivet är att ligga steget före vuxenkulturen och därmed förfoga över en hemlig kunskap som stärker dem i det utanförskap som det delvis innebär att vara tonåring.

Internet och dess möjligheter är för många lärare och föräldrar ett outforskat område. Att inte tro att dessa nya teknikers möjligheter och pornografin påverkar barns och tonåringars uppfattning om hur mäns och kvinnors sexualitet bör vara är nog blåögt. Men den stora frågan är vad det är som farligt och hur det kan bemötas från vuxenvärlden. Riskerna med

Internet behöver belysas såväl långsiktigt med tanke på vad det kan innebära för ungdomars känsloliv, som kortsiktigt kring vilka direkta faror det kan innebära.

Hur unga faktiskt upplever pornografi och hanterar intryck från den har vuxenvärlden lagt lite energi på att undersöka, sett i relation till den energi vuxna lägger på att tro och tycka. Spelar det någon roll att vuxna nästan aldrig talar om pornografi utom i de fall de fördömer den? Hur ska ungdomar våga komma till tals i en fråga om väckt deras nyfikenhet när de möts av fy och fördömande innan de kunnat verbalisera sina frågor? Det är märkligt att tystnaden kring porren är så stor när det trots allt är så många människor som använder sig av den. Att det inte är rumsrent att tala om pornografin och de frågor den kan väcka, det har ungdomar förstått. Barn och ungdomar har i alla tider sökt information om sexualitet och särskilt när de går in i puberteten.

Ungdomar med en annan kulturell bakgrund än den svenska antas inte sällan ha problem med så kallade kulturkrockar. De motstridiga krav som kan finnas och den ofta schablonartade mediebilden av ”invandraren” kan försätta den enskilda personen i en utsatt position och kan bidra till den egna självbilden (Brown 2000). Detta skulle kunna tänkas gälla ungdomar i allmänhet när det gäller påverkan av pornografi. Kampen för de ”rätta” sexuella beteendena pågår inte bara mellan olika kulturer utan framförallt mellan kvinnor och män. Den gäller i hög grad hur mycket sexuellt utrymme kvinnor respektive män tillåts ha (Zillmann 2000). Den bild av sexualiteten som avbildas i pornografin skiljer sig i mångt och mycket från den vardagliga sexuella praktiken och det är kanske en av de grundläggande förutsättningarna för att upprätthålla spänningen. Om och hur denna påverkan är skadlig vet vi lite om.

Vad är det vi är oroliga för?

Är det så, och ska det kanske vara så, att vuxna i alla tider oroar sig för ungdomens förförelse? Eller snarare ungdomars övergång från barndom till sexuella varelser som uttrycker sin sexualitet bland annat via könsorganen. Är det deras känsloliv vi är oroade för, att de ska bli föräldrar för tidigt, att de ska bli sexuellt utnyttjade och dessutom få hiv?

I en omfattande intervjustudie från 1993 framkom inga belägg för det som vuxenvärlden oroar sig för, nämligen att ungdomar sexualdebuterar

när de inte själva vill, på grund av övertalning eller kompistryck. Författarna diskuterar också den sexuella förhandlingen, och hur myndigheternas information ofta vinklas till att lära ungdomar att säga nej och speciellt gäller detta flickor, det vill säga, man förutsätter att flickor inte vill ha sex (Henriksson och Lundahl 1993).

Min och antagligen många av mina kollegors bild av hur ungdomstiden ska vara, och hur ungdomars verklighet ser ut, skiljer sig ibland ljusår åt. I vårt arbete kan vi konfronteras med en ung man som uppger att han haft sju partners sista halvåret och han har telefonnummer till de tre senaste – de andra är redan raderade ur såväl mobilminnet som hans eget minne. Eller den unga kvinnan som i samband med partnerspårning (vid klamydiainfektion) uppger att hon inte tror att en av hennes partners är infekterad eftersom han är hennes KK (knullkompis).

Som vuxen rådgivare måste vi tillåta oss att formulera vår oro. Men hur ska jag kunna kommunicera att jag tycker det är obegripligt att ha anonymt sex där man inte ens vet förnamnet eller att i min värld har man inte sex med sin kompis, utan att låta fördömande eller avståndstagande?

Vuxna oroar sig för att ungdomar inte skyddar sig för sexuellt överförbara infektioner och oönskade graviditeter. Samtidigt vet vi att risktagande är något som ingår i ungdomstiden. Vi behöver lära oss att förmedla vår oro utan att bli eller uppfattas som moraliserande. Vi vill att ungdomar ska söka hjälp när det behövs, men ganska ofta kan vi inte förmedla till dem ”jag ser att du tar risker”. Att konfrontera dem med frågan ”varför gör du så här mot dig själv?” och den mer konstruktiva frågan ”hur kan du göra i framtiden?”, är kanske något vi behöver arbeta mera med.

Visst har de flesta av oss som arbetar med ungdomar och sexualitet i kafferummet då och då sagt: ”jag begriper mig inte på dem – vad håller de på med?”.

Detta tror jag är många vuxnas dilemma: vi förstår oss inte på ungdomen!

Idag finns en diskussion om den medialiserade sexualiteten och om hur denna ”sexualundervisning” ersätter den ordinarie sexualundervisningen eller i varje fall utgör en betydande kunskapskälla för ungdomar (Edgardh, Levin, Nilson 1999). Intressant att beakta är att ungdomar i Sverige till skillnad från ungdomar i många andra länder har ett rikt utbud av sexualupplysning genom till exempel frågor och svar i tidningar, på nätet och inte minst i skolan och inte bara är hänvisade till porren.

I dokumentationen av Flicka-projektet skriver man i inledningen att ”Vi måste göra uppror mot hur både flickor och pojkar ’ska’ vara”. Samtidigt är man från ansvarigt håll (Socialdepartementet) orolig över att barn och ungdomar inte vet vad som är normalt. Det är tydligt att samhället söker efter svaret på vad som är normal ungdomssexualitet. Att definiera detta innebär ett stort ansvar.

Den roll som pornografikonsumtion spelar för människors tankar, känslor, impulser och beteende, har länge varit ett ämne för debatt och motsägelser. Det finns en osäkerhet kring effekter på mänskligt beteende. Exponering för pornografiskt material skulle kunna åstadkomma omfattande förändringar i en persons attityder och beteende gentemot kvinnor, sexuell aktivitet och våld (Cramer, McFarlane 1993). Utifrån ett radikalt feministiskt synsätt betraktas pornografi som våld mot kvinnor, då de blir ett objekt i bemärkelsen sexualobjekt när det finns en manlig betraktare. Ibland har grupper som till exempel Kvinnojourerna, som arbetar med våld mot kvinnor, krävt ett förbud av pornografi på grund av att konsumenterna ges en felaktig uppfattning om sexuellt beteende. Det finns studier som visar att det finns ett samband mellan våldspornografi och övergrepp på kvinnor. För kvinnor vars män konsumerat pornografi ingick i övergreppet att de tvingades att titta på och utföra handlingar som förekom i pornografi eller att posera för pornografiska scener (Cramer et. al. 1998).

Det saknas kunskap och därmed skapas osäkerhet om ungdomars tillgång till sexuella aktiviteter på Internet kan leda till ett tvångsmässigt sexuellt beroende när de engageras i vuxenorienterade webbsidor (Freeman-Longo 2000). Medias användning av sexualiteten i sina budskap, den lättillgängliga pornografin och hur detta påverkar unga människor är något som oroar föräldrar men också professionella inom hälso- och sjukvårdssektorn.

I en översiktsartikel från USA diskuteras denna oro, författaren är av uppfattningen att det finns en risk för ungdomar att utveckla en sexuell känslökyla när de utan restriktioner exponeras för pornografi (Zillmann 2000). Brown diskuterar i *Journal of Adolescent Health* hur unga människor väljer, tolkar och interagerar med massmedia. Brown menar att unga människor ofta gör medvetna val och illustrerar det med en modell kallad ”the Media Practice Model”. Valen de gör påverkas bland annat av deras känsla av och utveckling av en egen identitet (Brown 2000).

Rapporter från Unesco International Clearing House, USA:s nationella forskningsråd och The Kaiser Family Foundation konstaterar att kunskapen angående om det finns en påverkan förknippad med exponering av pornografi är mycket begränsad.

Budskap i ord och bilder i media speglar sin tids värderingar och normer. Om vi här försöker bortse från produktionsförhållandena och istället håller oss till den påverkan pornografin har på barn och ungdomar så borde vi också kunna svara på frågan vad det är vi som vuxna tror ska hända med de unga när de kommer i kontakt med pornografiska skildringar. Kommer de unga att bli sexuellt aktiva för tidigt i den meningen att vare sig kroppen eller den själsliga "mognaden" är uppnådd?

Är det så att denna oro formuleras i uttryck som "den ökande sexualiseringen av samhället" och vad menar vi med detta i så fall? Det finns säkert många olika tolkningar av begreppet. Att vi lever i ett kommersiellt samhälle som präglas av medialisering av sexualitet och utseendefixering kan vara orsak till att barn och ungdomar blir stressade, känner att de inte räcker till och då kan få sämre självförtroende.

Är oron från vuxenvärlden förknippad med tankar om att intimitet och närhet skulle försvinna, och vilka konsekvenser det kan få för ett vuxenblivande? Intimitet innebär att känslor och handlingar som individen ogärna exponerar offentligt avslöjas (Giddens 1995). Internet är intimitetens motsats skulle man kunna säga. Men Internet är också en möjlighet till att skapa en annan sorts intimitet där mycket privata tankar och bilder läggs ut och där man förblir "anonym".

Skulle man kunna sammanfatta oron som att pornografin skulle kunna leda till: "Att de kan komma att bli olyckliga och få sitt känsloliv och sin kropp förstörd av för mycket sex med för många partners"?

En del av de vuxnas oro sammanfaller med det som ungdomar berättar om när de söker rådgivare. Men vuxnas oro sammanfaller inte med ungdomars upplevelser av vad som är problematiskt. Skillnaden är att det inte är många ungdomar som söker råd på grund av att de uppfattar att de har för mycket sex och med för många partners.

Ungdomar bildar sin egen uppfattning om när de ska göra sina sexuella erfarenheter. Detta innebär att sexualiteten är en social konstruktion, och att varje ny grupp ungdomar konstruerar sitt manus utifrån de förväntningar som de uppfattar att samhället har. Ungdomar gör sina sexuella erfarenheter i den takt de själva anser sig mogna. Att ungdomar också

förvärvar sina sexuella erfarenheter i stor utsträckning med jämnåriga och lika oerfarna personer gör att vi i hög grad utlämnar dem till att skaffa erfarenheter på egen hand jämfört med hur föräldrar och vuxenvärlden i andra sammanhang är med och lär ut både kunskap och praktik, till exempel i att cykla eller simma (Helmius 1990). Mot bakgrund av att ungdomar skaffar sig sexuella erfarenheter i den takt de är mogna för det, vore det rimligt ("funktionellt") för dagens samhälle att inte bidra till att unga människors sexuella erfarenhetsinsamlade problematiseras genom känslor av skräck, skam eller skuld (Helmius 1990).

Utifrån detta resonemang skulle samma tankar om hur vuxenvärlden vägleder ungdomar generellt kunna gälla för hur vi förhåller oss och lär våra barn och ungdomar att förhålla sig till pornografi och Internet. Om vi inte kan lyfta diskussionen ovanför skuld och skam så går det inte heller att tala om pornografins betydelse på ett konstruktivt sätt.

Viss oro är obefogad medan annan är befogad. Det som inte får förekomma är ett allmänt förfasande över den sexuellt utsvävande ungdomen. Förväntningar om att vi vuxna ska reagera på ett visst sätt i förhållande till sexualitet och pornografi är oftast tysta regler. Oron för att normalitetsordningen förändras är kanske varje samhälles och tids gissel. Mängden pornografi kanske bidrar till att ungdomar uppfattar att den är okej att använda – vuxna gör ju det.

Det är min övertygelse att vi som arbetar med ungdomar och sexualitet inte vill vara moralpoliser men att vi skulle behöva fundera och tänka över vad oron består i och vad vi kan göra konstruktivt för att bemöta den – nu talar vi mycket om vikten av kondom användning och att bara göra sådant man själv vill. Men vad betyder det i praktiken om vi inte har tillräckligt med kunskap om ungdomars sexualvanor?

Det handlar inte så mycket om rätt och fel utan snarare om att när vi vet vad oron består av kan den bemötas och i bästa fall leda till en konstruktiv diskussion och förbättring av skyddet av barn och ungdomar. Det viktiga är att ungdomar förstår konsekvenserna av de val de gör, varför de tycker som de gör och varför de gör som de gör mot varandra.

Uppdaterade vuxna och en ökad öppenhet

Kan det vara så att en person med en bred referensram i frågor som rör sexualitet också har en möjlighet att välja och utforma sin egen sexualitet?

Pornografin får då inte passera utan diskussion, den behöver belysas utifrån andra bilder och uppfattningar av sexualitet. En bred referensram försvårar visserligen normalitetsbegreppen, men det är av godo då det kan inkludera istället för att exkludera människor. Det finns en tendens till att tala om för barn och ungdomar hur de inte ska vara eller vad de inte ska göra, men de får sällan veta hur man ska vara. Det lämnar vi till medierna och det är kanske grunden till ungdomars vilshenhet och även till vuxnas oro och frustration.

”För barn är sexualiteten en informationsinsamlade process där de utforskar kropp och lustkänslor” (Larsson 2001). Det som kanske är den största drivkraften att söka efter material med sexuellt innehåll för barn och tonåringar är nog nyfikenheten – man vill veta hur man gör. När man väl vet hur man gör och har kommit in puberteten används nog pornografin som sexuell stimulans av de flesta användarna, som fantasiförstärkare och onanibakgrund. Om vi vill samtala med ungdomar måste vi nog tillstå detta. Lärare måste få stöd och kunskap om hur tankar om pornografi ska kunna diskuteras i sex och samlevnadsundervisningen. Man vet från studier (SAFT) att det är en myt att barn bombarderas av pornografi när de surfar på nätet. De flesta träffar med pornografiskt innehåll sker genom en aktiv handling, det vill säga att man söker efter pornografiska sajter eller sidor med innehåll om sexualitet.

Vad man kan fundera över är om barn eller barn i förpuberteten tar skada av att komma i kontakt med pornografiska skildringar av sexualitet? Eller kan det vara så som det är med annan information, att de sällar bort det som inte är av intresse? Eller är det så att just sexualitet har en annan sprängkraft som gör att de tittar fast de egentligen inte är intresserade av att själva utföra sexuella handlingar som till exempel onani? Är det skadligt med information som inte är åldersrelevant? Då kan man tänka sig att också dokusåporna har en påverkan. Vilka intryck från dessa påverkar ungdomars självbild? Spelar det roll att vuxenkontakterna minskat på till exempel fritidshemmen och inom skolhälsovården/elevvården?

Det är viktigt att personal inom skolan och hälso- och sjukvården, till exempel på ungdomsmottagningar, har aktuell kunskap om den målgrupp de arbetar med för att kunna svara upp till behov som gruppen har och för att kunna ge information och rådgivning i de frågor som är aktuella. SAFT-projektet och dess efterföljare, kampanjen ”Det unga Internet” (www.medieradet.se), kan lära föräldrar och barn hur man kan förhålla

sig till Internet. SAFT:s slogan "Awareness based on facts" är mycket tilltalande, dvs. innan man agerar eller kommer med förslag till lösningar så har man samlat in fakta. Båda projekten genomförs med stöd av EU-kommissionens Internet Action Plan. SAFT har genomfört studier av barn i åldrarna 9-16 år och deras Internetvanor. Man har också undersökt föräldrars kunskap om barnens Internetvanor, vilket visade att föräldrar visste mindre än de trodde om barnens Internetvanor.

Kvantitativ forskning måste kompletteras med kvalitativ fördjupning för att få veta vad ungdomarna själva anser om pornografi. Samhället måste formulera vad som är farligt med pornografi och vara försiktig med fördömandet innan man vet tillräckligt. Annars är risken att myter och tabun som rör pornografin förstärks och det gagnar vare sig ungdomar eller vuxna.

Det är väl rimligt att man som ung kan tänka att något som så många vuxna använt någon gång inte är så skadligt.

Kunskap om vad de ungdomar som man möter i det dagliga arbetet har för erfarenheter av sexuella handlingar kan påverka det preventiva arbete som idag bedrivs på olika nivåer vid mottagningar, och som vänder sig till unga människor i frågor som rör sexualitet. Men inte enbart de egna sexuella erfarenheterna utan den bild de har med sig av sexualitet som de då kanske inhämtat via pornografiskt material. Arbetet skulle kunna omfatta inte bara att förebygga och behandla, utan det skulle också kunna inriktas på att lägga grunden till och bevara sexuellt välbefinnande och ett bejakande av sexualitetens egenvärde. De flesta unga människor ser inte sexualitet som ett problem utan som en tillgång, genom vilken de efter hand förvärvar nya erfarenheter. Utåtriktade insatser i form av upplysning till ungdomar kan göras på ett effektivare sätt då man har aktuell kunskap om deras erfarenhet av pornografiskt material och om deras sexualvanor.

Den nya tekniken innebär inte bara att man söker efter pornografiskt material, den används också som ett medel för att söka kontakt och då också lägga ut eget material, inte sällan med sexuella anspelningar. Denna aspekt är nog så viktig att ta med. Det kanske inte är pornografi producerad av "porrfilmare" som är det som lockar, utan snarare privatbilder som då inte längre är privata? Vad är det som gör att unga kvinnor men också unga män väljer att sälja bilder av sina kroppar via sin mobiltelefon? Är det bekräftelse de söker eller vad är det? Kunskap om detta är skadligt för ungdomarna verkar vara lika angeläget att veta som vilken roll pornogra-

fin spelar. Kanske är pornografin i dess nuvarande form överspelad?

Genom att ge ungdomar möjlighet att tala om och diskutera innehållet i pornografin skulle man kunna förbättra sex- och samlevnadsundervisningen och samtidigt närma sig ungdomars verklighet genom att inhämta information direkt från källan.

**Att återförena sexualiteten
med kärleken**

Annica Fritthiof

Jag älskar ord. Ord sammanfogade till meningar, gärna kloka och underfundiga. Ett av många uttryck jag är särskilt förälskad i är: "Människor är som snöflingor – lika men totalt olika". Visst är det vackert! Inte lika vackra men väldigt illustrerande och användbara talesätt är att "myntet har två sidor" samt "på gott och ont". Precis så tycker jag att det är. Det finns ingen självklar sanning och sällan något ovillkorligt rätt eller fel. Däremot en mångfald av uppfattningar där emellan. Jag är väl inte direkt ensam om att ha kommit på att ju mer man lär sig desto mindre vet man helt säkert. Det betyder inte att ens kunskap och erfarenhet är mindre värd utan bara att man tillägnar sig en mer ödmjuk inställning till livet och till sin omvärld.

Man är given på gott och ont att vara människa och det liv vi lever är en rörelse, en process. Vi befinner oss ständigt i ett område mellan begränsning och möjlighet och vi måste förhålla oss till det. Låter vi bli att välja har vi valt. Vi lever i ett glupskt konsumtionssamhälle där termer som *begär* och *rättighet* är vanligt förekommande. Det är inte alltid man orkar se sin egen del när utmaningar eller bekymmer dyker upp. Men istället för ett livsförnekande väntande och önskande måste jag tänka ut vad som måste göras om. Jag måste stämma av mig själv.

Istället för "underlätta för mig – hjälp mig – rädda mig" så är det nödvändigt att jag lär mig om mig själv. Att jag ställer de nödvändiga frågorna: Var befinner jag mig? Vart är jag på väg? Vilken är min starkaste känsla i detta nu? Vad måste förändras? Vi människor behöver ett visst mått av press, en god sådan. Vi faller tillbaka om vi inte måste. Därmed inte sagt att allting måste göras på egen hand, utan stöd och hjälp. Alls icke, men ansvaret är och förblir ens eget. Reflektera kring hur du förhåller dig till andra, till gränser och begränsningar, till kontroll, till dödlighet, till kroppen, till sexualiteten, till mörka känslor såsom ilska, oro, ångest och nedstämdhet.

Goda livsstrategier gör människan gott och får oss att bättre orka med krav och svårigheter. Genom att skapa hållbara strategier och vara uppmärksam på självdestruktiva mönster blir livet lättare att handskas med.

Hur kan man tänka då?

Inse att livet ibland är orättvist men inte alltid.
Acceptera egna begränsningar och leva efter dem.
Inse nödvändigheten av val och bortval.
Förstå att kroppen måste vårdas och tränas.
Ta stor hänsyn till inre känslomässiga signaler.

Vad bör man se upp med?

Utsätta sig för risker och därmed bjuda in ödet.
Offra sig för någon annan så att man på så sätt slipper sig själv.
Tendenser till missbruk.
Underskatta sin egen föränderlighet och möjlighet.
Fastna i självbedrägliga, gnälliga spår.
Glömma att leta efter mening och goda livsprojekt.

Det sistnämnda kan inte nog betonas, de goda och meningsfulla livsprojekten. Sådant som känns mjukt och varmt i magen, i hjärtat. Vi behöver känna oss vitala och passionerade, annars stelnar vi och fryser till is. Vitala livsprojekt kan handla om allt mellan himmel och jord och skiftar så klart över tid i en människas liv. Jag tror ni vet vad jag menar; när man intresserar sig för någonting, blir uppslukad, finner ro och tillfredsställelse, vill mer. Det är svårt att beskriva det positiva, så är det alltid, det känns så futtigt.

Min trädgård är ett av mina vitala livsprojekt, ett slags andligt rum där det finns utrymme för både kropp och själ. För en tid sedan skrev jag en forskningsrapport om samlagssmärta hos unga kvinnor. Under en begränsad tid var det arbetet mitt absoluta livsprojekt, uppoffrande ägnade jag nästan all min lediga tid åt att räkna ut medelvärden, presentera resultat i tabellform, för att sedan omsorgsfullt i ord förmedla mina slutsatser. Nästan som att vårda och ta hand om sitt lilla barn. Men bara nästan, eftersom att vara i relation till mina barn utom allt tvivel är det mest meningsfulla livsprojektet av dem alla. Resor gör mig gott; förberedelserna och därefter avkoppling, samvaro och nya upplevelser. Resminnen som gåvor i inre gömställen.

Goda samtal är också en vital del av livet. Samtal som berör. Samtal

med personer som är helt närvarande i ett samtal där jag själv också är *mindful*. Egentligen tycker jag inte om att använda ord som måste översättas men eftersom myntet så turligt har två sidor så väljer jag att inte vara så principfast. Mindful är ett underbart ord, hämtat från den zenbuddistiska traditionen som har sitt ursprung i österländsk andlig kultur. Den syftar till ökad insikt om oss själva och om viktiga existentiella frågor. Den ungefärliga översättningen *medvetet närvarande* är inte alls lika fint och illustrerande. Det allra mest underbara är att mindfulness gör oss gott, det är verkningsfullt på alla plan, både i privat- och yrkeslivet.

Nästan lika mycket som jag älskar det sagda och skrivna ordet älskar jag tystnad och stillhet. I tystnaden kan jag möta mina egna tankar, dessa tysta ord som hjälper mig att bringa reda i mitt inre så att jag bättre förstår mig själv och andra.

"Tystnad är det element i vilket stora ting uppstår"

I mitt arbete är både ord och tystnad ett viktigt redskap. Jag måste våga vara tyst och låta den andre tänka och reflektera. Jag måste också vara tyst för att kunna lyssna och ta in vad den andre vill förmedla med eller utan ord.

Jag möter unga människor och i det mötet möts våra inre liv, deras och mitt. För att kunna väva ihop berättelserna och göra samtalet meningsfullt så behövs orden. Som kommunikation, så att jag och den andre kan samarbeta, så att vi någorlunda förstår varandra. Precis som själva ordets innebörd, att man skapar något gemensamt, en komunitet.

I tjugofem år har jag arbetat på en ungdomsmottagning och under åren mött ett oändligt antal unga människor – lika men totalt olika. Ungdomsmottagningarnas varumärke är i första hand "sex och samlevnad". Ett uttryck som lite vagt säger en del om vad arbetet kan tänkas handla om. En vägledande beskrivning som är ganska okej eftersom vårt uppdrag i första hand handlar om att ge råd, stöd och behandling åt alla ungdomar, inte åt speciellt utvalda grupper. Idag talas det mycket om sexuell hälsa, denna medicinska term som även är tänkt att innefatta det psykologiska eller det som sker på relationsnivå. Jag känner mig skeptisk, kanske alldeles i onödan. Det verkar som att termen kommit till för att synliggöra arbetet, göra det mera begripligt och accepterat. En önskan om att höja statusen på det arbete som under många år bedrivits med god kvalitet, hög professionell kompetens och med stor respekt för den enskilde. Alltså inget nytt under

stjärnorna, men är det så att en mer medicinsk terminologi kan lyfta fram och utveckla det goda arbetet utan att begränsa, så må allt vara gott och väl. Bara det inte blir yta utan innehåll.

När man som jag arbetat i många år får man passa sig för sig själv, för sin egen tro på att man med erfarenhetens rätt alltid vet bäst. Ibland vet man såklart bäst, men långt ifrån alltid.

Som kurator på en ungdomsmottagning möter man ungdomar med väldigt skiftande problem. Från små bekymmer, som i princip inte kräver mer än en fråga och ett svar, till betydligt djupare problematik som handlar om livet, döden och hela den unges identitet. Många av de ungdomar som mår oerhört dåligt fungerar alldeles utmärkt på en socialt yttlig nivå. Deras problem har ännu inte annonserat sig utåt, de har inte ställt till med besvär, vare sig i skolan eller hemma. Däremot har deras inre värld befunnit sig i kaos, i uppror, i bitar eller så känner de sig totalt förstenade eller frusna till is. Tillvaron har börjat krackelera och de är modiga nog att till slut söka hjälp. Deras tankar och inre upplevelser har otaliga gånger fått mig att tänka på det välkända att "verkligheten alltid överträffar dikten". Dessa ungdomar behöver inte företrädesvis svar på frågor, de behöver tid, närvaro och bli lyssnade på. Så småningom också vägledda i hur de kan bygga upp de inre strukturer som rasat samman. Tillsammans hjälps vi åt att hitta pusselbitarna i det pussel som finns i varje människas inre karta. Naturligtvis hittar vi inte alla pusselbitarna men efterhand tillräckligt många för att klart kunna se motivet.

För mig och mina kollegor är det självklart att en sådan typ av samtalsbehandling måste få ta tid. Hur är den annars möjlig? Vi vet att det går att hjälpa de allra flesta unga människor som söker sig till oss. Vi vet därför att vi gjort det så många gånger med så gott resultat. Men hur bevisa sådan mjukvara?

I dagens höghastighetskultur talas det om att ekonomisera även samtalsterapier och det goda mötet. Man använder sig inte av ordet ekonomisera men argumenten är som kopierade från det privata näringslivet men under falsk flagg. Samtalen ska helst begränsas till ett maximalt antal och argumenten är många och skiftande. Nästan aldrig sägs det rakt ut att det handlar om pengar, resurser och okunskap. Argument som att: "det är bättre att hjälpa många på kort tid än några få under lång tid" är vanligt. Med vilket trollspö då, undrar jag?

Man kortar inga köer och hjälper inte människor med allvarliga pro-

blem genom att avvisa dem efter en kort samtalskontakt och istället bereda plats för nästa hastverk. Däremot kan det se bra ut i statistiken att ett stort antal människor erbjudits hjälp. Det måste finnas utrymme för både långa och korta samtalskontakter och man behöver inte vara terapeutiskt skolad för att förstå att det som under lång tid trasats sönder behöver åtskillig tid för att läkas.

Likaså tycker jag att det finns en övertro på information, en tro på att mänskliga problem kan lösas med hjälp av pedagogiska metoder. Ungefär som att tro att bara vi informerar ungdomar om olika risker och faror så gör de som vi säger och begär inte så många misstag. Missuppfatta mig inte, visst behövs information, kunskap och upplysning. Kunskap är grunden för fortsättningen, en nödvändighet för att förändra beteende och attityder. För de allra flesta ungdomar räcker det med denna nivå, de som under sin uppväxt haft tillräckligt goda förebilder och någon att samtala med. Men det finns också en stor grupp ungdomar som behöver mer och där vi vuxna i samhällets tjänst behöver göra mer än att informera.

För några år sedan gjorde vi på min mottagning en enkätundersökning där vi ställde följande fråga till de besökande ungdomarna:

Vad tror du det beror på att tonårsaborterna stigit de senaste åren?

Så här svarade de:

Man tänker: "det händer inte mig"	53 %
Man är rädd för p-pillers biverkningar	20 %
Man vågar ta risker	13 %
Man har oftare sex	10 %
Annat	4 %

Vad kan vi göra åt att drygt hälften av de här ungdomarna lever i föreställningen att de är så osårbara? Är det ett uttryck för en naturlig grandiositet som kan sägas höra till den naturliga utvecklingen under ungdomstiden? Eller handlar det om förnekande eller brist på ansvarstagande?

Många behöver formulera i ord vad de tänker och känner för att kunna gå vidare. Alltför många glömmar bort att reflektera och agerar istället, vilket innebär att de försätter sig i situationer som skapar problem. De handlar utan att tänka och känna efter. Många flickor besöker mig för att tala om sin rädsla för att ha blivit gravida efter oskyddat sex. Några har i berusat tillstånd haft samlag med en kille/tjej de knappast kände. En del

har gått med på en sexuell aktivitet som de egentligen inte ville men inte vågade säga nej till. De sa ja men ville nej. Några har lika många sexuella kontakter per vecka som veckan har dagar. Men de vet inte riktigt varför och verkar inte helt nöjda. Det finns killar som känner sig så pressade av att leva upp till myten om att killar vill och alltid kan, att de reagerar kroppsligt med att få erektionsproblem.

Stödande eller behandlande samtal handlar om att berätta sin historia – inte om att berätta sanningen. Det läkande och helande arbetet är sedan att skriva om historien så pass att den blir begriplig och hanterbar.

Som rådgivare försöker jag öppna upp, lyssna, känna och notera det som inte sägs – och på ett respektfullt sätt berätta det jag tror mig förstå. När jag samtalar med ungdomarna ser jag det som min uppgift att få personen att ta ansvar för sig själv och sina handlingar. Jag uppmuntrar dem till att berätta och aktiverar dem därmed till eget tänkande. Samtalen handlar också om att det inte räcker med att bara lösa vissa konflikter utan man måste hitta nya, realistiska sätt att hantera tillvaron.

Eftersom vi aldrig vet så gör jag mina antaganden i frågande form: Det låter som om...? Kan det vara så att...? Du låter arg, stämmer det? Jag får en känsla av...

Frågor för att aktivera till eget tänkande kan vara:

Vad vill du ha hjälp med?

Beskriv ditt problem!

Hur tänker du kring att det har blivit så här?

Vad tror du själv skulle vara till hjälp för dig?

Vilka hinder finns?

Har jag uppfattat dig rätt?

Vissa personer är så ivriga att de på ett översköljande sätt berättar om sina problem. Men lika viktigt som att samtala om problemlösningar kan det vara att avgränsa och ringa in problemen.

Av detta du berättat – vilket är viktigast?

För att bryta en tystnad använder jag mig alltid av frågan: Vad tänker du på?

Ett exempel kan vara när jag frågar tonåringen som haft oskyddat sex många gånger och nu är rädd för att mensen uteblivit: "Vill du ha barn?". De flesta tittar förvånat på mig och svarar självklart: "Neeej!!!", ungefär som att det borde jag väl begripa, att de inte vill. Jag ställer inte frågan för att vara överlägsen eller som ett försök att göra bort den andre. Med respektfull, nyfiken ton ställer jag den viktiga frågan som brukar bli inledning på ett bra och givande samtal. Men ibland händer det att jag använder denna bästa av metoder alltför slentrianmässigt och själv blir påmind om det faktum att jag faktiskt aldrig kan utgå från att jag vet vad en annan tänker och vill. Det är när jag ställer samma fråga "Vill du ha barn?" och förväntar mig det vanligaste svaret: "Nej!" och flickan svarar: "Ja!!!". Då får jag samla ihop mina tankar och genom en inre dialog påminna mig själv om att vara mindful.

Ytterligare ett exempel är killen som är rädd för att ha blivit smittad av någon sexuellt överförd infektion men som trots denna rädsla inte använt kondom. Som skäl uppger han att han inte vågade ta upp diskussionen om kondom. Min fråga blir då: hur vågar du ha sex med någon du inte vågar prata med?

Att arbeta med människors sexualitet är att arbeta med hela människan, hela livssituationen. Om en person söker för ett sexuellt problem så är det självklart att man fokuserar på det och inte hela tiden uppehåller sig vid annat. Vad jag menar är att sexualitet handlar om hela ens person, om kropp och själ i en lagom mix. Gör man det enkelt för sig kan man säga att sexualiteten är en drift, den föds vi med, punkt slut. Det är inte fel, men väl förenklat. Till skillnad från andra drifter som sömn, hunger och törst så dör vi inte av att avstå från sex. Släktet riskerar att så småningom dö ut men inte den människa som avstår. Nåväl, jag tror inte att risken är så uppenbar. Bortsett från driften som finns hos oss alla från det vi föds, så påverkar vår levnadshistoria oss hur vi senare i livet hanterar vår egen och andras sexualitet. Vi vet att det livet skrev har stor betydelse men exakt på vilket sätt vet vi inte. Våra livs berättelser är även de som snöflingor. Naturligtvis finns det generella slutsatser att ha som möjliga hypoteser men när det uppstår problem så handlar det om mer individuella, personliga koder. Sexualitet handlar också om relationer och mellanmännsliga möten, ett visst mått av aggressivitet samt om andlighet på en existentiell nivå. Sex kan innebära såväl bekräftelse som konfrontation och kan betyda glädje och sorg.

När jag i privatlivet gör nya bekantskaper och det så småningom framgår att jag arbetar med sexologi blir reaktionen nästan alltid munter och nyfiket skämtsam. Inte så sällan påpekas att jag och även min man måste vara de värsta sextatleter som kan och har provat allt i branschen. Ofta ler jag och skämtar lite förstrött tillbaka men ibland fastnar mitt leende och det känns tröttsamt. Då försöker jag tänka att detta så kära ämne berör och förtjusar oss alla och att personer i min perifera bekantskap knappast kan veta, att om man som professionell arbetar med sexualitet så arbetar man ofta med lidande. Med människor som på ett eller annat sätt har problem med sin sexualitet och i den inre arbetsmiljön finns till en början inte plats för så mycket annat än respekt för den sårbarhet och utsatthet som finns i den andres innersta väsen.

Vissa personer med sexuell problematik kan bli skamlösa i sitt berättande och medvetet eller omedvetet försöka skapa en sexuell atmosfär i rummet. Detta kan ta sig uttryck i onödigt detaljerade sexuella beskrivningar eller ett alltför flitigt användande av ord med sexuella nyanser. Detta ska man vara uppmärksam på och för att skydda sin egen integritet och samtidigt visa den andre att det är bra att ha en svalkande distans i tonen. Inte för att avvisa utan för att med respekt och öppet sinne återföra samtalet till vad som var det ursprungliga syftet. För detta krävs en anständig blygsel som inte ska förväxlas med prydhet.

Ibland kan det vara bra att sätta på ord på det som sker genom att markera och avgränsa.: Jag behöver inte de här detaljerade beskrivningarna. Låt oss istället tala om det som är ditt problem.

När vi möter en ny människa så möter vi någon med en annan världsbild än vår egen. Vi som arbetar med andra människor har som uppgift att undersöka och försöka förstå den andres världsbild. Vi måste försöka känna *för* och *med* och inte *som*. På vandringen mellan barndomsland och vuxenvärld är tonåringen tidvis på besök i sin egen källarvåning. Det känns för omgivningen när de befinner sig där nere i källarvalven. Starka känslor har en tendens att smitta av sig, och att hantera de här känslorna är vuxnas uppgift. Inte att leva ut dem, och ge tillbaka med samma mynt, utan att hårbärgera känslorna och tillsammans med den unge försöka sätta ord på det som sker.

Både som vuxen och ungdom behöver jag:

Lära mig om mig själv.

Ta ansvar för mina handlingar och mina känslor.

Hitta min egen design.

Inse svårigheten i att undgå känslomässig möda och hårt arbete för att hitta rimliga sätt att förhålla mig.

Mod att tänka efter och reflektera.

Förutom att arbeta på en ungdomsmottagning svarar jag också på brevskrivares frågor om sex och samlevnad i ett antal tidningar. Det är en anorlunda form av kommunikation eftersom man bara har ett enda brev att utgå ifrån. Jag försöker alltid föreställa mig brevskrivaren och skriva mina svar så personligt jag bara kan men med ett generellt inslag så att svaret kan bli intressant för många. Genom åren har jag försökt hålla min stil så professionell som möjligt speciellt när det gäller sexfrågorna i de frågespalter som vänder sig till vuxna. Det är inte så svårt att tänka sig att det som utges för att vara seriös rådgivning ganska enkelt kan anta en pornografisk ton om frågor och svar mer kan liknas vid sexuell underhållning än faktisk sexologisk rådgivning.

Arbetet med frågespalten "Kropp och Knopp" i tidningen *Kamratposten* betyder någonting alldeles speciellt för mig. Jag tror att det har med läsarnas ålder och oförställda, uppriktiga nyfikenhet att göra. De är mellan sju och fjorton år och antalet brev som kommer till tidningen är ansevärt. Frågorna är oftast ärliga och rakt på sak. Deras respons på mina svar är många gånger betagande. "Ditt svar räddade mitt liv" och "Du är världens bästa svarare" är exempel på vad barn i efterhand varit generösa nog att delge mig. Eller alla dessa autografer jag fått skriva när jag blivit igenkänd av trogna beundrare.

Sådant värmer länge och väl.

***Vi får aldrig underskatta vår egen betydelse men ha karaktär
nog att inte bli övermodiga eller lätt sinniga.***

Jag har skrivit i KP under femton år och vad som slår mig är att många frågor är sig lika då och nu. Frågor om kroppen, detaljerade frågor om mens och mensskydd, om bästisen och om hur man blir ihop med en kille/tjej är

ständigt aktuella och vanligt förekommande. Undringar kring sex handlar om onanins spännande mysterium och ibland om en ny lustfylld känsla i kroppen som man ännu inte har något namn på. Adekvata frågor om en spirande sexualitet, frågor som känns så sunda och oförstörda.

Vad som däremot ökat är brev som handlar om barnens oro över föräldrar som skiljer sig, är arbetslösa eller mår dåligt. I dessa brev förmedlas en känsla av övergivenhet och ensamhet trots att man lever med en eller båda föräldrarna. Detta är min erfarenhet även i arbetet på ungdomsmottagningen, att fler ungdomar känner sig vilsna och uttrycker bristande framtidstro. Alla dessa möjligheter att välja, i stort och smått, från viktigt och till försumbart, har kanske som sitt goda syfte att skapa frihet, men skapar också förvirring och otrygghet.

Sex säljer och utbudet av sex i olika medier är enormt. Idag är det för många välkänt att sex är det oftast sökta ordet på Internet. Det är idag svårt att tänka sig att det 1910-1938 fanns en lag i Sverige som förbjöd användandet av preventivmedel och som också satte stopp för all sexualupplysning. I alla tider och kulturer har människan på olika sätt sökt sexuell spänning och stimulans. De förändringar av kulturella scenarier som idag sker i svindlande fart kan vi omöjligen värja oss mot. Sexualiteten ingår i ett samhälleligt och kulturellt sammanhang och det räcker inte med att passivt oro sig, utan vi måste förhålla oss till det som sker genom att diskutera öppet med varandra och med ungdomarna.

Pornografin har under de senaste decennierna ökat i takt med att den blivit alltmer lättillgänglig. Många tror att pornografi har en negativ inverkan på människors sexualitet och att speciellt unga människors sexualvanor förändras.

Det finns naturligtvis många anledningar till att människor intresserar sig för erotiskt material. Förutom att framkalla sexuell upphetsning kan det vara en källa till kunskap och inspiration.

Vad pornografi betyder för människan och speciellt den unga människan på ett djupare plan vet vi idag försvinnande lite om. Vi kan tro, tycka, spekulera och uttala subjektiva uppfattningar, men det måste till vetenskapliga studier som undersöker omfattning, innebörd och konsekvenser av ungdomars porrkonsumtion. Just forskning är så oerhört viktig i syfte att balansera den bild av ungdomars sexualitet som massmedia på ett över-sköljande sätt presenterar och där resultat av olika läsarundersökningar i förvillande syfte presenteras som självklara sanningar. Artiklar eller TV-

produktioner vars innehåll ofta befinner sig oändligt långt ifrån vetenskap och beprövad erfarenhet.

För några år sedan blev jag tillfrågad om jag ville vara med i ett välkänt TV-program som utger sig för att bedriva undersökande journalistik. Den medarbetare som jag samtalade med per telefon framförde en hypotes om ungdomars sexuella beteende som jag inte alls höll med om. Det handlade om analsex. Redaktionen utgick från ett eller några besök de gjort på några skolor i Stockholmsområdet. Vid dessa besök hade de samtalat med en del ungdomar och därefter dragit slutsatser som de ville föra fram i programmet. När jag stod fast vid att min uppfattning var annorlunda än deras, och att min erfarenhet inte överensstämde med det som skulle föras fram i programmet så var de inte längre intresserade av min medverkan. Skälet de uppgav var att deras hypotes kanske var ett Stockholmsfenomen och att mina erfarenheter från Malmö kanske inte riktigt passade in. Jag kunde inte uppfatta det på annat sätt än att frågan inte fick belysas från mer än ett håll: det på förhand bestämda. Någon nyanserad diskussion med flera infallsvinklar tycktes inte intressant eller säljande. De ville köra sitt eget race utan obekvämlig inblandning. Hur pass trovärdigt blir ett sådant program?

Det som idag måste betraktas som speciellt oroande är det massiva utbudet av lättillgängligt pornografiskt material i TV och på Internet, samt ökningen av våldet i pornografin. I våldspornografin utsätts kvinnor för våld och tvång och förstärker naturligtvis pornografins redan kvinnoförnedrande budskap. Fördomar om män och kvinnor förstärks och risken att redan existerande stereotyper cementeras är uppenbar.

Det finns en fara i att det skapas attityder som i vissa fall kan ta sig uttryck i beteenden som visar sig i aggressioner mot kvinnor. Kring detta samband resonerar Masters & Johnson & Kolodny i sin bok *Sex och kärlek* (1986). Forskning visar att en fientlig inställning till kvinnor är en förutsättning för våldtäktsliknande attityder och beteenden. Dessa undersökningar visar dock att det framförallt är våldet och inte så mycket det sexuella innehållet som åstadkommer de negativa effekterna. De redovisar även teorier om att pornografi kan minska sexuella hämningar och att den kan hjälpa människor att på ett kontrollerat sätt handskas med förbjudna eller skrämmande sexuella områden. Dessutom presenteras i boken vetenskapligt material som visar att sexuella förövare i själva verket haft mindre tillgång till avancerat sexuellt material under tonåren än de flesta andra.

Jag tror att pornografins budskap påverkar våra värderingar, inte bara ungdomarnas. Men jag är osäker på hur det sexuella handlingsmönstret påverkas i ett längre perspektiv. En risk som jag tror finns, men som det inte talas så mycket om är att en ständig exponering för erotiskt material snarare kan bidra till övermättnad och leda, än till negativa gränsöverskridanden.

Det finns samband som visar att de som tittat på porr har provat flera olika sexuella aktiviteter. Men är det dåligt? Ungdomsgruppen är trendkänslig men samtidigt duktig på att skaffa sig information och kunskap.

Kommer de sexuella normerna i vårt samhälle att förlora sitt värde inom en snar framtid? Kommer tabun att brytas och restriktioner kring sexualitet att minska? Förändras vi människor i grunden så snabbt? Jag tror inte det eftersom jag tänker att yttre påverkan endast i ringa omfattning berör vårt innersta väsen. Det som vi kan kalla själ, och som så intimt hör ihop med kroppen. Jag tror också på kärleken som i kombination med sexualitet innehåller så mycket passion och lidelse att alla former av mediesex känns så torftiga och patetiska... Nej, det räcker inte som beskrivning, här räcker orden inte till.

Psykoanalytikern Else-Britt Kjellqvist skriver i *Sexualitet av vår tid* (1986):

"Kärlekens språk är sexualiteten, och sexualiteten är outgrundlig och hisnande – när den uttrycker kärlek. I vår kultur tämjer man sexualiteten genom att skilja den från kärleken. Offentligheten tar hand om denna urkraft och upplyser oss om hur vi ska hantera den. Men endast hemlig – och i kontakt med de djupaste skikten inom oss – kan sexualiteten bevara sin omstörtande förmåga."

Även om jag kan tycka att Else-Britt Kjellqvist här uttrycker sig aningen pretentiöst så håller jag absolut med om att kärleken fått en alltför undanskymd plats i det offentliga samtalet om sexualitet. Jag får ibland en känsla av att det betraktas som omodernt, flickromantiskt eller moraliskt fördömande att blanda ihop sex och kärlek. Jag får aldrig den känslan i individuella möten, endast i den offentliga debatten. Att bejaka ömsesidig sexualitet på lika villkor handlar om att kärleken kan ta sig skilda uttryck men ändå likafullt kallas kärlek.

Det vi idag kallar ett sexualiserat samhälle kanske är en tid med nya uttrycksformer som mer handlar om yta än om djup och som lockar och

förför oss med krav på perfektion och kroppsideal. Men parallellt finns en annan inriktning som växer sig starkare, som tydligt märks i samtal med människor, men som inte heller den annonserar sig utåt. Det goda låter som sagt inte tala om sig. Vad jag tänker på kan beskrivas som en slags längtan efter andlighet, ett sökande efter helhet och samhörighet. Människor som uttalar att de behöver andliga platser eller stunder för att hitta den inre närvaron. Naturen, havet, meditation, yoga, kyrkorummet är exempel på vad som kan hjälpa oss med detta. Det behövs också samtal om kärlekens väsen, om passion och ömhet. Begrepp som innerlighet, sinnlighet och intimitet behöver också finnas med när vi talar om sexuell lust. Jag vill gärna tro att människan själv ser till att reglera balansen mellan yta och djup, mellan ljus och mörker, mellan för mycket och för lite.

Den kroppsliga beröringen är en viktig del i det sexuella mötet. På tal om beröring så minns jag en finstämd berättelse som min pappa en gång berättade för mig. Min pappa var tolv år och hemligt förälskad i granngårdens Marianne. En varm sommarkväll satt de i en liten skogsdunge och talade med varandra. Pappa längtade efter att få röra vid Marianne, bara en försiktig liten smekning över hennes bara arm. Han visste inte hur han skulle gå till väga för att inte verka burdus och framfusig. Han vågade inte heller sätta ord på sin längtan. Lusten att röra vid henne gav min pappa mod och fjäderlätt lät han sin hand stryka över hennes arm. Marianne tittade förvånar på honom och sade:

– Vad var det?

– Åh, det var en fluga som jag viftade bort, sa pappa.

Jag märker att det finns en del som har svårt att skilja på längtan efter beröring och längtan efter sex. Vårt behov av kroppslig beröring är väldigt stort och en förutsättning för att vi ska känna oss hela och bekräftade. Många gånger berättar ungdomar om att just samlaget endast blev ett snöpligt slut på en intensiv längtan efter smekningar och ömhet. Min absoluta uppfattning är att pojkars och flickors, mäns och kvinnors sexualitet vissa gånger tar sig olika uttryck. Vi är lika – men ändå olika. Inte olika på så sätt att den ene eller den andra har mer eller mindre sexuell lust, utan att sexualiteten ibland visar upp olika skepnader beroende på vilket kön vi tillhör. Det går inte att förneka att de allra flesta som begår sexuella brott är män. Det finns idag fortfarande en föreställning om att det finns något obevekligt i en mans lust som han vid ett visst mått av sexuell upphetsning inte förmår hejda eller ta ansvar för. Tyvärr tycks denna syn

finnas kvar även i vårt rättssystem eftersom kvinnor ibland görs ansvariga eller medskyldiga till mäns sexuella övergrepp, trots att det var han som inte respekterade hennes gränser. När hör vi talas om att den kvinnliga sexualiteten är lika ohanterlig?

Samhället har i alla tider haft synpunkter på och kontroll över den kvinnliga sexualiteten. I *Den mörka kontinenten* (1994) presenterar Karin Johannisson en idéhistorisk framställning av kvinnors sjukdomar vid förra sekelskiftet. Hysterin hade sin storhetstid mellan 1870-1910 och tog sig uttryck i dramatiska och teatrala former. Plötsliga utbrott, svimningar, kvävningssanfäll, förlamning och oförmåga att gå eller stå var exempel på sjukdomens symtom. Sjukdomen var gätfull och tillät en mängd olika förklaringsmodeller utifrån både gynekologiska, neurologiska och psykiatriska teorier. Sedan antiken hade hysteri förklarats med hjälp av en ohanterlig livmoder eller otillfredsställd kvinnlig sexualitet. Hysteri ansågs bara kunna drabba kvinnor och hängde intimt samman med föreställningen om den kvinnliga naturen, vilket kan förstås mot bakgrund av en gryende kvinnorörelse som hotade de traditionella förhållandena mellan könen.

1800-talets viktorianska moral innebar att man enbart skulle ha samlag i befruktande syfte, åtminstone var det så för kvinnorna. Drottning Viktoria anmodade alla Englands kvinnor att under bröllopsnatten ligga still, blunda och tänka på fäderneslandet. Den gav alltså kvinnan en roll präglad av begränsningar, och den medicinska forskningen hjälpte till att förstärka denna roll. Sjukdomen kan förstås som en acceptabel kvinnlig revolt, som en spricka i en mur av vrede och vanmakt, en omedveten kompromiss av acceptering och uppror.

Genom Freuds arbete med hysteriska patienter tog så småningom psykiologiska förklaringsmodeller över. Men när symtomen började förklaras utifrån psykologiska modeller blev de inte gångbara på samma sätt som tidigare och sjukdomen som tidigare varit så utbredd tycktes dö ut efter första världskriget.

Om vi antar att varje tid har någon/några sjukdomar som kanaliserar livsångest, hur kan vi då idag förstå symtombilden gällande samlagsmärtor? Ytlig samlagsmärtor hos unga kvinnor har blivit allt vanligare och dessutom alltmer uppmärksammat. Besvären beskrivs ofta som en intensiv smärta vid slidans ingång som gör att samlag blir svårt att genomföra.

Samlagsmärtor verkar vara en symtombild, en sjukdom av sin tid. En kulturrelaterad sjukdom som fortfarande omgärdas av många frågetecken

beträffande uppkomstmekanismer, behandlingsmetoder och självläkning. Det tycks inte så ovanligt att den psykiska smärtan det innebär att avstå från samlag, och därmed känna sig misslyckad i sin kvinnoroll, många gånger upplevs som värre än den fysiska smärtan i samband med samlaget.

Vad berättar symtomen i det *undre* livet om det *inre* livet? Hur påverkas kvinnlig könsidentitet och kroppsuppfattning av den massmedialt skildrade bilden av sexualitet? Kan sexuell prestationsångest gestalta sig i smärta genom att kroppen tar hand om en konflikt som inte bearbetats psykiskt? Lever vi i en tid då vi riskerar att förlora sensualitet och intimitet i jakten på nya sensationer och gränsöverskridanden?

Medias inflytande i att frammana förekomsten av vissa symtom har ökat, och frågor kring hur samlagssmärta kan förstås som ett kulturellt fenomen är fortfarande öppna. De senaste decennierna har kvinnor haft möjlighet att leva ut sin sexualitet, mycket tack vare tillgången på fria preventivmedel. Massmediala förenklingar, sexuell prestationsångest och omedvetna spärrar kan tänkas medföra en kroppslig återhållsamhet till följd av en inre hora-madonnakonflikt i modern tappning. Det är inte osannolikt att omedvetna konflikter gestaltar sig i smärta genom att kroppen tar hand om en erfarenhet som inte bearbetats psykiskt.

Det finns en risk för att den allt tydligare exponeringen av sexualitet i ord och bild kan leda till problem av mer subtil karaktär. Jag tänker på olust, prestationsångest och orealistiska förväntningar. Om man i alltför hög utsträckning låter sig styras utifrån, om man inte fått lära sig att lyssna till sin inre röst, så är det inte så konstigt att man enklare anpassar sig till en roll utan äkta innehåll, byggd på en falskt förmedlad illusion. Alla har inte tydliga goda förebilder i sin omgivning och samtliga har inte heller bibringats en så pass hållbar inre konstruktion att de kan göra medvetna val. För de ungdomarna återstår såklart de roller som presenteras och tydliggörs i mediasammanhang. Om ingen egen äkta känsla finns är det inte underligt att sex så småningom kan bli olustigt eller alltmer gränsöverskridande i jakt på sensationer.

Varje relation är unik och sexualiteten en kommunikativ dans. Kärleken frodas bara i växlingen mellan närhet och avstånd. Närhet kräver tid och också mod att verkligen våga vara nära en annan människa. För när vi är riktigt nära så blir vi också sårbara och rädda för att bli övergivna. Enbart närhet däremot, gör att vi kvävs och kärleken förintas. Emellanåt behöver vi ett avstånd till den andre, ett befriande avstånd som svalkar och

gör att vi hinner sakna och längta. Att vara intim med en annan är att ta en risk för att vinna någonting gott. Intimitetens huvudinnehåll är att vara medveten om sig själv i den andres omedelbara närhet. I det goda sexuella mötet är båda mest medvetna om sig själva i en djup, äkta och ömsesidig relation. Det enkla är en svår konst.

Jag är helt övertygad om att den goda sexualiteten, den som gör att vi mår bra och inte ångrar oss efteråt utan som istället får oss att längta efter mer, den lever sitt eget liv, är den vanligast förekommande och behöver egentligen varken ord eller råd. Den känns, den upplevs och den stannar kvar som någonting gott i oss. Den låter inte tala om sig på samma sätt som dess negativa uttryck gör i form av våldtäkt, sexuellt utnyttjande, sexuellt överförbara sjukdomar, trafficking... Nej, nu får det vara nog, listan skulle kunna göras väldigt lång, det vet vi alla.

Jag tror att vi måste ha i minnet att detta, som vi med alla till buds stående medel måste fortsätta motverka och stoppa, bara är en liten del av all sexualitet som utövas. Med den vetskapen kan vi fulla av hopp och förtröstan på många olika sätt och nivåer verka mot sexualitetens negativa handlingar. Äger man sin kropp och sin sexualitet så är det lättare att ta ansvar och göra medvetna val. Det är vuxnas ansvar och uppgift att förmedla detta till den yngre generationen. Det får vi aldrig glömma bort eller tvivla på, hur mycket de unga än försöker hävda eller bevisa motsatsen.

Varifrån kommer förändring? Jo, inifrån. Känner jag inte kraft att förändra så hjälper det inte hur mycket information och hur goda råd jag får. Jag måste bli berörd i mitt inre, hitta min egen inre kraft, innan det sker någonting varaktigt med min attityd eller mitt handlande. Däremot behövs inga under eller mirakelmetoder för att beröra en ung människa. Så många berättelser jag lyssnat på om värdefulla vuxna i ungdomars liv. Jag kan tänka mig att de flesta av dessa vuxna inte ens vet om sin oerhörda betydelse. Vuxna som tagit sig tid, lyssnat, varit närvarande och deltagande. I varje möte sker en utveckling och en möjlighet till förändring, så mycket mer värt än vad dokusåpornas konstgjorda värld någonsin kan erbjuda. Fantastiska lärare, kompisars föräldrar, mostrar, vaktmästare, skolsköterskor, fritidsledare... Ingen egentligen glömd. Personer som jag är alldeles övertygad om haft en avgörande betydelse för hur den ungdomens liv kom att gestalta sig.

Tänk dig en båt långt ute på ett hav. Någonting sker som gör att kursen måste navigeras om men bara med minsta möjliga marginal. Ingen mär-

ker i stunden någon skillnad. Men vad hände med båtens riktning och var hamnade båten långt senare?

Vet ni vad vi kan göra nu? Jo, som Gabrielle Björnstrand-Lagerkrantz föreslår:

”Sträcka ut sexualiteten – som vore den en hjord vita hästar i Camargue. Att befria den är också att låta den omfatta födelsen och barnet. Att ta ut den under himlen, att låta den spegla sig i havet och att återförena den med kärleken – som ändå är störst av allt.”

Författarpresentationer

Maria Bergström är socionom och projektledare för RFSU:s frågelåda på nätet. Hon har tidigare arbetat med sexualupplysning för ungdomar inom ramen för RFSU Stockholms skolprojekt. RFSU:s frågelåda, som startade 1997, vänder sig till personer i alla åldrar. Ungefär hälften av dem som skriver är mellan 15 och 19 år. Frågelådan får årligen tusentals frågor som rör sexualitet och samlevnad.

Thomas Johansson är professor i socialpsykologi. Han är anställd som lektor och forskare vid Göteborgs universitet. Han har publicerat en rad böcker inom områden som ungdomskultur, familjeforskning, mansforskning och socialpsykologisk teori. Hans nuvarande forskningsprojekt handlar om ungdomar och konstruktionen av kön och sexualitet, och närvarande fäder. Hans senaste böcker är *Faderskapets omvandlingar. Frånvarons socialpsykologi* och *Manlighetens omvandlingar. Unga män i heteronormativitetens gränstrakter*.

Nils Hammarén är fil. mag. i sociologi samt doktorand på Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet. Ämnet för hans avhandling är den multietniska förortens unga män och konstruktioner av kön och sexualitet. Han har publicerat ett flertal artiklar och rapporter som på olika sätt berör ungdomars sexualitet i relation till kön samt etnicitet. Han arbetar också som telefonrådgivare på Mottagningen för unga män i Göteborg (MUM).

Daniel Foxhage arbetar som sexualupplysare. Sedan 1999 är han anställd av RFSU Stockholm men är fram till sommaren 2006 tjänstledig för studier på socionomlinjen vid Socialhögskolan i Stockholm. Han arbetar även som föreläsare och frilansskribent genom sitt företag Foxhage Text. Han svarar regelbundet på frågor i en frågespalt i barntidningen Kamratposten, där han också skriver krönikor.

Anja Hirdman är fil. dr. och verksam vid Institutionen för journalisitik, medier och kommunikation, Stockholms universitet. Hennes forskningsområden är medier, genus, visuell kultur och intimisering. För närvarande arbetar hon med projekt kring journalistikens intimisering, samt ett skandinaviskt samprojekt kring unga, pornografi och Internet.

Carl Göran Svedin är professor i barn- och ungdomspsykiatri vid Lunds universitet, tidigare projekt- och forskningsledare vid BUP-Elefanten i Linköping. Han har bland annat, tillsammans med Christa Back, skrivit böckerna *Varför berättar de inte?* och *Barn som inte berättar* om barn som utnyttjas i barnpornografi, utgivna av Rädda Barnen samt flera expertrapporter om sexuella övergrepp mot barn för Socialstyrelsen. Tillsammans med Gisela Priebe har han skrivit forskningsrapporten "Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter. Avsnitt: Sexuell exploatering. Att sälja sex mot ersättning/pengar." i *Sexuell exploatering av barn i Sverige* (SOU 2004:71).

Ingrid Åkerman är beteendevetare, socionom och konsult med lång erfarenhet av att arbeta med barn i utsatta situationer på kommunal och statlig nivå. Hon har haft Socialdepartementets uppdrag att som projektledare utveckla barnsamarbetet inom Östersjöstaternas råd och är sedan 2004 utsedd av Socialstyrelsen att vara nationell koordinator i barnsamarbetet inom Östersjöstaternas råd. Hon var sekreterare i utredningen *Sexuell exploatering av barn i Sverige* (SOU 2004:71).

Christina Rogala är leg. barnmorska och arbetar på RFSU som verksamhetschef för kliniken. Hon skrev sin C-uppsats under rubriken "Passiva mottagare – Nio unga kvinnors erfarenheter av och attityder till den pornografi de kommit i kontakt med" samt D-uppsatsen "Gör de vad vi tror att de gör? – Jämförelse av sexualvanor och erfarenheter hos unga kvinnor och unga män som besökte RFSU-kliniken". Båda genomfördes vid Institutionen för Folkhälso- och Vårdvetenskap, Uppsala Universitet.

Annica Frithiof är socionom och vidareutbildad i sexologi och psykoterapi (S:t Lukas diplomutbildning) samt i forskningsmetodik. Hon arbetar sedan 1980 som kurator på en ungdomsmottagning i Malmö. Hon har skrivit i Kamratposten sedan 1990 och i månadstidningen Må Bra sedan 1994. Hon skrev även i Arbetet mellan 1986-2000. Hon har också medverkat i flera böcker som handlar om barn och ungdomar och föreläst i flera olika sammanhang.

Referenser

Pornografi – och hur man får vara pojke, *Daniel Foxhage*:

- Bergström, M & Foxhage, D (2002) *Bland horor, bockar och bögar*. RFSU Stockholm.
- Björk Blomqvist, M & Ryng, A & Sysimetsä, T (2003) "Homosexualitet är inte olagligt om man är över 15 år" *Inkludering och exkludering av homosexuella, bisexuella och transpersoner i biologiböcker*. RFSU Ungdom.
- Hägström-Nordin, E (2005) *Worlds Apart? Sexual Behaviour, Contraceptive Use, and Pornography Consumption Among Young Women and Men*. Uppsala Universitet.
- Månsson, S-A (1998) "Den köpta sexualiteten" Lewin, B (red.) *Sex i Sverige. Om sexuallivet i Sverige 1996*. Folkhälsoinstitutet.
- RFSU Stockholm: <http://www.rfsu.se/stockholm>

Medierna och den pornografiska förtjusningen, *Anja Hirdman*:

- Carlsson, U (2005) *Väld och pornografi i medierna*. Göteborg: Nordicom.
- Dines, G (2003) "I Buy It for the Articles: Playboy Magazine and the Sexualization of Consumption", Dines, G & Humez, J M. (ed.) *Gender, Race and Class in the Media*. Thousand Oaks: Sage.
- Gerbner, G (1986) "Living with television: The dynamics of the cultivation process", Bryant, J & Zillmann, D (ed) *Perspectives on Media Effects*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Hartley, J (1996) *Popular Reality: Journalism, Modernity, Popular Culture*. London, New York: Routledge.
- Hirdman, A (2002) *Tilltalande bilder. Genus, sexualitet och publiksyn i Veckorevyn och Fib aktuellt*. Stockholm: Atlas.
- Hirdman, A (2005) "Respect the cock. Medial maskulinitet; Bilder, begär och alienation", Johansson, T (red.) *Manlighetens omvandlingar. Ungdom: sexualitet och kön i heteronormativitetens gränstrakter*. Göteborg: Daidalos.
- Kellner, D (1995) *Media Culture: Cultural Studies, Identity and Politics between the Modern and the Postmodern*. London: Routledge.
- McNair, B (2002) *Striptease Culture. Sex, Media and the Democratisation of Desire*. London, New York: Routledge.
- Sörensen, A D (2003) "Porno-chic: kön og mainstreaming af pornografi i massekulturen", Hölge-Hazelton, B (red.) *Perspektiv på ungdom og kropp*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Genus, makt och pornografi – ungdomars attityder och förhållnings- sätt till porr, *Thomas Johansson och Nils Hammarén:*

- Assiter, A (1989) *Pornography, Feminism and the Individual*. London: Pluto.
- Bäckman, M (2003) *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Stockholm: Makadam förlag.
- Bataille, G (1957/1987) *Eroticism*. New York: Marion Boyars.
- Baudrillard, J (1977/1990) *Seduction*. London: MacMillan.
- Berg, L (1999) *Lagom är bäst. Unga tjejjers syn på sexualitet och pornografi*. Sociologiska institutionen: Uppsala universitet.
- Centerwall, E (1995) *"Kärlek känns! Förstår du". Samtal om sexualitet och samlevnad i skolan*. Stockholm: Liber.
- Connell, R.W (2000) *The Men and the Boys*. Cambridge: Polity Press.
- Crosson, C (1998) "Den reaktionära kampen mot pornografin", *Arbetaren* 1/1998.
- Dworkin, A (1991) "Pornografi-Kriget mot kvinnor", *Pornografi – verklighet eller fantasi?* Sammanställning av föreläsningar som hölls under konferensen Pornografi – verklighet eller fantasi? den 5 och 6 november 1990 i Stockholm. Stockholm: Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige (ROKS).
- Dworkin, A (1997) *Life and Death*. New York: Free Press.
- Ewen, S (1988) *All Consuming Images. The Politics of Style in Contemporary Culture*. New York: Basic Books.
- Forsberg, M (2000) *Ungdomar och sexualitet – en kunskapsöversikt år 2000*. Rapport 2000:15, Folkhälsoinstitutet.
- Forsberg, M (2005) *Brunetter och Blondiner. Om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige*. Göteborg. Institutionen för socialt arbete.
- Foucault, M (1976) *Sexualitetens historia I: Viljan att veta*. Stockholm: Gidlunds.
- Frisell, A (1996) *Kärlek utan sex går an ... men inte sex utan kärlek. Om gymnasieflickors tankar kring kärlek och sexualitet*. Stockholm: Mångkulturellt centrum.
- Frosh, S., Phoenix, A. och Pattman, R (2002) *Young Masculinities. Understanding Boys in Contemporary Society*. London: Palgrave.
- Hammarén, N (1998) *Att tillåta sig det otillåtna – en studie om kvinnor som är positiva till pornografi*. D-uppsats. Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet.
- Hammarén, N (2003) "Horor, players och de Andra. Killar och sexualitet i det nya Sverige", Johansson, T och Lalander, P (red.) *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos.
- Hammarén, N och Johansson, T (2001) *Ungdom och sexualitet i gränslandet. Delrapport I. Ung och kåt? Om ungdomars sexuella berättelser*. Rapport från Högskolan i Skövde, Beteendevetenskap, nummer 1.
- Hammarén, N och Johansson, T (2002) *Könsordning eller könsoordning? Ungdomens sexuella landskap*. Centrum för kulturstudier, rapport 2.
- Helmus, G (1990) *Mogen för sex? Det sexuella restriktiverande sambandet och ungdomars heterosexuella glädje*. Uppsala Universitet: Sociologiska institutionen.
- Henriksson, B och Lundahl, P (1993) *Ungdom, sexualitet och könsroller*. Rapport 1993:6, socialt arbete, Göteborgs universitet.

- Herlitz, C (2001) *Allmänheten och hiv/aids – kunskaper, attityder och beteenden 1989–2000*. Rapport till Folkhälsoinstitutet.
- Holland, J., Ramazanoglu, C., Sharpe, S och Thomson, R (1998) *The Male in the Head. Young People, Heterosexuality and Power*. London: The Tufnell Press.
- Håkansson, G (1999) ”Om pornografi”, *Res Publica* 1/99.
- Hägström-Nordin, E (2005) *Worlds Apart? Sexual behaviour, Contraceptive use, and Pornography consumption among young women and men*. Uppsala Universitet: Akademisk avhandling.
- Johansson, T (1998) *Den skulpterade kroppen*. Stockholm: Carlssons förlag.
- Johansson, T (2005) (red.) *Manlighetens omvandlingar – ungdom, sexualitet och kön i heteronormativitetens gränstrakter*. Göteborg: Daidalos.
- Johansson, T och Lalander, P (2003) (red.) *Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos.
- Kvarning, M (1998) ”-Vi är de nya porr-feministerna”, *Aftonbladet* 1998-08-26.
- Lewin, B och Helmius, G (1983) *Ungdom och sexualitet. En sociologisk studie av ungdomars sexuella föreställningar och erfarenheter*. Uppsala Universitet: Sociologiska institutionen.
- Lewin, B (1997) (red.) *Sex i Sverige. Om sexuallivet i Sverige 1996*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- McNair, B (2002) *Striptease Culture. Sex, Media and the Democratisation of desire*. New York: Routledge.
- Månsson, S-A m.fl (2003) *Kärlek och sex på Internet*. Göteborgs universitet. Nätsexprojektet 2003:1.
- O'Donnell, M and Sharpe, S (2000) *Uncertain Masculinities. Youth, Ethnicity and Class in Contemporary Britain*. London: Routledge.
- Rogala, C och Tydén, T (1999) *Unga kvinnors sexualvanor*. Rapport till Folkhälsoinstitutet.
- Rogala, C. och Tydén, T (2001) *Unga mäns sexualvanor*. Rapport till Folkhälsoinstitutet.
- Strossen, N (1995) *Defending Pornography. Free Speech, Sex, and the Fight for Women's Rights*. New York: Scribner.
- Svensson, K (1993) ”Väld, dominans och sexualitet”, *Tre rapporter om pornografi*. Stockholm: RFSU.
- Williams, L (1989) *Hard Core. Power, Pleasure and the Frenzy of the Visible*. Berkeley: University of California Press.
- Williams, L (1999) ”Fetischism och hardcore. Marx, Freud och 'kassascenen'”, *Res Publica* 1/99. Hämtat ur *Hard Core. Power, Pleasure and the Frenzy of the Visible* (1989).
- Ziehe, T (1993) *Kulturanalyser – Ungdom, utbildning och modernitet*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Metod och metodologi

I den här texten redovisas delar av materialet från den omfattande enkätundersökning som genomfördes (hösten 2000/våren 2001) inom ramen för det av HSFR (Humanistisk samhällsvetenskapliga forskningsrådet) och FAS (Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap) finansierade projektet *Ungdom, kön och sexualitet i gränslandet*. Syftet var från början att utföra undersökningen med ett riksrepresentativt urval där ett antal olika åldersgrupper inom kategorin ungdom skulle fokuseras. Efter hand modifierades syftet, inte minst på grund av praktiska och ekonomiska omständigheter, och landade i ambitionen att fokusera två skilda städer: Göteborg och Kalmar. Valet var naturligt då projektgruppens deltagare hade sin hemvist uppdelad på dessa städer. Genom att välja en storstad och en mindre stad avsåg vi att kunna fånga flera variabler som påverkade ungdomars konstruktion av sexualitet och kön. Göteborg med sin postmodernt globaliserade och differentierade karaktär och Kalmar med en något mer lokal prägel bildade ett varierat fält för undersökningen.

Undersökningen bygger på ett frågeformulär som omfattar 138 frågor. Frågorna berör hem- och familjeförhållanden, social bakgrund, trivsel med skola/tillvaro, självbild, syn på den egna kroppen, sexualvanor, attityder, vad man tror om andra ungdomars sexuella erfarenheter, samt ett batteri frågor om brott och straff. Framförallt är det frågor om sexualmoral, självbild, kön och attityder som fokuserats. Betoningen av den preventiva och medicinska aspekten av ungdomssexualitet är förhållandevis vanlig i liknande undersökningar, varför vi framförallt velat fokusera de kulturella och sociala dimensionerna.

I inledningsskedet kontaktade vi berörda myndigheter för att få tillstånd för undersökningen. Detta var ibland ett knivigt företag då flera olika myndigheter och personer skulle ge sitt medgivande och tillstånd för undersökningen. Många gånger sammanföll inte dessa parter viljor. Ibland tackade skolor nej på grund av ämnets känsliga natur, inte minst skolor med hög invandrarrepresentativitet, ibland på grund av tidsbrist, "enkätmättnad" eller att det störde eleverna i skolarbetet. Någon gång reagerade ett par skolsköterskor med invändningen att frågor om exempelvis analsex kan "legitimera handlingen" eller "väcka frågan". En skolsköterska menade exempelvis att man "bör skydda eleverna från frågor om analsex". En lärare tyckte det var den mest integritetskränkande enkät hon läst, en

annan lärare slängde enkäterna i papperskorgen. I Kalmar gick det ofta lättare. Här skulle endast kommunen och respektive rektor ge sitt godkännande. Men även här tackade några skolor nej.

När vi väl hade fått tillstånd gick vi ut i skolorna. Denna process tog sig lite olika uttryck. I Kalmar besökte någon ur projektgruppen skolan och klassen, beskrev syftet med undersökningen, delade ut enkäten i klassrummet och samlade sedan in den. I Göteborg började vi på grund av tidsbrist/personalbrist låta lärare dela ut enkäten till sina elever. Detta fungerade dock inte särskilt bra. Dels hade vi ingen kontroll över enkäterna. Dels tvekade lärare över att dela ut ett sådant här "känsligt" material till eleverna. De kände sig obekväma och var osäkra på hur eleverna skulle reagera på frågorna. Vi började därför själva att besöka de olika skolorna. Nu kunde eleverna känna sig mer trygga då inga "mellanhänder" fanns mellan dem och oss i projektgruppen. Löften om konfidentialitet och anonymitet kunde lättare efterlevas på detta sätt. Nu fanns det ingen risk att någon annan än vi i projektgruppen kunde ta del av enkätsvaren.

Eftersom samtliga närvarande i varje klass besvarade enkäten (100 % svarsfrekvens) utgör bortfallet de som saknades. Någon i varje klass var sjuk, några skolkade, ett par kunde ägna sig åt andra skolrelaterade sysslor såsom exempelvis teaterövningar och en annan kunde jobba i en särskild undervisningsgrupp. Några avböjde också på grund av att deltagandet var frivilligt. Men genom att räkna på "avfallingar" har vi kommit fram till att i genomsnitt cirka 80 % av eleverna i de klasser vi besökte besvarade vår enkät. Denna svarsfrekvens får betraktas som förhållandevis god. Vid ett par tillfällen dök dock bara delar av klassen upp på grund av ovanstående nämnda orsaker. Detta hade vi vid de flesta tillfällen blivit informerade om innan mötet. För att kompensera bortfallet besökte vi då helt enkelt en ny klass och en ny tills vi var nöjda med antalet insamlade enkäter. Denna metod innebär givetvis vissa problem med avseende på snedfördelning etc. men var den enda enkla lösningen i dessa fall. I något fall gjorde också läraren ett urval av klassen när hon/han visste att få skulle komma. På så sätt lät hon några "slippa" fylla i enkäten för att den samlade skaran bättre skulle representera hela skolklassen med avseende på kön, etnisk bakgrund etc. Totalt har 1331 ungdomar deltagit i enkätundersökningen. 63 % av ungdomarna kommer ifrån skolor i Göteborg och 37 % ifrån skolor i Kalmar. 48 % är killar och 52 % är tjejer. 51 % går i nian och 49 % går i trean på gymnasiet.

I texten presenteras endast enkla statistiska samband, mer komplicerade analyser har fått anstå. I presentationen av våra tabeller redovisas signifikansnivåer. Chi-2 värdet anger eventuellt samband mellan olika variabler. Ligger detta värde över 0,05 kan vi förkasta hypotesen om statistiskt signifikanta skillnader.

Vuxenvärldens oro, *Christina Rogala:*

- Bentley, R (1984) *Erotic Art*. New York: Gallery Books.
- Berg, L (1999) *Lagom är bäst. Unga tjejers syn på sexualitet och pornografi*. Sociologiska institutionen: Uppsala universitet.
- Berg, L (2000) "Det dubbeltydliga talet, Unga kvinnor samtalar om pornografi", Kvinnovetenskaplig tidskrift Nr 3 2000.
- Bergenheim, Å., Lennerhed, L (red.) (1997) *Seklernas sex. Bidrag till sexualitetens historia*. Carlsson Bokförlag.
- Bergenheim, Å (1996) "Har vi missat nåt?", Ottar Nr 2:1996.
- Berg-Kelly, K (1998) *Ungdomsmedicin*. Liber.
- Brown, J D (2000) "Adolescents' Sexual Media Diets". *Journal of Adolescent Health*.
- Centerwall, E (1995) *Kärlek känns! Förstår du? Samtal om sexualitet och samlevnad i skolan*. Stockholm: Liber.
- Cramer, E et al. (1998) "Violent Pornography and Abuse of Women: Theory to Practice", *Violence and Victims*, vol. 13, no. 4.
- Cramer, E., McFarlane, J (1994) "Pornography and Abuse of Women", *Public Health nursing*; 11, (4).
- Danielsson, M et al. (2001) *Teenage Sexual and Reproductive Behaviour in Developed Countries*. Country report for Sweden. Occasional Report No.7 November. The Alan Guttmacher Institute, New York & Washington.
- Darroch, J E et al. (2001) *Teenage Sexual and Reproductive Behaviour in Developed Countries. Can More Progress be Made?* Occasional Report No.3 November 2001. The Allan Guttmacher Institute, New York & Washington.
- Dokumentationen av Flicka-projektet.
- Duncan, D (1991) "Pornography as a source of sex information for students at a southeastern state university". *Psychol Reports*;68:802.
- Duncan, F D., Donnelly, J W. (1991) "Pornography as a source of sex information for students at a private north-eastern university". *Psychol Reports*;68:782.
- Edgardh, K., Levin, B., Nilson, BR (1999) "Sexual experience and behaviour as reported by 17-year old girls and boys in Sweden". *Scandinavian Journal of Sexology* 1999; 2, 1.
- Forsberg, M (2005) *Brunetter och Blondiner. Om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige*. Göteborg. Institutionen för socialt arbete.
- Freeman-Longo, R F (2000) "Children, Teens, and Sex on the Internet", *Sexual Addiction & Compulsivity*, Volume 7 issue 2.

- Fukui, A and Westmore, B (1994) "To see or not to see: the debate over pornography and its relationship to sexual aggression". Australian and New Zealand Journal of Psychiatry; 28.
- Föreningen för Sveriges Ungdomsmottagningar, (FSUM) policy program, Stockholm, 1992, Vol.1.
- Giddens, A (1995) *Intimitetens omvandling. Sexualitet, kärlek och erotik i det moderna samhället*.
- Hammarén, N och Johansson, T (2001) *Ungdom och sexualitet i gränlandet. Delrapport I. Ung och kåt? Om ungdomars sexuella berättelser*. Rapport från Högskolan i Skövde, Betendevetenskap, nummer 1.
- Helmus, G (1990) Mogen för sex? *Det sexuella restriktiviserande samhället och ungdomars heterosexuella glädje*. Uppsala Universitet: Sociologiska institutionen.
- Henriksson, B och Lundahl, P (1993) *Ungdom, sexualitet och könsroller*. Rapport 1993:6, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Herlitz, C (2001) *Allmänheten och hiv/aids – kunskaper, attityder och beteenden 1989-2000*. Rapport till Folkhälsoinstitutet.
- Hägström, E (2005) *Whats up?*
- Larsson, I (2001) *Children and Sexuality "Normal" Sexual Behaviour and Experiences in Childhood*, Linköpings Universitet.
- Lewin, B (1997) (red.) *Sex i Sverige. Om sexuallivet i Sverige 1996*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Li, Q D & Michael, R (1996) "Pornography as a Source of Sex Information for College Students in Fraternities and Sororities". Journal of Health Education 1996;2(3).
- Mandel, G (1983) *Shunga Erotic Figures in Japanese Art*. Fribourg: Omega Books Ltd.
- Månsson, S-A m.fl. (2003) *Kärlek och sex på Internet*. Göteborgs universitet. Nätsexprojektet 2003:1.
- Nationell handlingsplan för HIV och STD för 2000-2005. Statens Folkhälsoinstitut, www.fhi.se, 2002-01-26.
- Persson, E and Jarlbro, G (1992) "Sexual behavior among youth clinic visitors in Sweden: Knowledge and experience in an HIV perspective", Genitourin Med, 1992, 68.
- Rogala, C (2001) "Passiva mottagare" Nio unga kvinnors erfarenheter av och attityder till den pornografi de kommit i kontakt med, C uppsats 10 p vid Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap, Uppsala Universitet.
- Rogala, C och Tydén, T (1999) *Unga mäns sexualvanor*. Rapport till Folkhälsoinstitutet.
- Forsberg, M (2000) *Ungdomar och sexualitet – en kunskapsöversikt år 2000*. Rapport 2000:15, Folkhälsoinstitutet.
- Safety Awareness Facts and Tools www.saftonline.org
- Sex- och samlevnadsundervisning Skolöverstyrelsen, 1977.
- Smedt de, M (1987) *The Kama-Sutra*. London: Hamlyn Publishing Group Ltd.
- Socialdepartementet. 2005:2 Sexuell exploatering av barn i Sverige. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Regeringskansliet.
- Svensson, K., Larmén, M., Forselius, T M (1993) *Tre rapporter om pornografi*. Stockholm: RFSU.

- Sörensen, A D (2003) "Pornchic og pornografi i massekulturen". *Perspektiver på ungdom og kropp*. Roskilde Universitetsforlag.
- Tydén, T., Olsson, S-E., Häggström-Nordin, E (2001) "Improved Use of Contraceptives, Attitudes Toward Pornography, and Sexual Harassment Among Female University Students", *Women's Health Issues* 2001; 11:2.
- Zillmann, D (2000). Influence of unrestrained access to erotica on adolescents' and young adults' dispositions toward sexuality, *Journal of Adolescent Health* 2000; 27(2 suppl).

Noter

- ¹ SAFT-undersökningen 2003.
- ² SOU 2004:71 *Sexuell exploatering av barn i Sverige*.
- ³ Kimberly, Finkelhor and Wolak (2001): *Risk Factors for and Impact of Online Sexual Solicitation of Youth*. American Medical Association.
- ⁴ Sexuell exploatering enligt det fakultativa protokollet till FN:s konvention om barnets rättigheter:
 - Handel med barn: varje handling eller transaktion genom vilken ett barn förs av en person/grupp av personer till annan mot betalning eller någon annan form av ersättning.
 - Barnprostitution: användning av ett barn i sexuella handlingar mot ersättning eller varje annan form av vederlag.
 - Barnpornografi: framställning, av vilket som helst slag, av ett barn som deltar i verkliga eller simulerade uttryckligt sexuella handlingar eller varje framställning av ett barns könsorgan i huvudsakligen sexuella syften.
- ⁵ *Sex i Sverige – om sexuallivet i Sverige 1996* (1998), Folkhälsoinstitutets rapport 1998:11. Denna undersökning är den första befolkningsbaserade undersökningen sedan 1967. Undersökningen är gjord på vuxna personer.
- ⁶ Rogala, C och Tydén, T (1999) *Unga kvinnors sexualvanor*, Rapport till Folkhälsoinstitutet. Rogala, C och Tydén, T (2001) *Unga mäns sexualvanor*, Rapport till Folkhälsoinstitutet. Häggström-Nordin, E (2005) *Worlds Apart?*, Uppsala Universitet.
- ⁷ Edgardh, K (2000) *Sex i Blandängen*. Rapport från Folkhälsoinstitutet.
- ⁸ Hammarén, N och Johansson, T (2002) *Könsordning eller könsoordning? Ungdomens sexuella landskap*. Centrum för kulturstudier/Forum för studier av samtidskultur. Rapport nr 2. Grafikerna i Livréna i Kungälv AB, Kungälv.
- ⁹ Häggström-Nordin m.fl. (2005) "Association between pornography consumption and sexual practice among adolescents in Sweden", *International journal of STD & AIDS* 2005; 16; 102-107.
- ¹⁰ Den amerikanska medieforskningsgruppen "Project Censored" visar i sina årliga sammanställningar de ämnen som inte blev nyheter trots deras enorma inverkan på människor världen över.
- ¹¹ Med djupt allvar i rösten meddelade nyhetsuppläsaren i dagarna, att vissa personer på Gotland, i samband med införandet av digital-TV hotar med att "sluta titta på TV".
- ¹² Även om den unga mannens kropp börjar synas alltmer här så är det långt ifrån i samma utsträckning och på samma sätt den kvinnliga.
- ¹³ Exempelvis upplevdes närmiljön som farligare än den egentligen var och som otryggare, än vad personer vilka inte tittade på TV i samma utsträckning uppgav.
- ¹⁴ *Playboy* syntes på diskarna första gången 1953 och framgången lät inte vänta på sig. Vid starten hade man 54 000 läsare för att 1959 vara uppe i en miljon, idag ligger upplagan bara i USA på 3-4 miljoner.
- ¹⁵ *Veckorevyen* nr 14, 2005.

- ¹⁶ Detta kommersiella recept börjar alltmer spilla över även på den manliga publiken. I USA kallar man den osäkerhetskänsla män upplever när de möts av allt fler bilder på unga vältrimmade manskroppar för "adonis-syndromet" (intressant att notera är hur man redan skapat ett begrepp när detta fenomen drabbar män medan kvinnors reaktion på bilder av andra kvinnor ofta setts som tråkigt gnäll).
- ¹⁷ Projektet finns redovisat i ett stort antal skrifter, se bland annat Hammarén och Johansson (2001, 2002) och Johansson och Lalander (2003), samt Johansson (2005).

Omslagsillustration: Kristian Russell
Grafisk formgivning: John Eyre
Tryck: Edita Norstedts 2006
ISSN-1102-447X

Medierådet är en kommitté inom Regeringskansliet som arbetar med frågor om mediepåverkan och barns och ungas mediesituation, med syfte att minska riskerna för skadlig påverkan. Uppdraget gäller alla rörliga bildmedier; film, TV, datorspel och Internet.

I korthet skall rådet:

- Vara expert på medieutvecklingen och dess konsekvenser för barn och unga
- Följa forskningen om mediepåverkan samt sprida fakta och ge vägledning
- Driva på branschernas självreglering
- Verka för ökad mediekunskap i skolan
- Skydda och stärka barn i det nya medielandskapet i samarbete med andra aktörer
- Följa den internationella utvecklingen och delta i internationellt samarbete på området

I dag är tillgången till pornografi och sexbilder mycket stor. Men hur unga pojkar och flickor använder, upplever och påverkas av sex och pornografi i medierna finns det lite kunskap om. Medierådet presenterar här en rapport där experter med skilda bakgrunder skriver om fakta, erfarenheter och tankar i ämnet. Här finns information om flickors porr-tittande och om nya sex- och skönhetsideal som påverkar både kvinno- och mansrollen. Här berörs också djupa existentiella frågor, som vilken sexualitet vuxenvärlden anser "normal" eller önskvärd.

Rapporten vänder sig till lärare och föräldrar, politiker och mediebransch – och vill uppmuntra till samtal mellan vuxna och ungdomar kring sex, pornografi och kärlek.

Medverkande:

Maria Bergström

Thomas Johansson

Nils Hammarén

Daniel Foxhage

Anja Hirdman

Carl-Göran Svedin

Ingrid Åkerman

Christina Rogala

Annica Frithiof

Medierådet

www.medieradet.se

